

Anu Sin

Päihdekuntoutusta lapsiperheille

”Muutos on ihan oikeesti mahdollista”

Metropolia Ammattikorkeakoulu

Sosionomi Yamk

Hyvinvointi –

ja toimintakyky yksikkö

Päivämäärä 27.2.2014

Tekijä Otsikko Sivumäärä Aika	Anu Sin Päihdekuntoutusta lapsiperheille. ”Muutos on ihan oikeesti mahdollista” 104 sivua + 5 liitettä Kevät 2014
Tutkinto	Sosiaalialan ylempi ammattikorkeakoulututkinto
Koulutusohjelma	Hyvinvointi ja toimintakyky ohjelma
Suuntautumisvaihtoehto	Sosionomi Yamk
Ohjaaja	Yliopettaja Sirkka Rousu
<p>Perheiden avokuntoutus tarjoaa intensiivistä päihdekuntoutusta helsinkiläisille lapsiperheille, joissa vanhemmalla on päihderiippuvuus. Perheen kuntoutumista tuetaan perhekeskeisesti, perheenjäsenten yksilölliset kuntoutumistarpeet huomioiden. Avokuntoutusta pyritään kehittämään vastaamaan entistä paremmin lapsiperheiden päihdekuntoutustarpeeseen. Tämä kehittämistyö oli opinnäytetyöni lähtökohtana.</p> <p>Opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää mikä merkitys perheiden avokuntoutuksella on ollut perheen kuntoutumiselle, sekä miten lapsinäkökulma huomioitiin perhekuntoutuksen aikana. Lisäksi opinnäytetyön tavoitteena oli selvittää millaisia muutoksia perheen elämäntilanteessa oli tapahtunut päihdekuntoutuksen jälkeen. Perhekuntoutuksessa tehdään yhteistyötä lastensuojelun avohuollon kanssa. Yhteistyön kehittämiseksi halusin lisäksi tuoda esille asiakkaiden kokemuksia päihdepalvelun ja lastensuojelun yhteistyöstä. Opinnäytetyöni on laadullinen tutkimus. Haastattelin perheiden avokuntoutuksen syksyllä 2012 päättäneitä asiakasperheiden vanhempia. Yhteensä toteutin 10 yksilöhaastattelua.</p> <p>Opinnäytetyöni tulokset osoittavat että päihdekuntoutumisen myötä vanhempien vanhemmuus vahvistui. Perhekuntoutuksen edistyessä lasten sijoitus purettiin tai lapsen asuminen kotona mahdollistui. Perhekuntoutuksessa lapsinäkökulman huomioiminen oli vanhemman päihdekuntoutusmotivaatiota vahvistava. Perheen arki muuttui päihdekeskeisestä elämäntavasta päihteettömyyttä ylläpitäväksi arjeksi. Perheen elämänhallinta vahvistui. Pärjäämisen tunne vanhempana vahvistui vanhempien päihteettömyyttä ja arjessa selviytymistä. Vanhempien myönteinen suhtautuminen ja luottamus tulevaisuuteen voimistui.</p> <p>Perhekuntoutus on vanhemman päihdekuntoutumisen ja perheen eheytyksen kannalta merkityksellinen interventio. Perheiden päihdekuntoutukselle on selkeästi tarvetta päihdepalveluissa. Opinnäytetyön tuloksia voidaan käyttää perhekuntoutuksen kehittämiseksi, mutta myös lastensuojelun ja päihdepalvelun yhteistyön kehittämiseksi.</p>	
Avainsanat	päihdeperhe, vanhemmuus, perhekeskeinen päihdekuntoutus, päihdehuolto, lastensuojelu

Author Title	Anu Sin Substance Abuse Rehabilitation for Families with Children. "Change in your life is really possible."
Number of Pages Date	104 pages + 5 appendices Spring 2014
Degree	Master of Social Services
Degree Programme	Social Services
Specialisation option	Social Services
Instructor	Sirkka Rousu, Principal Lecturer
<p>Open rehabilitation provides intense substance abuse rehabilitation for families with children, whose parents have a substance abuse problem. Substance abuse rehabilitation supports families in a family-oriented way. Each family member's rehabilitation needs are taken into account individually. Open rehabilitation measures are going to be developed in order to better meet the needs of families with substance abuse problems. This development work was the starting point of my thesis.</p> <p>The aim of this study was to find out the significance of substance abuse rehabilitation for families and also, how a child's perspective was taken into account during substance abuse rehabilitation. In addition, the aim of the thesis was to find out what kind of changes in the family's life situation took place after substance abuse rehabilitation. Open rehabilitation collaborates with child protection. In order to develop the collaboration, it was relevant to bring out the customers' experiences of substance abuse and child protection services. The study was carried out using a qualitative method. The material was collected through 10 individual theme interviews. I interviewed parents who had finished open rehabilitation in autumn 2012.</p> <p>The results indicate that open rehabilitation was a substantial intervention for the parent in order to go through a substance abuse rehabilitation and recovery process. In the progress of the family's recovery process a child's placement could be demolished or the child could continue living at home with the family. Taking the child's perspective into account during substance abuse rehabilitation, strengthened parent's motivation for substance abuse rehabilitation. Their daily life changed from substance abuse centered life into a substance-free life. The family's life management strengthened and the feeling of coping as a parent reinforced their surviving in substance-free life. Parents' positive attitude to the future increased.</p> <p>The results indicated that family rehabilitation was a relevant intervention for parents' substance abuse rehabilitation and for the family's recovery. Family rehabilitation clearly needs substance abuse services. The results of the thesis can be used for the development of family rehabilitation but also for the development of cooperation between child welfare and substance abuse services.</p>	
Keywords	family, substance abuse, parenthood, family-oriented substance abuse rehabilitation, substance abuse treatment, child protection

Sisällysluettelo

1	Johdanto	6
2	Opinnäytetyön toteutuksen lähtökohdat	8
3	Päihteiden käyttö lapsiperheessä	9
3.1	Vanhemmuus ja päihderiippuvuus	12
3.2	Lapsi päihdeperheessä	13
4	Päihdepalvelu perheiden tueksi	16
4.1	Päihdekuntoutusta lapsiperheille	17
4.2	Päihdekuntoutus perheen muutoksen tukena	19
4.3	Vanhemmuuden merkitys päihdekuntoutuksessa	22
4.4	Lapsen huomioiminen perhekeskeisessä päihdekuntoutuksessa	24
5	Päihdepalvelun ja lastensuojelun yhteistyö	26
6	Perheiden avokuntoutus osana päihdehuollon päihdepalvelua	29
6.1	Perheiden avokuntoutustoiminnan esittelyä	30
6.2	Perheiden avokuntoutuksen rakenne	33
7	Opinnäytetyön toteutus	36
7.1	Opinnäytetyön tavoite ja tutkimustehtävä	36
7.2	Opinnäytetyön kohderyhmä ja tutkimusmenetelmä	37
7.3	Aineistoni perheet	38
7.4	Aineistonkeruun ja toteutuksen vaiheista	41
7.5	Aineiston käsittely ja analysointi	45
8	Lapsiperhe päihdekuntoutuksessa	48
8.1	Perhekuntoutukseen motivoituminen	48
8.1.1	Arjen turvattomuus	48
8.1.2	Puolison kuntoutusmotivaation puute	49
8.1.3	Syyllisyyden ja häpeän tunne	51
8.1.4	Huoli lapsen tilanteesta	54
8.2	Vanhemmuus kuntoutumisen voimavarana	58

8.2.1	Tuen tarve vanhemmuuteen	59
8.2.2	Parisuhteen huomioiminen	60
8.2.3	Vertaistuen merkitys	61
8.3	Lapsinäkökulman huomioiminen perheiden avokuntoutuksessa	64
8.4	Perhekuntoutus perheen eheytyksen tukena	68
9	Arkielämän asettuminen perheiden avokuntoutuksen jälkeen	71
9.1	Tukea arjen rakentumiseen	71
9.2	Muutokset perhetilanteissa	75
9.3	Tulevaisuuden haaveita	80
10	Johtopäätökset ja pohdintaa - lapsiperheiden päihdekuntoutus päihdepalveluna	84
10.1	Perhekriisistä kohti eheämpää elämää	85
10.2	Perhekuntoutus interventiona	86
10.3	Päihdearjesta päihteettömään arkeen	90
11	Tulosten hyödynnettävyys tulevaisuuden päihdepalveluissa	95

Lähteet

Liitteet

Liite 1	Informointi kirje
Liite 2	Suostumuslomake teemahaastatteluun
Liite 3-4	Taustakysely lomake
Liite 5	Teemahaastattelu runko

1 Johdanto

Päihde- ja lastensuojelutyön arkipäivää on perheiden kasaantuneet ongelmat, joista vanhempien liiallinen päihdekäyttö usein keskeisenä huolena. Lapsen huostaanoton merkittävimpana syynä Suomessa on vanhempien päihderiippuvuus ja huoli vanhemmuudesta. Useimmiten perhe määrittyykin lastensuojelun - ja päihdetyön asiakkaaksi viranomaisten puuttuessa perheen tilanteeseen ja vanhemmuuteen, tavalla tai toisella. (Johansson & Berg 2011, 30-31.)

Opinnäytetyöni kohdentui Lännen päihdepoliklinikan perheiden intensiiviseen päihdekuntoutukseen, jossa pyritään auttamaan ja tukemaan helsinkiläisiä lapsiperheitä. Perheissä on joko yhdellä tai molemmilla vanhemmilla päihderiippuvuus. Lännen päihdepoliklinikan perhekuntoutuksessa pyritään perhekeskeisesti tukemaan vanhempien ja koko perheen kuntoutumista. Perheen muutostavoitteet, tuen ja hoidon tarpeet huomioiden. Opinnäytetyössäni halusin selvittää, miten perhekuntoutuksessa olleet vanhemmat olivat kokeneet perhekuntoutuksen ja mikä merkitys perhekuntoutuksella oli ollut perheen kuntoutumiselle. Lisäksi halusin selvittää, miten lapsinäkökulma oli huomioitu perhekuntoutuksen aikana ja millaisia muutoksia perheiden elämäntilanteessa oli tapahtunut päihdekuntoutuksen jälkeen. Ajatus toteuttaa opinnäytetyö työelämän tarpeeseen lähti kuitenkin ennen kaikkea omasta mielenkiinnostani päihdepalvelujen perhetyötä kohtaan. Hurtig (1999) mukaan, päihdekuntoutus on osa yhteiskunnallista palvelujärjestelmää, jolla pyritään edistämään yhteiskunnan, yksilön sekä koko perheen etua. Lapsiperheille suunnattu päihdekuntoutus pyrkii huomioimaan koko perheen elämäntilanteen kokonaisuuden. (Hurtig 1999, 10.)

Opinnäytetyössäni käytän toisinaan päihdeperhe käsitettä. Käsitteenä päihdeperhe saatetaan tulkita perhettä leimaavana. Huolimatta tästä, olen päätenyt sitä työssäni käyttämään. Työni kannalta päihdeperhe käsite on toimiva, kuvattaessa erityisesti niitä lapsiperheitä, joissa toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihderiippuvuus (päihteenä alkoholi, huumeet, lääkkeet). Lapsiperheiden päihdekuntoutusta, on tutkittu melko vähän. Opinnäytetyöni tavoitteena on ollut tuottaa tietoa lapsiperheille suunnatun päihdekuntoutuksen kehittämistyöhön. Toivon, että työni kautta on saatu tarpeellista tietoa myös muiden perheille suunnattavien päihdepalvelujen sekä lastensuojelun ja päihdepalvelujen yhteistyön kehittämiseksi.

Opinnäytetyöni teoreettisena viitekehystenä on systeemiteoreettinen käsitys perheestä kokonaisuutena. Työni teoriassa olen tarkastellut perhettä systeeminä, jossa yhdellä tai molemmilla vanhemmilla on ongelmallista päihdekäyttöä. Erityistarkasteluun olen nostanut päihdekuntoutuksen lapsiperheille suunnattuna tukimuotona, jossa vanhemmuuden ja lapsen huomioimisen näkökulman on keskeistä.

Työni teoriassa olen erityistarkasteluun nostanut muutosvaihemallin, joka antaa ymmärrystä päihdetyön prosessimaisesta työskentelystä. Päihdetyön muutostyön osana olen teoriassa painottanut motivoivan työskentelyn merkitystä perheiden kuntoutumiseksi. Niemisen (1983) mukaan perhekeskeisessä päihdekuntoutuksessa on tavoitteena muutoksen aikaansaaminen perheen systeemissä eli vaikuttaminen perheen tasapainotilaan eli sen homeostaasiin. Päihdeperheen yksittäisten jäsenien muutostarpeet ja kuntoutuminen aiheuttavat muutoksen koko perhesysteemissä. Yksittäinen asiakaskin nähdään näin perhesysteemin yhdeksi osaksi. (Nieminen 1983, 25-26.) Päihteiden käytöllä on aina perheulottuvuus, jossa yhden perheenjäsenen päihteiden käyttö tai päihdekäytöstä irtaantuminen saattaa olla kriisi usealle perheenjäsenelle ja heijastua siten myös perheen vuorovaikutukseen ja voimavaroihin.

Opinnäytetyöni teoriassa olen myös pyrkinyt hahmottamaan lastensuojelun ja päihdepalvelujen yhteistyön merkitystä perheiden päihdekuntoutumisen kannalta. Lisäksi olen omana osionaan esitellyt Lännen päihdepoliklinikan perheiden avokuntoutusta. Työni viimeisessä osiossa olen kuvannut työni toteutuksen eri vaiheet, aineistoni analysoinnin sekä aineistoni kautta täsmentyneet keskeiset tulokset. Saadut tulokset olen nivonnut yhteen työni johtopäätöksissä ja pohdinnassa. Omana osionaan olen lisäksi nostanut näkyväksi työni tulosten kautta nousseet kehittämis ehdotukset perheiden avokuntoutuksen toiminnalle sekä laajemmin perheiden päihdekuntoutus palvelun toteuttamisen tueksi.

Opinnäytetyöni keskeiset käsitteet: Päihdeperhe, Vanhemmuus, Perhekeskeinen päihdekuntoutus, Päihdehuolto, Lastensuojelu

2 Opinnäytetyön toteutuksen lähtökohdat

Perhekeskeinen päihdetyö ei saa jäädä yksilötyön rinnalla kakkossijalle, vaan sen tulee olla päihdepalveluissa kattavammin osana päihdetyön arkea. Päihdetyötä on tarpeen kehittää yksikkökohtaisesti, mutta erityisesti myös monen tahon yhteistyönä. (Mäkelä ym. 2005, 13.) Helsingin kaupungin päihdepalveluissa perhekeskeinen työ on tällä hetkellä yksi keskeinen kehittämistyön kohde. Lännen päihdepoliklinikan perheiden intensiivinen avokuntoutusyksikkö aloitti toimintansa 1.1.2010, jossa yhteistyö lastensuojelun kanssa on tiivistä. Noin kahden vuoden toiminta-ajan jälkeen havaittiin tarvetta toiminnan kehittämiseksi. Erityisenä kehittämistyön haasteena on ollut saada kuulluksi asiakkaiden näkemyksiä ja kokemuksia perheiden avokuntoutuksesta. Poikelan (2010) mukaan asiakaslähtöisyys toimintalähtöisyytenä edellyttää palveluilta erityistä joustavuutta ja uudelleen määrittelyä. Tähän voidaan pyrkiä vain asiakasta kuullen, uusien käytäntöjen sekä toiminta - ja työmallien kehittelyllä. Asiakkaan kokonaisvaltainen palvelu edellyttää myös ammatillisten – ja sektorirajojen ylittämistä, yhteistyötä ja kokonaisvastuun ottamista. (Poikela 2010, 228.)

Opinnäytetyöni toteutuksen lähtökohtana on ollut asiakasäänen kuulluksi saaminen lapsiperheiden päihdekuntoutuksen kehittämiseksi. Miten asiakasperheet ovat kuntoutumisen eri vaiheissa kokeneet päihdepalvelun- ja lastensuojelun yhteistyön? Päihdetyön yhteiskunnallisena haasteena on perheiden tuen saannin mahdollistuminen varhaisemmassa vaiheessa, ennen kuin päihdekäyttö on perheessä vaikeutunut ja lasten tilanteissa ollaan jouduttu tekemään vaikeita huostaanottoratkaisuja. Erityisesti päihdepalveluissa yhteistyötä eri tahojen kanssa tulisi tehostaa ja perheiden hoitoon hakeutumista tulisi kyetä aikaistamaan ja kynnystä entisestään madaltamaan. Nousiainen (2001) muistuttaa, että lastensuojelu tavoittaa vain murto-osan niistä perheistä, jotka todellisuudessa tarvitsisivat lastensuojelun ja /tai päihdepalvelujen tukea. Tärkeää olisi sikin, että päihdeperhetyötä ei suunnata pelkästään lastensuojelun palvelujen ja/tai päihdepalvelujen piirissä oleville perheille, vaan pyritään tavoittamaan myös niitä perheitä, jotka ovat kaiken auttamisen ulkopuolella ja kuitenkin avun tarpeessa. Auttamisverkostoon kun kulkeutuu vain jäävuorenhuippu kaikista huonosti voivista perheistä. (Nousiainen 2001, 63, 64 .)

3 Päihteiden käyttö lapsiperheessä

Päihderiippuvuus koskettaa aina koko perhettä. Ackermanin (1983) mukaan päihdeongelma tuottaa kaikille perheenjäsenille jatkuvaa stressiä ja vaikuttaa enemmän tai vähemmän kaikkiin perheenjäseniin. Lapsiperheissä liiallisen päihdekäytön vaikutukset heijastuvat erilaisina eri perheissä, kuten myös saman perheen perheenjäsenille. (Peltoniemi 1990,17.) Päihteiden käyttäjä vaikuttaa aina koko perheen dynamiikkaan. Nätkin (2011) korostaa, että perhekonteksti, jossa on päihteiden käyttöä on myös usein se ympäristö, jossa kiintymyssuhde, vuorovaikutus ja lapsen hyvän kasvuhalun luominen on mahdotonta. (Nätkin 2011, 129.) Päihdeperheistä puhuttaessa tarkoitetaan perheitä, joissa on lapsi tai lapsia ja joissa toisella tai molemmilla vanhemmilla on päihderiippuvuus. Perheillä ongelmat ovat päihdekäytön vuoksi usein kasautuneita ja tuen sekä hoidon tarve on ilmeinen.

Yhä useammat perheet rakentuvat perinteisestä perhemallista poiketen. Monet perheet hajoavat ja monimuotoistuvat ja myös vanhemmuus on usein hajonnut erilaisiksi tehtäviksi. Päihdetyön arjessa kohdattava perhe on usein yksinhuoltaja äiti lapsineen. Huomioitavaa on, että perheet joissa on liiallista päihdekäyttöä, ovat hauraampia ja monien vaikeuksien ja ongelmien värittämiä. (Hurtig 1999, 21.) Perheissä ilmenee usein myös sosiaalista eristäytymistä muusta ympäröivästä maailmasta. Eristäytymisen syynä saattaa olla ympäristön asenne ja reagointi, mutta myös se, että perhe ei enää päihdekäytön vuoksi pidä yhteyttä muihin ihmisiin samalla tavoin kuin ennen. Sosiaaliset kontaktit ovat usein hyvin vähäisiä. (Itäpuisto 2001, 70.) Ackermanin (1983) mukaan näin perhe kieltää itseltään sen tukirakenteen, jota perhe tarvitsisi. Kodista tulee häkki, kun perhe kokee tarvetta suojella itseään ja salata perheen tilannetta. Sosiaalinen eristäytyminen ilmenee perheessä sekä fyysisenä, konkreettisena vetäytymisenä kontakteista muihin ihmisiin, kuin myös emotionaalisena eristäytymisenä, jolloin perheen myönteiset emotionaaliset suhteet vähenevät. (Peltoniemi 1990, 28,29.)

Perheen arjen sosiaalisen kanssakäymisen vähyys heijastuu erityisesti lapsen tilanteeseen perheessä. Lapsen arki rakentuu tuolloin helposti vain perheen kaaottisen ja epävarman ja usein turvattomankin arjen varaan. Päihderiippuvuus on yksilölle ristiriitainen asia. Toisaalta se tuottaa välitöntä mielihyvää, mutta samalla myös lisääntyviä haittoja ja muiden tahoilta paheksuntaa.

Forssen (1993) tutkimuksen mukaan perheet, joissa on ongelmien päällekkäisyyttä ovat hajaantuneita ja roolit perheen sisällä ovat epäselviä. Tyypillisiä ongelmina parisuhde-, päihde-, ja mielenterveysongelmat sekä lasten laiminlyönti. Perheenjäsenten välisessä vuorovaikutuksessa on myös ongelmia. Perheiden sosiaalinen status ja tulotaso on usein myös alhainen ja sosiaalinen eristyneisyys on yleistä. Perheellä on kontakteja useaan auttajatahoon ja perheenjäsenet ovat tyypillisesti useiden palvelutahojen asiakkaina samanaikaisesti. Myös negatiivinen asennoituminen viralliseen palveluverkkoon aiheuttaa mahdollisesti sen, ettei perheen ongelmiin pystytä vastaamaan. Luottamus viranomaisiin ja yhteiskuntaan on heikkoa. Perheissä ongelmat ovat selkeästi pitkittyneet ja periytyminen sukupolvelta toiselle on nähtävissä. (Forssen 1993, 40-42.)

Hurtig (1999) tutkimuksen mukaan, perheissä on erityisesti lasten hyvinvoinnin ja turvallisuuden osalta avun tarvetta, joista vanhempien päihdekäyttö on merkittävin huolta aiheuttava signaali. Lastensuojelun asiakkuus ei synny ainoastaan lasten tarpeista, vaan merkittävää on myös ympäristön huoli koko perheen tilanteesta. (Hurtig 1999, 60.) Myös Peltoniemi (2001) herättää huomioimaan, että perheet eivät elä tyhjiössä omana systeeminään, eivätkä perheen sisäiset ongelmat ole syntyneet ja kehittyneet ilman ulkopuolista maailmaa. (Peltoniemi 2001,14). Perhe toimii siten aina osana laajempaa yhteisöä. Perheen ja ympäristön suhde tulee auttamistyössä huomioida, koska perhe on osa vallitsevaa kulttuuria ja alakulttuuria, mutta myös jatkuvassa vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. (Itäpuisto 2001, 64.)

Päihderiippuvuus eli addiktio on pakonomainen, toistuva käyttäytymismalli. Riippuvuutta voidaan tarkastella neljällä ulottuvuudella: fyysisenä, psyykkisenä, sosiaalisena ja henkisenä ilmiönä. Päihderiippuvuus johtaa neljällä osa-alueella käyttäjän erilaisiin pyrkimyksiin ja toisaalta muutostyössä erilaisiin tavoitteisiin. (Lappalainen - Lehto & Romu & Taskinen 2008, 23.) Nykyajattelussa on vahvana huolena näkemys siitä, että perheen erilaiset ongelmat päihdekäytön myötä tuottavat syrjäytymistä ja sosiaalista periytyvyyttä sukupolvelta toiselle. Huomioitavaa tosin on se, että vanhempien päihdekäyttö ei väistämättä aina periydy lapsille. Keskeistä on se, miten negatiivisten mallien siirtyminen voidaan estää tai pysäyttää. Kotona opittujen päihdekeskeisten ratkaisumallien tiedostaminen ja kyseenalaistaminen antaakin mahdollisesti ihmiselle paremman mahdollisuuden muihin elämän valintoihin. (Itäpuisto 2001, 54,79.)

Tulevaisuudessa vanhempiensa päihdekäytöstä kärsivien lasten määrä tulee kasvaamaan suomalaisten päihdekäyttömäärän lisääntyessä. Päihdekäytön arkipäiväistyminen on jo nyt nähtävissä. Päihdeongelma ja vanhempien kasvatuskyvyttömyys ovat edelleen merkittäviä tekijöitä, jotka aiheuttavat lapsille ongelmia kasvuperheessä. Erityisesti naisten päihdekäytön kasvu tuottaa huolta lasten tilanteesta. Huomioitavaa on että päihdekäytöstä kärsivät lapset eivät välttämättä ole vain päihteitä käyttävän perheen lapsia, vaan kulttuurissamme hyväksyttykin päihdekäyttötapa tuottaa usein ongelmia perheen lapsille. (Itäpuisto 2001, 7,135.) Päihdeperheen lapsia on arviolta yli 100 000 ja aikuisia, jotka ovat eläneet päihdeperheessä on noin 400 000. Vanhempien liiallinen päihteiden käyttö on vakava lapsen pahoinvoinnin syy. Lapsuuden epäsuotuisat elinolot vaikuttavat voimakkaasti lapseen. Perheitä, joissa on päihteiden käyttöä, voidaanakin pitää selkeästi kansanterveydellisenä ongelmana. (Holmberg 2010, 76.)

Heino (2009) toteaa, että päihteiden väärinkäyttö kulkee usein käsi kädessä lastensuojeluasiakkuuden kanssa. Vanhempien päihdekäyttö näkyy selkeimmin pienten lasten huostaanottojen taustalla, joista valtaosa koskee äitien päihdekäyttöä. Tämä osaltaan vahvistaa käsitystä siitä, että äidin päihdekäyttö on merkittävämpi riskitekijä lapsen kannalta kuin isän. (Bardy 2009, 65.) Huomioitavaa on, että vaikka vanhempien päihdekäyttö on huostaanoton aiheuttavana tekijänä usein todennettu, tehdään vanhempien mahdollisten hoitotahojen kuten lastensuojelun ja päihdepalvelujen kanssa suhteellisen vähän yhteistyötä.(Bardy 2009, 65.)

Blomqvist (2004) mukaan, erityisesti huumeidenkäyttäjät naiset tarvitsevat voimakkaamman sysäyksen avun piiriin hakeutuakseen. Lisäksi pysyvien muutosten tekeminen edellyttää heiltä myös suurempia muutoksia niin ulkoisiin elämäolosuhteisiin, kuin elämän uudelleen suuntaamiseksi. (Blomqvist 2004, 171.) Päihdekuntoutumisen aloitus edellyttää aina vanhemman omaa motivaatiota, panostusta ja halua irtaantua päihderiippuvuudesta ja siten mahdollistaa riittävän hyvän vanhemmuus. Joskus myös yritykset kuntouttaa on turhaa ja huostaanotto saatetaan katsoa lapsen kannalta paremmaksi vaihtoehdoksi. (Nätkin 2011, 144.) Päihdepalvelujen yhteistyö lastensuojelun avohuollon kanssa on tarpeellista perheiden motivoimiseksi päihdehoitoon mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Hyytiäinen (2007) painottaa tutkimuksessaan, että auttamistyön kannalta keskeistä ei ole se mihin asiakas ei ole motivoitunut vaan mihin hän on motivoitunut. Merkittävää on asiakkaan itsensä määrittelemänä se, mihin he ovat valmiita motivoitumaan ja sitoutu-

maan. (Hyytiäinen 2007, 172.) Perheiden motivointi ja sitoutuminen päihdekuntoutukseen edellyttää moniammatillista yhteistyötä erityisesti päihdepalvelujen ja lastensuojelun kanssa, peruspalveluja unohtamatta. Parhaimmillaan perheiden tavoitettavuus nopeutuisi ja päihdehoitoon ohjautuminen aikaistuisi. Lapsiperheet ovat haaste päihdetyölle, johon tarvitsemme monitoimijuutta ja ymmärrystä lapsiperheiden erityistarpeista.

3.1 Vanhemmuus ja päihderiippuvuus

Vanhemmuutta rakennetaan ja muovataan julkisesti ydinperheoletuksen vallitessa, mihin pyritään myös jaetun vanhemmuuden ideaalissa. (Nätkin 2007, 127.) Huttusen (1999) mukaan jaetun vanhemmuuden mallissa molemmat vanhemmat ymmärtävät olevansa yhtäläillä vastuullisia perheestä ja lapsista. Hoitovastuu on siinä jaettu kummallekin vanhemmalle ja molemmat huolehtivat tasapuolisesti niin lapsista, kuin kodistakin. (Itäpuisto 2001, 136.) Päihteitä käyttävien vanhempien perheen arkea ja vanhemmuutta tarkastellessa, vanhemmuudessa todentuu päihdemaailman tunkeutuminen perheen arkeen ja lapsen maailmaan. Päihdekäytön myötä vanhemmuus ja hoiva on heikentynyt, joka kuvaa päihdekäytön aiheuttamia muutoksia niin vanhemman fyysisessä kuin myös psyykkisessä kunnossa. Salailu ja turvattomuus ovat perhe-elämän perusrakenteina. Päihderiippuvuus hallitsee perheen arkea, jossa vanhemmuus muuttuu päihdevanhemmuudeksi. (Hyytinen 2007, 83.)

Perheen arjessa vanhempien haitallinen päihdekäyttö lisää erityisen vahingollisella tavalla lapsen hoidon laiminlyöntiä. Huomioitavaa on, että lastensuojelu kohtaa entistä useammin juuri päihderiippuvaisen naisen. Naisen päihdekäyttöön suhtaudutaan yhteiskunnassamme edelleen miesten päihdekäyttöä kielteisemmin. Tämä kuvastaa sitä, että yhteiskunnassamme lapsen kasvatusta ja hoito käsitetään edelleen viimesijassa naisten, äidin velvollisuudeksi. Päihderiippuvainen isä ei perheessä johda niin nopeasti lastensuojelun toimiin. Naisen päihdekäyttö perheessä tuottaa lapsiperheen tilanteeseen eri tavalla huolta ja nopeamman puuttumisen. Lastensuojelussa päihderiippuvainen äiti vanhempaan näyttääkin keskeisesti olevan yhteydessä lastensuojelun asiakkuuden alkamiseen. (Forssen 1993, 95.) Päihderiippuvaista isää voi jossain määrin verrata poissaolevaan isään, vanhempaan siten, että hänen kasvatuksellinen roolinsa on joko hyvin minimaalinen tai hyvin negatiivinen. (Itäpuisto & Grönfors 2010, 146.)

Vanhemmuudesta puhuttaessa perusturvan ja hyvän kasvualustan luominen näyttäisi-kin olevan yksinomaan äidin vastuulla. Huomioitavaa kuitenkin on myös isän huomioi-minen. Isyys vaikuttaa suoraan lapseen. Äitiys näyttää olevan itsestään selvä asia, mutta isyys valinnaista. Erityisesti päihderiippuvaisista isistä ei puhuta, vaikka heitä kuitenkin on useammin äidin ympärillä kuin raittiita. Heidät on syrjäytetty tai vapautettu vastuusta. Todellisuutta kuitenkin on, että päihderiippuvaiset isät usein luovat sellaista todellisuutta, arkikontekstia, joka vahingoittaa sekä äitiä että lasta. Huolimatta tästä, mies ja perhekonteksti ovat tipahtaneet vuosikymmenten mittaan pois ja keskustelu perheestä on keskittynyt entistä enemmän täysin äitiyteen ja lapseen. (Nätkin 2011, 128-129.)

Tosiasia on, että päihderiippuvaiset äidit ovat vanhempana usein vieraantuneet tavalli-sesta arjesta ja joutuvat usein todella opettelemaan arjen taitoja. Lisäksi on syntynyt negatiivinen leima, päihdeongelmaisen kategoria, josta on vaikea irrottautua. Negatiivi-set käsitykset naisten päihderiippuvuuteen tuottaa eri tavalla huolta vanhemman kyvys-tä vanhemmuuteen ja lapsen edun toteutumiseen. Lapsen perushoiva vaarantuu ja on usein puutteellista. Vanhemman kyky tunnistaa ja huomioida lapsen tarpeita on heiken-tynt. Tavallinen perhe-elämä ja lapsen kasvuolosuhteet ovat päihdevanhemmuudessa uhattuna. (Nätkin 2011, 127.) Päihderiippuvaisen äidin väitetään tuovan lapsille ja per-heelle suurempia vaikeuksia kuin päihderiippuvaisen isän. Korostetaan naisen perin-teistä roolia perheen kiinteyden ylläpitäjänä ja vastuun kantajana arjen toiminnasta, joka on taannut lapsille kohtuulliset olosuhteet isän päihdekäytöstä huolimatta. Huomi-oitavaa on, että edes äitien huolehtiminen ei ole poistanut sitä tosiasiaa, että lapset kärsivät myös isän liiallisesta päihdekäytöstä. (Itäpuisto 2001, 136.)

3.2 Lapsi päihdeperheessä

Kasvuperhe ja lapsuus nähdään tärkeänä kehyksenä ihmisen persoonallisuuden ja myöhemmän elämän muotoutumisessa. Lapsuuden merkitys korostuu deterministisenä eli ihmisen myöhäisemmän käyttäytymisen ja persoonallisuuden määrittäjänä. Lapsen elämää päihdeperheessä on tutkittu jonkin verran ja siitä on paljon kirjoitettu. Lapsen yksilöllisten kokemusten ja ratkaisumallien mahdollisuus sen sijaan on usein unohdettu ja lapsi nähdään passiivisena roolin ottajana perheessä. Lapset kuitenkin saavat ja ottavat malleja koko ajan, myös ympäristöstään. (Itäpuisto 2001, 73-74.) Itäpuiston (2005) tutkimuksen mukaan huolestuttavaa lapsen tilanteen kannalta oli se, että myös lähiympäristön ihmisten suhtautuminen oli enempi leimaavaa ja puuttumattomuutta

korostava, kuin tukea antavaa. (Itäpuisto 2005, 117.) Päihdeperheessä vanhemmuuden mallin, jonka perheen lapsi useimmiten saa, on päihteitä käyttävien vanhempien malli. (Taitto 1998, 32).

Päihteitä käyttävän perheen arjessa, lapsi kokee turvattomuutta, heitteille jättöä ja kaltoin kohtelua. Lapsi ei välttämättä saa riittävästi huomiota, lämpöä ja rakkautta, vaan on joutunut elämään tilanteissa, joissa hän ei ole kyennyt ennakoimaan vanhempiensa toimintaa. Nämä kaikki ovat osaltaan muokanneet lapsen kuvaa itsestään. (Hyytinen 2007, 27.) Myös Nousiainen (2001) toteaa, että eniten vanhempien päihderiippuvuus vaikuttaa lapseen, koska lapsella on oikeus saada turvaa ja hoivaa vanhemmiltaan. Lapsi joutuu pahimmillaan luomaan perheessä selviytymisstrategioita ja lapsi kokee olevansa vastuussa vanhemmistaan. Lapsi ei tule perheessä kuulluksi ja nähdyksi. (Nousiainen 2001, 8-9.) Perheen roolit ovat usein päälallaan. Lapset omaksuvat aikuisten velvollisuuksia ja ”huonosti käyttäytyvät” vanhemmat tarvitsevat lasten apua arjen sujumisessa. (Roine ym. 2010, 59.)

Vanhempien päihteiden käyttö tuo lapsiperheen elämään muitakin erityispiirteitä, päihdekäytön säännöllisyyden, riippuvuuden asteen ja käytettyjen päihteiden mukaan. Perheen arki on usein jäsentymätöntä ja ennakoimatonta. Arkirutiinit ja päivärytmi on selkiytymätöntä. Vanhempien käytös päihdekäytön aikana voi olla hyvinkin arvaamatonta ja perheen tunneilmapiiri usein tilanteiden mukaan vaihteleva. Myös muut perheessä ilmenevät riskitekijät lisäävät entisestään perheen ongelmien kasaantumista. (Söderholm ym. 2004, 157-158.)

Näkyvin piirre perheessä on, että lapsilta katoaa lapsuus ja vanhemmista vanhemmuus. Päihdekäyttö sitoo juovan vanhemman energian ja juomattoman vanhemman voimat menevät päihteitä käyttävän vanhemman vahtimiseen. Pahimmillaan perheessä molemmat vanhemmat käyttävät päihteitä ja lapset joutuvat kasvamaan yksin, eikä vanhempien ja lasten todellista kohtaamista tapahdu. Ilman vanhemmuutta lapsi lopettaa lapsena olemisen ja alkaa kantaa liiallista vastuuta asioista, joihin lapsella ei vielä ole sisäisiä eikä ikätasonsa mukaisia edellytyksiä. (Taitto 1998, 38.) Päihdekäyttö perheissä heijastuu aina lapsen tunne-elämään, tuleviin elämänvalintoihin sekä mahdollisesti myöhempään päihdekäyttöön. Tilanteet, joissa lapsi joutuu päihtyneen vanhemman, aikuisen vaikutuksille alttiiksi voivat olla lieviä, satunnaisia tai jatkuvia ja lapsen kehitystä vaarantavia. Valitettavasti perheissä vanhemmat usein jopa vähättelevät lapsen havaintokykyä päihteiden käyttöön liittyen. (Lappalainen - Lehto ym. 2008, 38-39.)

Peltoniemen (1995) näkemyksen mukaan jokaiselle lapselle kehittyy jonkinasteisia vaurioita, jos haitallinen päihdekäyttö perheessä jatkuu ja perhetilanteeseen ei puututa. Lapsuus päihteitä käyttävien vanhempien kanssa on monille todellisuutta. Lasinen lapsuus – hankkeen vuonna 1994 aikuisille teettämän kyselyn kautta korostui päihdeperheissä eläneiden lapsuuden ongelmat, joista lasten kokemana korostui perheriidat, turvattomuuden tunne, masentuneisuus ja ahdistuneisuus. Perheiden päihdeongelma on yleinen ja samalla aliarvioitu lasten hoidon laiminlyönnin muoto. (Peltoniemi 1995, 6,3.)

Lastensuojelulaki edellyttää lapsen suojelua ja määrittelee toimenpiteet, joihin yhteiskunnan tulee ryhtyä silloin, kun lapsen terveys tai kehitys on vaarassa. Lastensuojelulla pyritään turvaamaan lapsen oikeudet turvalliseen ja tasapainoiseen kasvuympäristöön sekä monipuoliseen kehitykseen että erityiseen suojeluun. (Lastensuojelulaki 2007/417/1§) Yhteiskunnan on lastensuojelulain mukaan puututtava perheen tilanteeseen. Tavoitteena on tukea perhettä kokonaisuutena, mutta etusijassa aina lapsen etu huomioiden. Lastensuojelulaki velvoittaa meitä puuttumaan perhetilanteeseen, jos lapsen tilanne tuottaa huolta.

Pösön (2012) mukaan lapsen edun käsite tarkoittaa toimenpiteitä ja niiden vaikutuksia, jotka esitetään arvioitavaksi lapsen kannalta. Huomioi tulee kiinnittää lapsen tarpeisiin kasvaa ja varttua pysyvissä ja huolehtivissa suhteissa. (Forsberg & Autonen – Vaaranieniemi 2012, 79.) On tärkeä ymmärtää miten olosuhteet päihdeperheessä vaikuttavat lapseen. Auttamistyössä päihdevanhemmilla tulee olla mahdollisuus toimia aktiivisesti positiivisen muutoksen suuntaamiseksi omassa elämässään. (Nousiainen 2001, 7.) Lapsen oirehdinta perhetilanteessa on useimmiten huolen näkyväksi tekevä asia, joka aikaan saa puuttumisen perheen tilanteeseen, ja parhaimmillaan vanhempien ja koko perheen motivoitumisen päihdekuntoutukseen. (Törrönen & Pärnä 2010, 8.)

4 Päihdepalvelu perheiden tueksi

Päihdepalvelut ovat tärkeä osa kunnan sosiaalipalvelua. Päihdepalvelua toteutetaan sekä terveyden- ja sosiaalihuollon yleisissä palveluissa että erityisissä päihdepalveluissa. Päihdehuollon erityispalvelut jaetaan avohuollon, välimuotoisiin palveluihin kuten asumispalveluihin sekä laitoshuoltoon. Päihdepalvelua tulee tarjota sisällöltään ja laajuudeltaan sellaisena kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Päihdepalveluja tulee antaa tarpeen mukaisesti niin yksilölle, perheille kuin myös muille läheisille. Perheen lasten hoidon ja tuen tarve on myös poikkeuksetta kartoitettava. (Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002, 20,26,30.) Päihdehuollon palveluja tulee tarjota henkilölle, jolla on päihteiden käyttöön liittyviä ongelmia sekä perheille ja muille läheisille. Päihdepalveluja on annettava aina henkilön, perheen ja muiden läheistensä avun, tuen ja hoidon tarpeen perusteella. (Päihdehuoltolaki 1986/41/§7) Päihdepalvelujen laatusuositukset antavat suuntaa, joita soveltaa päihdepalveluja järjestettäessä ja kehitettäessä.

Päihdehuoltolaki määrittää ja velvoittaa päihdepalvelujen järjestämistä kunnissa. Päihdehuoltolain mukaan päihdepalveluja on järjestettävä sosiaali - ja terveydenhuollon yleisiä palveluja kehittämällä, mutta myös järjestämällä erityisesti päihdehuoltoon tarkoitettuja päihdepalveluja. Päihdepalvelut tulee ensisijaisesti järjestää avohuollon toimenpitein niin, että ne ovat helposti tavoitettavissa ja toiminnaltaan monipuolisia. (Päihdehuoltolaki 1986/41/§6) Päihdehuoltolain mukaan päihdehuollon tavoitteena on ehkäistä ja vähentää päihteiden ongelmakäyttöä sekä siihen liittyviä sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja sekä edistää päihteiden ongelmakäyttäjän ja hänen läheistensä toimintakykyä ja turvallisuutta. (Päihdehuoltolaki 1986/41/ §1) Lapsiperheiden huomiointi ottaminen päihdepalvelujen erityisryhmänä on ajankohtainen haaste ja edellyttää yhteistyötä lastensuojelun kanssa. Päihdepalvelujen palvelumenetelmien kehittäminen sekä uudelleen arvioiminen on tarpeen vastaamaan perheiden haastaviin päihdepalvelutarpeisiin.

Päihdekuntoutuksesta käytetään monenlaisia nimityksiä kuten psykososiaalinen kuntoutus tai psykososiaalinen muutostyö. Kuntoutus on käsitteenä siten laaja-alainen. Päihdekuntoutusta voi olla sekä laitos- että avokuntoutusta ja kestoltaan muutamasta viikosta, jopa vuoteen. Päihdekuntoutuksen tulee sisältää hoidon lisäksi myös sosiaalisen tuen sekä asiakkaan sosiaalis-taloudellisen ympäristön, kuten asumisen, työn, koulutuksen ja toimeentulon huomioimisen. Päihderiippuvuudesta kuntoutuminen on

prosessimaista, jolloin muutokset päihdekäytössä ja elämäntilanteissa vakiintuvat vasta pidemmän ajan kuluessa. Perheille suunnatussa päihdekuntoutuksessa tavoitteena on psyko-sosiaalisella työotteella etsiä myönteisiä voimavaroja perheen toimintakyvyn hyväksi. (Päihdepalvelujen laatusuositukset 2002:u3.) Päihdehuollon palvelujen tavoitteissa korostuvat päihdekierteen katkaisu, päihderiippuvuuden hoito, mutta myös ihmisarvoisemman elämän aikaansaaminen, jossa pyritään ratkaisemaan myös toimeentuloon, asumiseen ja työhön liittyviä ongelmia. Kuntoutustehtäväksi muodostuu elämäntapoihin, elämän oslosuhteisiin ja sosiaalisiin verkostoihin vaikuttaminen päihteistä irti pysymisen vahvistamiseksi. Päihdetyössä korostuu näin sosiaalipohjainen päihdetyö. (Murto 2002, 186,190.) Tässä työssä puhun perheiden päihdekuntoutuksesta, joka kattaa sisälleen psyko-sosiaalisen työotteen ja erityisesti lapsinäkökulman huomiointia.

4.1 Päihdekuntoutusta lapsiperheille

Perheiden päihdekuntoutusta on tarjolla melko vähän. Vain harvoissa perhekuntoutusmuodoissa lapsen näkökulma on keskeinen tai lapsi itse olisi subjektina kuntoutuksessa. Perheiden päihdekuntoutuksessa vanhempien päihdekäyttöä tulee tarkastella lapsinäkökulmasta. Myös lastensuojelu on vahvasti mukana päihdeperheiden kuntoutuksessa, jolloin lastensuojelu sisältyy päihdehuoltoon. Perheiden päihdekuntoutuksessa lapsi on nostettava näkyväksi tarpeineen, tietoineen, taitoineen ja tunteineen omana itsearvoisena yksilönä. Lapsi ei ole vain osana vanhempiensa päihdekäytön aikaansaamia ongelmia. Lapsen subjektina olo määrittyy toimijuuden ja osallisuuden kautta, lapsen kehitystasonsa mukaisesti sisäisiä ja ulkoisia toimintaedellytyksiä käyttäen. (Hyytinen 2007, 17, 24.)

Perhekeskeisessä päihdekuntoutuksessa perhe nähdään kokonaisuutena, jossa perhe muodostuu perheenjäsenten välisistä suhteista. Tavoitteena perhekeskeisessä sosiaalityössä on muutosten aikaansaaminen perheen systeemissä, jossa pyritään suunnitelmallisilla interventioilla vaikuttamaan perheen tasapainotilaan eli homeostaasiin. (Nieminen 1983, 25.) Systeeminen teoria on liitetty käsitykseen perhekeskeisyydestä. Systeemiteoreettisessa ajattelussa keskeistä on perheen elämäntilanteen tarkastelu kokonaisuutena ja yksilön kohtaaminen suhdejärjestelmässään. Perhekeskeisessä päihdetyöotteessa pyritään saamaan käyttöön perheen kaikki voimavarat, jolloin perheenjäsenet voivat parhaimmillaan tukea toinen toisiaan muutosprosessissaan. Perhekeskeisessä päihdetyössä keskeistä on perheen vuorovaikutukseen vaikuttaminen.

Systeeminen perhekuntoutus tarkastelee perheiden vuorovaikutusta ja suhteita siten, että perheen yhden jäsenen käyttäytyminen vaikuttaa jokaisen perheenjäsenen käyttäytymiseen. Vaikuttamalla yhteen systeemin osaan, voidaan aikaansaada muutoksia ja vaikutuksia perhesysteemin muissa osissa. Systeemiteoreettinen lähestymistapa on perhekeskeisessä päihdeperhetyössä tarpeen. Näin saadaan käyttöön koko perheen voimavarat ja perhe saa valmiuksia toimintamallien muuttamiseen ja vahvuutta yhteisten ongelmien kohtaamiseen. (Myllärniemi 2007, 38.) Interventiot perhesysteemiin sopivat parhaiten silloin, kun keskitytään tutkimaan perheen ihmissuhdeprosesseja tai kun perheessä on tarve työskennellä yhden tai useamman perheen jäsenen kanssa erikseen. Työskentelyssä pyritään saattamaan perheenjäsenet tietoisiksi niistä käyttäytymismalleista, jotka mahdollisesti edistävät ja ylläpitävät perheen ongelmatilanteita. (Walsh 2009, 171.)

Päihdekuntoutus edellyttää perheeltä tavoitteellisuutta ja sopimuksellisuutta sekä kuntoutuksen edistymiseen kohdentuvaa kannustavaa arviointia suhteessa perheen itsensä asettamiin tavoitteisiin. Asiakasperhe on päihdepalvelun käyttäjä, jolla on mahdollisuus käyttää ammatti-ihmisiä ja tukiverkostojaan apuna. Perhe toimii aina oman kuntoutumisensa subjektina. (Hurtig 1999,10.) Muutos päihdekäytössä vaikuttaa koko perhetilanteen lisäksi myös aina kodin ulkopuolisiin verkostoihin. Nämä verkostot osaltaan heijastuvat perheen sisäisiin suhteisiin. Perheen verkostojen huomioiminen perhekeskeisessä työssä on siksi oleellista. (Järvinen & Lankinen & Taajamo & Veistilä & Virolainen 2012, 24.)

Perheiden päihdekuntoutuksessa työntekijöillä on erityinen vastuu huomioida, että lapsinäkökulma tulee huomioiduksi ja lapsella on tila ja mahdollisuus toimia päihdekuntoutuksessa aktiivisesti subjektiivisena toimijana. Helsingin kaupungin Lännen päihdepoliklinikan perheiden avokuntoutus pyrkii perhekeskeisellä työotteella vastaamaan päihdepalvelujen avohuollon toimintana perheiden kasvavaan päihdehoidon tarpeeseen. Perhettä pyritään tavoitteellisesti tukemaan kokonaisuutena, lapsinäkökulma ja lapsen tuen tarve huomioiden. Kansallinen mielenterveys - ja päihdesuunnitelman (2009) ehdotuksessa nousee keskeisesti esille se, että vanhempien päihderiippuvuuden vuoksi riskissä olevat lapset tulee tunnistaa ja heidän kasvuaan tulee tukea. Työntekijöiden tulee siksi arvioida lasten tuen ja hoidon tarve jo vanhemman yksilöllisen päihdekuntoutuksen aikana. (Mieli 2009, 23.)

4.2 Päihdekuntoutus perheen muutoksen tukena

Päihderiippuvuuden ristiriitaisuus ja moniulotteisuus tekee päihdekuntoutuksessa muutostavoitteisiin pääsemisen monivaiheiseksi prosessiksi, johon liittyy sekä edistymistä että taka-askeleita. (Lappalainen - Lehto ym. 2008, 24.) Päihdekuntoutuksessa tausta ymmärryksenä on (Prochaska & DiClemente 1982) kehittämä transteoreettinen muutosvaihemalli. Muutosvaihemallissa muutosvalmius nähdään eräänlaisena vaiheittaisena muutosprosessina, spiraalimaisena jatkumona. Muutosvaihemalli alkaa harkinta-esipohdinta vaiheesta edeten pohdintavaiheeseen. Pohdintavaiheesta muutosprosessi etenee päätösvaiheeseen, jossa pyritään toimimaan halutun muutoksen suuntaan. Lopulta muutosvaihemallissa tullaan ylläpitovaiheeseen, jossa hoitotulosta, esimerkiksi aikaansaattua päihitteettömyyttä ylläpidetään niin, että toiminta vakiintuu osaksi kuntoutujan arkea. Retkahdus on muutosvaihemallissa kuvattu jatkumon päätepisteenä, vaikka se voidaan myös sijoittaa mihin tahansa muutosvaiheeseen. Retkahdus on tyypillistä osana muutosprosessia. (Holmberg 2010, 71.)

Muutosprosessia kutsutaan myös päihderiippuvuudesta toipumisen prosessiksi. Se antaa hyvin mahdollisuuden arvioida, missä vaiheessa päihdekuntoutumista tietty interventio toimii. Hirschovits (2011) painotti muutosvaihemalli luennossaan päihdepalvelujen oikea-aikaisen kohdentumisen merkitystä, muutoksen eri vaiheet huomioiden. Muutosvaihemalli tulisi tarkemmin huomioida, kohdennettaessa päihdepalveluja asiakkaan päihdekuntoutusprosessissa. Hänen mukaansa kuntoutumisen ylläpitovaiheessa päihdehuollon palveluista vasta on konkreettista apua. Toisaalta ylläpitovaiheessa on vuosiakin kestävä sosiaalisen tuen tarve, johon päihdepalvelujen resurssit ovat edelleen suppeat. (Hirschovits 2011 luentomonisteet.)

Kognitiiviset strategiat soveltuvat paremmin muutosvaihemallin alkuvaiheissa. Käyttämiseen ja toimintaan liittyvät strategiat soveltuen parhaiten asiakkaan ollessa muutosvaihemallin toimintavaiheessa. Muutostyössä keskeistä on rohkaista asiakasta huomaamaan arvonsa ja asiat jotka ovat asiakkaalle tärkeitä. Näin autetaan asiakkaita pohtimaan valintojen merkitystä muutostyössä. (Barber 2002, 29-30.) Kuntouttavat toimenpiteet tulisivat sovittaa ja räätälöidä perheen irtautumisprosessin eri vaiheisiin siten, että ei vain asiakasta yksilönä, vaan koko hänen perhetilanteensa ja elinolosuhteensa huomioiden. Kaikki myönteiset muutokset ovat hyviä tavoitteita asiakkaan muutoksen aikaansaamisessa. Huomioitavaa päihdekuntoutuksessa on että kuntoutumisstrategiat ovat asiakkaan, perheen itsensä tulkittavia ja asettamia. Tiedossa on, että

muutosprosessi alkaa jo virallisen kuntoutuksen ulkopuolella ja jatkuu pitkään päihdekuntoutuksen jälkeen. Muutosprosessin onnistuneeseen jatkumiseen vaikuttavat siten monet enemmän tai vähemmän kuntoutuksesta riippumattomat tekijät, joihin tulisikin kiinnittää entistä enemmän huomiota. (Blomqvist 2004, 158, 176.)

Pitkällä aikavälillä selviytyminen ja muutoksen aikaansaaminen liittyy omaan elämänhallintaan, jossa pärjäämisen tunne ja päätösvallan osuus vahvistuu. Elämänhallinta voidaan erottaa ulkoiseen elämänhallintaan, jossa elämä etenee urallaan ilman että ulkoiset tekijät sitä ravistelisivat ja sisäiseen elämänhallintaan, jossa ihmisellä on kykyä ja taipumusta sopeutua huolimatta siitä, mitä tapahtumia elämä tuo eteen. Muutoksen aikaansaamisen edellytyksenä on omien valintojen ja toiminnan merkityksen ymmärtäminen. (Itäpuisto, 2001, 116,117). Ackermanin (1990) mukaan, perheessä perheenjäsenet kokevat kukin muutoksen aina eri tavalla. Merkittävää perheen kuntoutumisen kannalta onkin millaiseksi perherakenne muodostuu muutoksen myötä. Muutos synnyttää perheessä uusia rooleja ja laajentaa vanhoja. Parhaimmillaan perhe organisoituu uudelleen ja perheenjäsenet kiinnittyvät perhekuntoutukseen ja omaan kuntoutumisprosessiinsa. Perheenjäsenten omanarvontunto kasvaa ja he rakentavat kukin terveitä ihmissuhteita niin perheen sisällä kuin sen ulkopuolella. Oleellista perheen kuntoutumisessa ja muutostyössä on riittävä tuen saanti. (Peltoniemi 1991, 37.)

Kuntoutusmenetelmiä enemmän päihderiippuvuudesta selviytymiseen vaikuttaa se sosiaalinen konteksti, jossa eletään. Kuntoutus voi tarjota sykäyksen muutokselle, mutta muutoksen ylläpitämiseen vaikuttaa ratkaisevasti kuntoutujan sosiaalinen ympäristö. (Puhakka 2000, 165.) Keskeistä perhekuntoutuksessa on arvioida millaisia päihdekuntoutumista tukevia tekijöitä ja toisaalta päihdekuntoutusta ylläpitäviä tai riskitekijöitä perheen arkeen kuuluu. Tarkastelussa tulee huomioida myös perheen sosiaalinen toimintakyky, sosiaaliset resurssit kuten sosiaalinen tukea antava verkosto ja ihmissuhteet. Myös vanhemmuus, vuorovaikutustaidot, arjessa selviytyminen ja perheen henkiset resurssit eli arjen hallinta. (Lappalainen – Lehto & Romu & Taskinen 2008, 171-172.) Sosiaalisella tuella tai sen puutteella on merkitystä perheen muutokselle ja päihdekeskeisestä elämäntavasta irtaantumiselle. Päihdekuntoutuminen määritelläänkin usein yksilön ja ympäristön välisen suhteen muutokseksi, jossa tavoitteena on edistää muutokseen tukemista, kuntoutujan toimintakykyä ja itsenäistä arjessa selviytymistä. Päihdeetön arkihyvinvointi on perheen päihdekuntoutumisen ylläpidossa keskeisellä sijalla. Perhekuntoutuksessa pyritään vahvistamaan perheen ja yksilön voimavaroja sekä osallisuuden vahvistamista. (Törrönen & Pärnä 2010, 42.)

Selviytymistä ja vahvuutta ihannoivassa yhteiskunnassa päihdekuntoutumisen kannalta keskeistä on muiden ihmisten hyväksyntä. Varsinkin silloin, kun yksilön jaksaminen on heikkoa eikä päihdekuntoutuminen etene omien tavoitteiden mukaisesti. Muiden ihmisten antamalla vuorovaikutuksellisessa tuessa merkittävää on läsnäolo, luottamus ja kokemusten jakaminen. (Nousiainen 2004, 130.) Blomqvistin (2004) mukaan muutoksen pysyvyyden kannalta ratkaisevaa on että ihminen on löytänyt toimivia strategioita, joiden avulla selviytyy. Toimivat strategiat sisältävät mielekästä tekemistä ja keinoja käsitellä omia tunteita. Tutkimuksen mukaan myös käyttäytymiseen liittyvät keinot ja kognitiiviset pohdinnat tarpeen. Pidemmällä tähtäimellä vakiintunut ratkaisu edellytti tutkimuksen mukaan uusien elämänperspektiivien löytymistä ja uuden elämäntavan luomista, jota sosiaalinen ympäristö vahvisti. (Blomqvist 2004, 170.)

Päihdekuntoutumisennusteen kannalta positiivisia tekijöitä Koski-Jänneksen (1992) tekemän tutkimuksen mukaan olivat erityisesti asuminen lasten kanssa, päihtetön puoliso sekä ystäviltä, sukulaisilta ja puolisolta saatu tuki. Tämän tiedostaminen kannustaa myös perheiden päihdekuntoutuksessa tukemaan näiden verkostojen vahvistamista osana kuntoutumista. Päihdehoitoon tulisikin liittyä pitkäaikainen seuranta. Päihdehoitoa ei tulisi ajatella arkielämästä irrallisena vaiheena, vaan jatkumona jossa muutosprosessi jatkuu kuntoutuksen jälkeen. (Orford 2004, 16, 207.) Muutosprosessi on hyvässä vaiheessa silloin, kun muutoksen hyödyt alkavat näkyä arjessa ja yksilön sosiaalisen identiteetin muutoksena. Toisin ajattelemisen ja toimimisen on tuolloin näkyvää. Oleellista tuolloin on kiinnittyminen hoitosysteemiin. (Orford 2004, 197.)

Nousiainen (2004) painotti tutkimuksessaan, että yksilön identiteetti tulee aina nähdä rakentuvaksi koko elämän kestävässä prosessissa. Oman elämänhistoria ja elämäntapahtumat vaikuttavat yksilön identiteetin rakentumiseen. Keskeistä on, että oppii ymmärtämään itseään niin menneen ja nykyisyyden, mutta myös tulevaisuuden tarkastelun kautta. Omien elämäkokemusten uudelleen tulkitsemisessa, syntyy mahdollisuus muuttaa omia ajattelu- ja toimintatapoja sekä tulkita kokemuksiaan uudelleen. Ymmärtäminen on näin keino hyväksyä itsensä sellaisena kuin on ja sen avulla on mahdollista suunnata muutoksessa eteenpäin. (Nousiainen 2004, 137.)

4.3 Vanhemmuuden merkitys päihdekuntoutuksessa

Usein vanhemman tärkein syy päihdekuntoutukseen motivoitumiselle on lapsi. Pelko lapsen menettämisestä on konkreettinen asia, joka saa päihdeperheen vanhemman tosissaan miettimään omaa tilannettaan ja toimimaan asioiden muuttamiseksi. Vanhemman syyllisyys voi olla muutoksen alku tai se voi lamaannuttaa. Toisaalta vanhemman syyllisyys oikein kanavoituna on uutta luovaa ja muutosta aikaansaava tunne. Lapsen takaisin saaminen hoitoon lähtemisen motivaationa voi olla lähtökohta suurelle elämänmuutokselle, jossa vanhempi joutuu kohtaamaan paitsi omaa päihderiippuvuuttaan, mutta myös omaa identiteettiään vanhempana. (Nätkin 2006,172.)

Lapsen emotionaalisella merkityksellä on vanhemmille erityisesti päihdekuntoutumista tukeva ja motivoiva merkitys. Päihdekäyttö perheen arjessa ohentaa vanhemmuutta, jolloin päihdekuntoutuksen aikana ja varsinkin kuntoutuksen jälkeen, tarvitaan paljon vanhemmuudessa toisin toimimisen harjoittelua. Toisin toimimisen harjoittelun mahdollistaa kuntoutuksen aikana eletty päihteetön arki, kaikkine vanhemmuuden vastuineen. Harjoitellaan taitoja, jotka muutoinkin kannattelevat vanhempia selviytymään arjessa ja yhteiskunnassa. Vahvistutaan vanhemmuudessa, saadaan elämään iloa ja korjaavia emotionaalisia kokemuksia. (Hyytinen 2007, 189.) Merkittävää päihdekuntoutumisen jatkumisessa on, että vanhemmat päihdekuntoutuksen aikana ja sen jälkeen ymmärtävät vanhemmuuden merkityksen muutoksen aikaansaamisessa ja kykenevät arjen käytännössä toimimaan ymmärryksensä mukaisesti.

Perhekuntoutuksessa vanhemmuus nähdään voimavarana ja sitä tuetaan. Suomessa vanhemmuuden merkitystä päihderiippuvuudesta toipumiseen on tutkittu vähän. Vanhemmuus on vahvasti elämänmuutokseen motivoiva asia, joskin päihderiippuvuuteen kuuluvat retkahdukset ovat myös perheessä todellisuutta. Päihdekuntoutuksessa vanhempien on kuitenkin todistettava oma kyvykkyytensä vanhempana ja samalla kyettävä viemään omaa kuntoutumistaan eteenpäin. (Nätkin 2006 ,172.) Andersson (2008) painottaa vanhemmuuden huomioimisen merkitystä perheiden päihdekuntoutuksessa. Päihdekuntoutuksessa on erityisen tärkeätä vahvistaa vanhemmuutta, jotta vanhempi, voisi löytää merkityksellisen roolin päihdemaailman sijaan. Lapsen näkökulman ja vanhemmuuden merkityksen ymmärtämistä pidetään hyvin motivoivana tekijänä päihdekuntoutuksessa. Riippuvuustasoinen päihdeongelma on aina kietoutunut arjen, vanhemmuuden ja vuorovaikutussuhteen ongelmiin. (Nätkin 2011, 74.)

Päihdemaailmassa eläneen vanhemman käsitykset, kokemukset ja toimintataipumukset ovat ajan myötä kehittyneet päihdemaailmaa vastaaviksi. Vanhemmalla on usein vääristyneet käsitykset ja näkemykset päihteiden vaarattomuudesta, petosten sallimisesta, joita hänen aiemmat elämän kokemuksensa ja toimintaympäristönsä ovat tukenneet. Päihdekuntoutuksen alkuvaiheessa vanhemmalla on siksi tarvetta saada emotionaalisesti korjaavia kokemuksia. Kuntoutumiseen ja riittävään vanhemmuuteen tarvitaan myös kognitiivisia korjaavia kokemuksia, kuten neuvoja ja opastusta. Myös moraalisesti korjaavat kokemukset tarpeen, jotka mahdollistuvat oikeudenmukaisen, avoimen ja luotettavan kohtaamisen myötä. Emotionaaliset korjaavat kokemukset tulevat ensin, sitten moraaliset ja kognitiiviset korjaavat kokemukset. Korjaavat kokemukset päihdekuntoutuksessa suuntaavat vanhemman toimintaa myös suhteessa lapseen. (Andersson & Hyytinen & Kuorelahti 2008, 100,101.)

Myös Hyytinen (2007) on tutkimuksissaan todennut, että äitiys, vanhempana toimiminen ja lapset ovat voimakkaimmin motivoivia tekijöitä päihteiden käytön lopettamiseksi. Toisaalta aikuisten määrittäminen kuntoutuksessa vanhemmuuden näkökulmasta saat-
taa aiheuttaa ristiriitaa vanhemmille. Vanhemmat eivät tule yksilöinä määritellyiksi naisiksi ja mieheksi vaan äidiksi ja isäksi. Perhekuntoutuksessa tämä on perusteltua ja lapsen kannalta on tärkeätä keskittää näkökulma vanhemmuuteen, mutta erityisesti pitämällä lapsi etusijalla. (Hyytinen 2007, 144,173.) Lapsi motivoi vanhempia selviytymään, mutta vanhemmuus myös avaa uusia näkemyksiä ja resursseja vanhemman päihdekuntoutumiseen (Itäpuisto 2001, 124.).

Perheiden päihdekuntoutuksessa pyritään vahvistamaan vanhemmuuden lisäksi yksilön ja koko perheen elämänhallinnan taitoja. Tavoitteena on fyysinen, psyykinen ja sosiaalisen tilanteen koheneminen. Lappalainen - Lehto ym.(2008) mukaan perheille suunnatuissa päihdekuntoutuksissa keskiössä on päihteettömän elämäntavan opettelu, päihteettömän arkielämänhallinnan lisääntyminen, päihteettömän vanhemmuuden tukeminen sekä lapsen tai lasten huostaanoton ehkäiseminen tai purkaminen. (Lappalainen - Lehto ym. 2008, 140.). Vanhemmuuden identiteetti kasvaa päihdekuntoutuksen aikana, edellyttäen että vanhemmilla on mahdollisuus kiinteään vuorovaikutukseen lapsen kanssa. Vanhemmilla ja lapsilla tulee olla mahdollisuus osallistua yhdessä päihdekuntoutukseen. Päihdekuntoutuksessa lasten mukana olo on vanhemmille tärkeä voimavara. Vanhemmuus on kuntoutumisessa erittäin merkittävä elementti. Tärkeää on, että lapsen kokemukset todellistuvat vanhemmille ja vanhemmat saavat siten kosketuksen lapsen kokemuksiin. Lapseen kohdistuva työskentely tukee par-

haimmillaan vanhemman motivaatiota ja kuntoutumista. Lapsilähtöisyys perheen päihdekuntoutuksessa toteutuu, kun lapsi on työskentelyn keskiössä ja läsnä, silloinkin kun lapsi on fyysisesti muualla. (Hyytinen 2007, 189.)

Lapsen mukana olo haastaa perheille suunnatun päihdekuntoutuksen kehittämistä monella tasolla. Perheet tarvitsevat yksilöllistä tukea päihdekuntoutuksen aikana, eikä sama malli kuntoutuksessa sovi kaikille. Keskeistä perheille suunnatussa päihdekuntoutuksessa on, että vanhemmuutta ei ohiteta, oli vanhempi yksin, lapsen tai perheen kanssa. Perhe on aina merkittävä voimavara päihdekuntoutumisessa. (Nätkin 2006, 187.) Lapsen todellistuminen vanhempien kanssa työskenneltäessä hyödyttää sekä vanhempia että lapsia. Vanhemmat auttavat kuntoutusprosessin aikana lapsiaan ja samalla itseään. Perheen kuntoutuminen on kokonaisuus, jossa jonkin osan liikauttaminen liikauttaa myös perhesysteemin muita osia. Keskeistä on auttaa vanhempia syvennymään lapsen näkökulmaan.(Hyytinen 2007, 143.) Kun lapsi tulee osallisena nähdyksi ja kuulluksi vanhemmilleen, hän tulee todellisemmaksi myös itselleen sekä vanhemmat näin todellisiksi itselleen vanhempina. (Bardy 2011, 268).

4.4 Lapsen huomioiminen perhekeskeisessä päihdekuntoutuksessa

Perhekeskeinen päihdetyö on työmuotona haastavaa ja erityisosaamista edellyttävää työtä. Huoli vanhempien päihdekäytöstä suuntaa huolen myös lapseen. Hurtig (1999) mukaan, perhe voidaan nähdä lapsen oireiden ja pahoinvoinnin kautta, mutta myös tärkeimpänä ratkaisijana. Perhe motivoi ja on parhaimmillaan voimavarana. Lapsi kietoutuu perheeseen ja perhe lapsen oireisiin ja pulmiin. Lapsen tarve turvallisuuteen ja huolenpitoon käynnistää usein asiakkuuden. Hoitosuhteen käynnistyttyä kohdentuu auttamistyö perheeseen ja erityisesti vanhemmuuteen ja lapseen. (Hurtig 1999, 24.)

Itäpuiston (2005) tutkimuksen keskeinen havainto oli, että vanhempiensa päihdekäytöstä kärsivä lapsi jää turhan usein yksin huolensa ja ongelmiansa kanssa. Kukaan perheen ulkopuolinen aikuinen ei puuttunut perheen tilanteeseen auttaakseen lasta. (Itäpuisto 2005, 93.) Perhekeskeisessä työorientaatioissa on tavoite työskennellä koko perheen kanssa. Perhekeskeisyydestä puhuttaessa huomiota tulee kiinnittää kaikkiin perheenjäseniin yksilöinä mutta erityisesti lapseen. Hyytisen (2007) mukaan, työskentely päihdekuntoutuksessa lapsen kanssa edellyttää lapsen nostamista työskentelykumppaniksi. Lapseen luodaan hyvä asiakassuhde, jossa lapsi saa osakseen luottamusta, hyväksyntää, arvostusta, ja välittämistä omana itsenään. Tällöin kuntoutusym-

päristö toimii lapselle kiinnipitävänä ympäristönä. Lapsen kokemuksia kuullaan ja ne käsitellään lasta tukien. Lapsen eheytymistä tukee toiveikkuutta mahdollistava, lapsen todellisuutta jakava ja ymmärtävän auttava ilmapiiri. Lapselle tarjoutuu mahdollisuus saada kognitiivisia, emotionaalisia ja moraalisesti korjaavia kokemuksia. Lapsen tilannetta käsitellään myös yhdessä koko perheen kanssa. (Hyytinen 2007, 187.) Kallio (2007) huomasi sosiaalityön pro gradu- tutkielmassaan, että perheet, joissa vanhemmat käyttivät päihkeitä, lasten huomioiminen päihdepalveluissa oli kyllä lisääntynyt 2000-luvulla. Päihdekuntoutuksessa perhekeskeinen näkökulma näyttäytyi kuitenkin edelleen niin, että perhettä kohdeltiin yksikkönä eikä esimerkiksi lasten kokemuksia tilanteesta erikseen kysytty. Työskentely suoraan lasten kanssa ei vaikuttanut siten tutkimuksen mukaan kovin yleiseltä toimintatavalta. (Roine ym. 2010, 23.)

Myös Nousiainen (2001) toteaa, että huolimatta perhekeskeisen ajattelun mallista päihdetyössä, saattaa lapsen näkökulman huomioonottaminen hankaloitua, kun kaikki perheenjäsenet nähdään perheensä osana. Jotta näin ei kävisi, edellyttää se hänen mukaansa ajattelutavan muutosta ja tietoista lapsen huomioimista lapsen omilla ehdoilla. Näin huomioidaan lapsen kokemusmaailmaa ja oikeutta tulla kuulluksi itsenään erillisenä vanhemmistaan. (Nousiainen 2001, 5-6.) Lapsen näkökulman huomioiminen lapsen ikätaso huomioiden on erityisen tärkeä haaste päihdeperheille suunnatussa päihdekuntoutuksessa. Perheen tilannetta ja tuen tarvetta perhekeskeisessä päihdekuntoutuksessa tulee tietoisesti tarkastella yksittäisten perheenjäsenten, eikä vain perhekokonaisuuden kautta.

Forssen (1993) mukaan perhenäkökulman soveltaminen on käytännössä usein tarkoittanut perheen äidin kuulemistä. Isän tilanne ja isän suhtautuminen tilanteeseen on lähinnä välittynyt äidin kautta, jolloin perhekeskeisyyden toteutuminen on ollut kyseenalaista. (Forssen 1993, 18.) Perhekuntoutuksen aika on lyhyt vanhempien päihdekuntoutuksen kokonaisprosessissa. Huomioitavaa lapsen kannalta on, että se on lapselle merkittävä jakso lapsen elämässä. Päihdekuntoutuksen aikana on mahdollista eheyttää lasta tukemalla lapsen subjektiivista, omanarvontunnetta ja omaehtoista kehittymistä myös irrallaan vanhempien tilanteesta. Lapselle tarjoutuu kognitiivisesti, emotionaalisesti ja moraalisesti korjaavia kokemuksia päihteettömästä arjesta päihteettömien vanhempien kanssa. Kasvatetaan lapsen luottamusta tulevaisuuteen huolimatta siitä, kuntoutuvatko vanhemmat. Tärkeä tavoite on saavutettu, jos lapsi on tullut autetuksi. (Hyytinen 2007, 74, 122.) Lapsillakin on erityinen näkökulma, jonka vuoksi heidän kanssaan työskentely on perusteltua. (Forsberg & Autonen - Vaaraniemi 2012, 85).

5 Päihdepalvelun ja lastensuojelun yhteistyö

Perhekuntoutuksen onnistumista edesauttaa tiivis ja rakentava yhteistyö perheen ja muiden mukana olevien verkostojen ja viranomaistoimijoiden kesken. Keskeistä on lastensuojelun ja päihdepalvelujen yhteistyö, jossa lapsen tilanteen huomiominen on keskiössä. Ristimäen (2008) tekemän kyselyn mukaan aikuisten palveluissa on lapsen huomioiminen tarpeeseen nähden ollut päihdehuollossa (87%) riittämätöntä. Lapsen huomioiminen kuitenkin erityisen tärkeää, jotta lapsia voitaisiin auttaa aikaisemmin. (Heino 2009, 71.) Kansallisessa mielenterveys- ja päihdesuunnitelmassa (2009) painotetaan lastensuojelun ja päihdepalvelujen yhteistyön merkitystä päihdeperheiden auttamisessa. Lastensuojelun yhteistyötä päihdepalvelujen kanssa tulee kehittää, ottaen huomioon päihdeongelmien yleisyys lastensuojeluasiakkailla. Lastensuojeluasiakaiden auttamiseksi tarvitaan uudenlaisia toimintamalleja, jossa lapsi ja vanhemmat tai muut lapselle vastuulliset aikuiset otetaan mukaan. Hoidossa tulee vahvistaa ja huomioida myös perheelle merkityksellisiä ihmissuhteita. Perhekuntoutusta päihdeperheille tulee lisätä ja sen saavutettavuutta tulee parantaa. (Mieli, 34.)

Perheiden auttamiseksi tarvitaan uudenlaisia toimintatapoja ja yhteistyömuotoja, mutta myös jo hyväksi todettujen yhteistyö käytänteiden kehittämistä. Lapsiperheiden päihdehoitoon hakeutumiseen tarvitaan eri tahojen monitoimijuutta ja mahdollisimman matalaa kynnystä päihdehoitoon pääsemiseksi. Yhteistyö päihdepalvelujen ja lastensuojelun avohuollon kanssa on erityisesti tarpeen silloin, kun perheessä on todettu vanhemman haitallista päihdekäyttöä ja lapsen kasvuolot ovat selkeästi huonontuneet. Perheen päihdekuntoutukseen motivoituminen on myös lastensuojelun perhetyössä keskeinen tavoite. Päihdepalvelun ja lastensuojelun yhteistyön kautta mahdollistetaan kokonaiskäsitys perheen tilanteesta ja tuen tarpeesta. Tavoitteena on yhteisymmärryksessä aikaansaada yhteissuunnitelma koko perheen auttamiseksi. Lapsen tilanne karroitetaan aina ja tehdään sen mukaiset lastensuojelulliset toimenpiteet. Keskeinen tavoite on tukea perhettä muutokseen ja päihdekuntoutumiseen.

Myös Kivitie- Kallio & Politi (2004) korostavat, että perheen kokonaistuen tarpeen mahdollistamiseksi useiden toimijoiden, kuten lastensuojelun ja päihdehuollon tiiviillä yhteistyöllä on parhaiten kyetty vastaamaan päihdeperheen tuen tarpeeseen, niin vanhempien kuin lastenkin näkökulmasta. (Kivitie- Kallio & Politi 2004, 175.) Keskeistä lastensuojelun ja päihdepalvelujen yhteistyössä on vanhempien motivoiminen tar-

peenmukaiseen päihdehoitoon. Lastensuojelun avohuollon tukitoimien toimivuuden edellytyksenä on, että lapsen tilanteeseen ja olosuhteisiin saadaan aikaan riittävää muutosta vanhempien päihdekuntoutukseen motivoitumisen kautta. (Forsberg & Linnas 2004, 228-230.) Lastensuojelua on lapsi- ja perhekohtainen työskentely, jota toteutetaan tekemällä lastensuojeluselvitys ja asiakassuunnitelma sekä järjestämällä tarpeen mukaisesti avohuollon tukitoimia. Lapsen kiireellinen sijoitus ja huostaanotto sekä niihin liittyvä sijaishuolto ja jälkihuolto on tarpeellista lastensuojelussa perheen tilanteen niin vaatiessa. (Lastensuojelulaki 2007/417/3§.)

Avohuollon tukitoimena vanhempien päihdekuntoutuksen mahdollistumiseksi, lapselle voidaan järjestää asiakassuunnitelmassa tarkoitettulla tavalla tuen tarvetta arvioivaa tai kuntouttavaa perhehoitoa yhdessä vanhempiensa kanssa. Tarpeen mukaan lapsi voidaan avohuollon tukitoimena myös sijoittaa yksin. Sijoituksen edellytyksenä on, että sijoitus on tarpeen lapsen tuen arvioimiseksi, lapsen kuntouttamiseksi tai lapsen huolenpidon järjestämiseksi esimerkiksi lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön päihdekuntoutuksen ajaksi. (Lastensuojelulaki 2007/417/37§.) Lastensuojelussa on toimittava lapsen tilanteen salliessa, mahdollisimman hienovaraisesti ja käytettävä ensisijaisesti avohuollon tukitoimia. Kun sijaishuolto on lapsen edun kannalta tarpeen, se on järjestettävä viivytyksettä. Sijaishuoltoa toteutettaessa on otettava lapsen edun mukaisella tavalla huomioon tavoite perheen jälleenyhdistämisestä. (Lastensuojelulaki 2007/417/§4.)

Vanhemman, huoltajan tai muun lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavan henkilön ollessa päihdehuollon palvelussa, jolloin hänen kykynsä täysipainoisesti huolehtia lapsen hoidosta ja kasvatuksesta on heikentynyt, on lapsen tuen tarve aina selvitettävä ja lapselle on turvattava riittävä hoito ja tuki. (Lastensuojelulaki 2007/§10) Ammatillisessa päihdetyössä lasten tilanne tulee huomioida aina ja riittävän tarkasti. Lapsille tulee järjestää riittävää tukea yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Näin pyritään aikaansaamaan avohuollon tuella perhekohtaisesti kattavia tukitoimia. Myös päihdepalvelujen ja lastensuojelun yhteistyötä tiivistämällä ja lisäämällä mahdollistetaan tuen saanti perheelle, ennen kuin ongelmat ovat hankaloituneet ja kasautuneet. Forssen (1993) havaitsi tutkimuksessaan, että jotta lapsiperheiden ongelmat havaittaisiin aikaisemmin ja voimakkailta interventioilta välttyttäisiin, auttamistahojen tulisi siirtyä toimimaan yhteistyössä lähemmäksi perheiden arkielämää. Kun tuki tulee tarpeeksi ajoissa ja kun tavoitteet ovat yhteiset ja samantasoisia, häviää myös auttamistahoihin kohdistettu negatiivinen leima. (Forssen 1993, 179.)

Lapsen tilanne motivoi vanhempia hakeutumaan tai motivoitumaan päihdehoitoon ja sitoutumaan päihdepalvelun ja lastensuojelun kanssa tehtyyn yhteissuunnitelmaan. Lasta suojaavia tekijöitä kriisitilanteessa ovat että hän saa riittävän tiedon vanhempien tilanteesta: Lapsella on lupa tunteisiin, kartoitetaan perheen ulkopuoliset turvalliset tukea antavat aikuiset, eli aikuinen, joka hyväksyy lapsen sellaisena kuin hän on sekä arjen sujuminen arkirutiinien kautta. (Lappalainen – Lehto 2008, 247.) Perheen päihdekuntoutuksen edetessä perheen tilanne parhaimmillaan kohenee ja lapsen elämään tulee yhä enemmän häntä suojaavia tekijöitä. Lapsi saa tietoa päihderiippuvuudesta, tukea perheen ulkopuolisilta turvallisilta ihmissuhteilta sekä tunteen siitä, että hänet hyväksytään tavallisena lapsena. (Holmberg 2010, 86.) Lapsi elää tunteiden varassa. Korjaavien kokemusten myötä lapsen tunnetaidot kehittyvät ja lapsen luottamuksen ja turvallisuuden tunne kasvaa.

Lastensuojelun avohuollon tukitoimin ja päihdepalvelujen avohuollon jatkotuella tulee yhteistyössä tukea perheen tilannetta ja arkiselviytymistä myös päihdekuntoutuksen jälkeen. Kannatellaan perheen päihtetöntä arjen rakentumista ja elämänhallintaa. Hyytisen (2007) mukaan, lastensuojelutyön lähtökohtia ymmärtävää työtä on mahdollista tehdä myös päihdehuollossa. Perheen päihdekuntoutuminen, lapsen eheytyksen näkökulmasta edellyttää kuntoutumisjatkumoa ja toimivien yhteistyösuhteiden rakentamista. Yhteistyö helpompaa kun eri toimijoilla on yhteinen käsitys työn tavoitteista perheen kanssa. (Hyytinen 2007, 191.) Vanhempien päihdekuntoutuksen edistyessä lapsen tilanne arvioidaan lastensuojelun avohuollon ja päihdepalvelun kanssa yhteistyössä uudelleen.

Päihdekuntoutus mahdollistaa ammattiauttajien tuen ja jopa poistaa lapsen huostaanotto uhan. Lapsen kotiutuminen on mahdollista kun vanhempien päihdekäyttöä ei ole ja lapsen kasvuolosuhteet ja perhetilanne ovat lapsen edun mukaiset. Avohuollon tukitoimin tuetaan perheen päihtetöntä arkea ja vahvistetaan vanhempia vanhemmuudessa. Strid (2004) painottaa, että lapsen mahdollisuus jatkaa elämäänsä perheessään riippuu vanhempien kyvystä vanhemmuuteen ja siitä kykeneekö perhe taakaamaan lapselle riittävän turvan ja hoidon. (Strid 2004, 24.)

6 Perheiden avokuntoutus osana päihdehuollon päihdepalvelua

Helsingin kaupungin päihdehuolto kattaa poliklinisen vastaanotto toiminnan lisäksi korvaushoidon, päihdehuollon asumispalvelun, laitospalvelun sekä avokuntoutuspalvelun. Lännen päihdepoliklinikan perheiden intensiivinen avokuntoutustoiminta on osa poliklinista päihdehuoltoa. Toiminta kohdentuu Helsingin kaupungin palvelurakenteessa sosiaali- ja terveysviraston palveluihin ja on osa lännen psykiatrian – ja päihdekeskuksen toimintaa. Lännen päihdepoliklinikalla toimii katkaisuhuoltoasema, päivystyspoliklinikka, korvaushoito, avoin päivätoiminta, yksilöiden ryhmämuotoinen kuntoutus sekä perheiden intensiivinen avokuntoutus. Perhekuntoutuksessa on syksystä 2012 alkaen toiminut myös liikkuva perhetyö.

Helsingin kaupungin päihdehuollon avohuollossa ei ole aiemmin ollut tarjolla lapsiperheille suunnattua päihdekuntoutusta. Seuraavat taulukot avaavat päihdehuollon asiakasmääriä vuodelta 2011, poliklinisen – ja avokuntoutustoiminnan osalta. Taulukko 1. kuvaa Helsingin kaupungin päihdehuollon poliklinisen- ja avokuntoutustoiminnan asiakas- ja käyntimäärät vuodelta 2011. Taulukko 2. kuvaa perhe- ja käyntimäärät perheiden avokuntoutustoiminnan osalta.

TAULUKKO 1. Poliklinisen päihdehuollon asiakasmäärät ja käynnit
vuoden 2011 aikana. (Helsingin tilastollinen vuosikirja 2012:151)

Poliklininen päihdehuolto	Asiakasmäärät	Käynnit
Oma toiminta	5326	63358
Avokuntoutus		5197

Lapsiperheille suunnattu intensiivinen perhekuntoutus on osa Helsingin kaupungin päihdehuollon avokuntoutusta ja kuuluu Lännen päihdepoliklinikan monipuoliseen avokuntoutus palveluun. Taulukossa 2. tilastotietoa perheiden avokuntoutuksen asiakasmääristä ja asiakaskäynneistä vuoden 2011 aikana. Lapsiperheet osallistuvat päihdekuntoutukseen vain osan viikosta, joka on huomioitu asiakaskäynti tilastoinnissa. Tilastotieto on kerätty yksikkökohtaisena tilastointitietona osana perheiden avokuntoutustoimintaa.

TAULUKKO 2. Asiakasperheet perheiden avokuntoutuksessa vuoden 2011 aikana.
(Tilastointitieto: Efficia seuranta T:/special/päihdehuolto/kontaktitilastot.imr)

Asiakkaat vuoden aikana	Hoitopäivät vuoden aikana	Asiakaskäyntejä
54 perhettä	886	1116

Tilastotieto ei näy eriteltynä Helsingin kaupungin päihdehuollon kokonaistilastoinnissa vaan on osa perheiden avokuntoutustoiminnan tilastointia. Perheiden kanssa työskennellään intensiivisesti ja pitkäkestoisesti, jolloin kuntoutuksessa olevien perheiden määrä on rajallinen.

6.1 Perheiden avokuntoutustoiminnan esittelyä

Perheiden avokuntoutus on suunnattu Helsingissä asuville lapsiperheille, joilla on lastensuojelun sekä päihdehuollon ja/tai nuorisotaseman asiakkuus. Perheiden avokuntoutustoiminnan tavoitteena on tuottaa laitoshoidon ja avokuntoutuksen välimaaston päihdepalvelua, joka on tavoitteellista ja intensiivistä lapsiperheille suunnattua päihdekuntoutusta. Päihdekäyttäytymisen muutos 2000-luvulla eli alkoholin vaihtuminen huumeisiin nuorten aikuisten pääasialliseksi päihteksi, lääkkeiden runsas väärinkäyttö sekä mielenterveydellisten ongelmien kasvu, on ollut nähtävissä myös perheiden avokuntoutuksen asiakasperheissä. (Monisteraportti, Timonen 2012.)

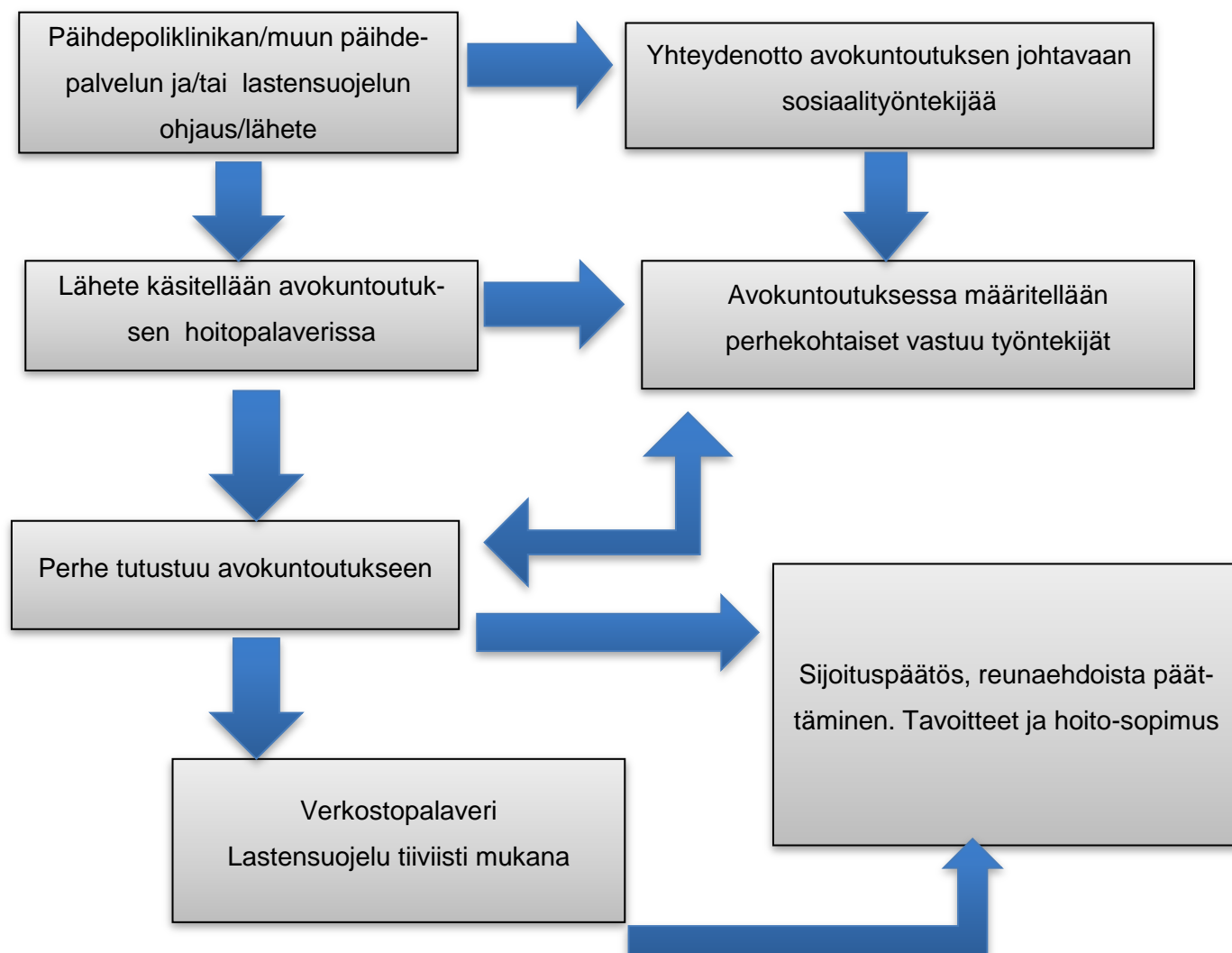
Perhekuntoutuksessa vuonna 2012 tehdyn asiakaskartoituksen tuloksena havaittiin, että useissa perheissä vanhempien päihdekäyttö oli alkanut jo nuorena, jolloin sosiaalinen todellisuus oli muotoutunut jo varhain hyvin päihdekeskeiseksi. Alakulttuuriset jäsennykset olivat tyypillisesti elämää määrittävinä tekijöinä. Köyhyys oli enemmänkin normielämäntapana, joko saatuna tai valittuna osana, jolloin taloudellisen tilanteen vuoksi elämä oli usein kaventunutta. Marginalisaation ketjumaisuus sukupolvissa oli myös näkyvissä. Perheillä joko oli vahvat sosiaaliset tukiverkostot tai ei sosiaalista verkostoa lainkaan. Asiakasperheiden vanhemmilla oli tyypillisesti ollut useita päihdehoitojaksoja ennen perheiden avokuntoutusta. (Monisteraportti, Timonen 2012.)

Perhekuntoutuksen tavoitteena on eheyttää perhettä ja vahvistaa perheen toimintakykyä. Perhekuntoutuksessa työ on perhekeskeistä päihdetyötä, jossa koko perheen tilanne ja kuntoutuksen tarve arvioidaan ja räätälöidään perhekohtaisesti. Lapsinäkökulma on erityisen tärkeänä osana perheiden avokuntoutuksen toiminnassa. Perheiden avokuntoutusyksikössä henkilökunta koostuu moniammatillisesta henkilökunnasta. Tällä hetkellä asiakasperheiden kanssa työskentelee yksikön toiminnasta vastaavana työntekijänä Johtava sosiaalityöntekijä. Lisäksi henkilökuntaan kuuluu sosiaaliohjaajia, joista kahden sosiaaliohjaajan perustehtävänään kuuluu liikkuva perhetyö yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Lisäksi henkilökuntaan kuuluu perheterapeutit ja sairaanhoitajia. Aiemmin yksikön henkilökuntaa kuului myös määräaikainen lastenhoitaja ja lisäksi vaihtelevasti työharjoittelijoita ja opiskelijoita.

Perheiden avokuntoutuksen asiakkuuden edellytyksenä on, että perheellä on päihdepalvelun ja lastensuojelun asiakkuus sekä alaikäisiä lapsia. Kuntoutukseen hakeutuminen tapahtuu perheen vanhempien päihdepoliklinikan, lastensuojelun ja/tai nuorisoseuran kautta. Avokuntoutukseen saavutaan läheteellä tai yhteydenotolla avokuntoutuksen johtavaan sosiaalityöntekijään. Perheiden ohjaus perhekuntoutukseen toteutuu myös laituskuntoutuksen kautta, mutta aina yhteistyössä lastensuojelun kanssa. Yhteistyö lastensuojelun kanssa on tiivistä koko perhekuntoutuksen ajan. Vastaanotetut lähetteet ja ohjaukset käsitellään avokuntoutuksen hoitokokouksessa, josta perheelle määritellään perhekohtaiset työntekijät. Perhekuntoutus alkaa aina perheen tutustumisella avokuntoutukseen. Perhekuntoutuksen alussa pidetään myös verkostopalaveri, jossa moniammatillinen verkosto arvioi yhdessä perheen kanssa avokuntoutuksen soveltuvuutta perheelle.

Lapsiperheiden avokuntoutus on pitkäkestoista kuntoutusta. Perhekuntoutus kestää vähintään kolme kuukautta jopa yli vuoden. Verkostotapaamisessa perheen kuntoutuksen aloituksesta tehdään sijoituspäätös, sovitaan kuntoutuksen reunaehdoista, tavoitteista ja laaditaan hoitosopimus sekä päihdekuntoutussuunnitelma. Järvisen (2012) mukaan verkostotapaaminen on ammattilaisten ja perheen sekä perheen valitseman verkoston keskeinen, ennalta suunniteltu tilaisuus, jonka tarkoituksena on löytää uusia näkökulmia ja ratkaisuja kyseessä olevaan tilanteeseen. (Järvinen ym. 2012, 205.)

KUVIO 1. Intensiivisen perheiden avokuntoutuksen asiakasprosessin aloittaminen
(Perheiden avokuntoutusyksikön monisteet)

Lapsiperheiden päihdekuntoutukseen ohjautuneiden perheiden tilanne on usein pitkit- tyneestä päihdekäytöstä johtuen hyvin haastava ja moniongelmaisuutta sekä arjen kaaottisuutta sisältävä. Hurtig (1999) havaitsi tutkimuksessaan, että leimallisin piirre perhekuntoutukseen ohjautuneiden asiakasperheiden tilanteissa oli tilanteiden vaikeus. Pitkittynyt päihderiippuvuus yhdessä parisuhdeongelmien, uupumuksen ja muiden huol- lien kanssa vaatii usein pidempää kuntoutusta ja monen erilaisen työmuodon yhdistä- mistä. Tosin lyhyelläkin kuntoutuksella voidaan antaa välineitä päihdekuntoutumiseen, mutta ei vielä odottaa sen ratkaisemista. Tutkimuksessa myös perheiden tilanteet näyt- täytyivät vaikeina, huolimatta siitä oliko lähettävä taho joku muu kuin lastensuojelu.
(Hurtig 1999, 61.)

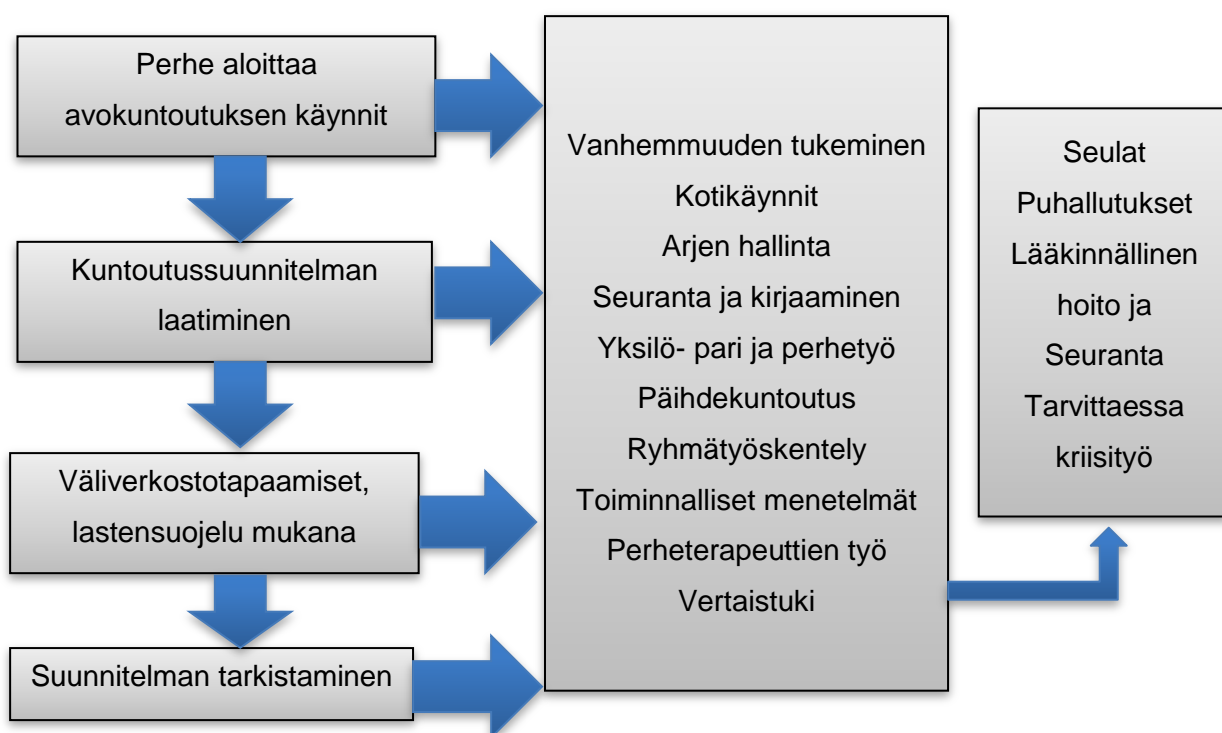
6.2 Perheiden avokuntoutuksen rakenne

Muutos sosiaalipalvelulaissa asiakkaan asemasta ja oikeuksista vuonna 2000 vahvisti asiakkaan asemaa viranomaistoiminnassa. Sosiaalipalvelulain mukaan sosiaalipalvelua toteutettaessa on laadittava yhdessä asiakkaan kanssa palvelu-, hoito-, kuntoutus- tai muu vastaava suunnitelma, ellei kyseessä ole tilapäinen neuvonta tai ohjaus. (Poi-kela 2010, 54.) Perheiden päihdekuntoutuksen kesto perustuu aina perheen yksilökohtaiseen tavoitteelliseen kuntoutus-suunnitelmaan. Päihdekuntoutus tapahtuu perhekohtaisesti sovittuna arkipäivinä keskimäärin noin yhdestä kolmeen kertaan viikossa, kaksi – kolme tuntia kerralla. Perhekuntoutukseen osallistuminen edellyttää perheeltä motivaatiota, sitoutumista päihitteettömyyteen ja kuntoutusohjelmaan sekä tahtoa myönteiseen muutokseen.

Perheiden avokuntoutus sisältää perhekohtaisesti sovittuna yksilö-, pari- ja perhekohtaista työskentelyä perheen tarpeiden mukaisesti. Perheiden avokuntoutusjakso räätälöidään perhekohtaisesti. Päihdekuntoutuksen rakenne perheiden avokuntoutuksessa on intensiivistä päihdekuntoutusta koko perheen kanssa, jossa pyritään eri työmenetelmin tukemaan perhettä. Työmenetelminä ovat yksilö-, pari ja perhetyöskentelyn lisäksi erilaisia toiminnallisia menetelmiä. Lisäksi verkostotyö, ryhmähoidolliset keinot sekä kotikäynnit. Perhekuntoutus sisältää myös tarpeen mukaisesti lääkinnällisen hoidon ja seurannan, tarvittavat seulat ja puhallutukset sekä tarvittaessa kriisityön. Lapsille suunnitellaan ikä- ja kehitystasoa sekä erityistarpeita vastaavaa yksilö- ja vertaisryhmätoimintaa, jossa lasten on mahdollista turvallisesti työstää ja jäsentää kokemuksiaan.

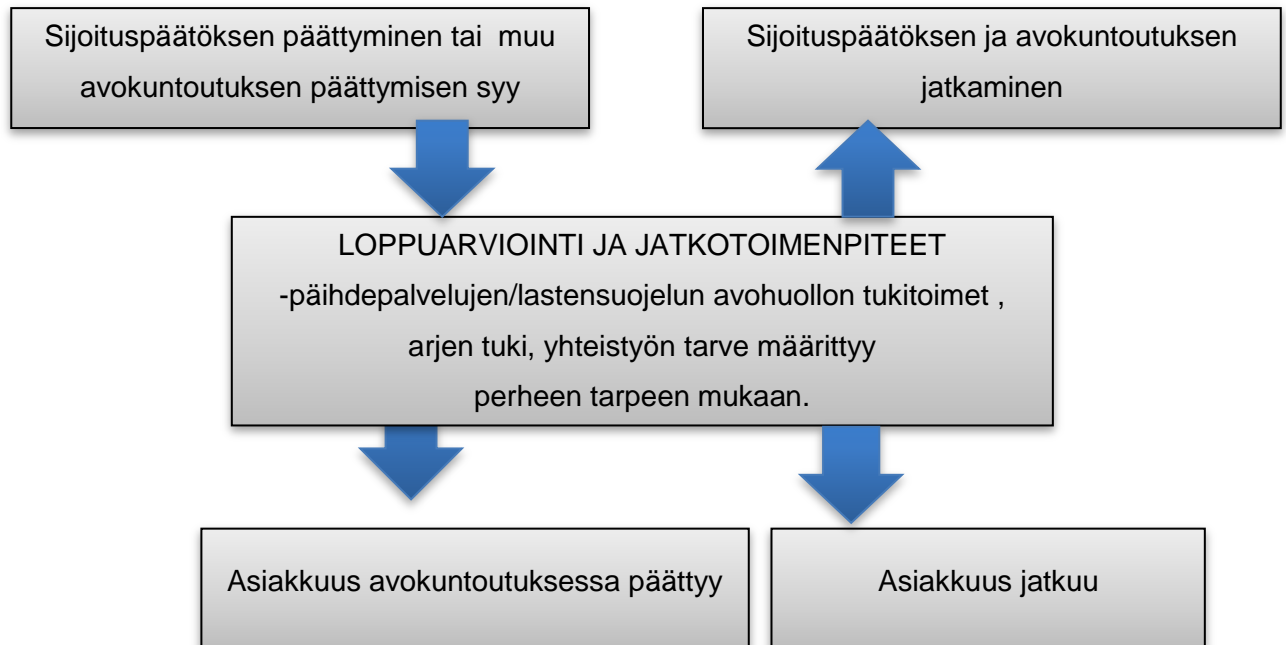
Keinot määrittyvät asiakasperheiden yksilöllisten kuntoutustarpeiden mukaisesti. Tavoitteena on tukea perheen arjen hallintaa, perheenjäsenten välistä vuorovaikutusta, vanhemmuutta sekä vahvistaa perheen voimavaroja. Perhekuntoutuksen aikana on myös mahdollisuus vertaistukeen vertaistukitoiminnan kautta. Hurtig (1999) tutkimuksen mukaan, perhekuntoutuksessa on keskeistä, että kuullaan perheitä ja perheet itse määrittävät hoidon tuloksellisuuden. Pienetkin hyödyt ovat perheen kannalta merkittäviä tuloksia. (Hurtig 1999, 61.)

KUVIO 2. Intensiivisen perheiden avokuntoutuksen rakenne
(Perheiden avokuntoutusyksikön monisteet)

Perhekuntoutuksen päätyminen tapahtuu aina sovitus- ja perustuu tehtyyn päihdekuntoutus suunnitelmaan. Perheiden avokuntoutuksen aikana tehdään perheen elämäntilanteen niin edellyttäessä myös kotikäyntejä. Verkostoneuvotteluja toteutetaan yhteistyössä lastensuojelun avohuollon, ensikodin, perhekeskusten tai esimerkiksi psykiatrian poliklinikan kanssa, sovitus- ja perustuu perheen tilanteen mukaan. Perhekuntoutus sisältää aina väliverkostotapaamisia, joissa tarkennetaan päihdekuntoutuksen edistymistä ja tarkistetaan kuntoutussuunnitelma ja sen toteutuminen. Yhteistyö erityisesti lastensuojelun avohuollon kanssa on keskeistä ja tiivistä koko lapsiperheen päihdekuntoutuksen ajan. Perhekuntoutusjakso päättyy aina sovitus- ja sijaituspäätöksen päättymiseen tai muusta syystä, esimerkiksi muuttuneen perhetilanteen vuoksi. Loppuarviointi sisältyy aina perhekuntoutukseen.

KUVIO 3. Intensiivisen perheiden avokuntoutuksen päätyminen
(Perheiden avokuntoutusyksikön monisteet)

Loppuarvioinnissa sovitaan jatkotoimenpiteistä ja perheen tuen tarpeesta yhteistyössä perheen kanssa. Samalla perheen kokemukset perhekuntoutuksesta tulevat kuulluksi. Joskus päädytään jatkamaan perhekuntoutusta jatkosijoituspäätöksellä, jolloin asiakkuus perhekuntoutuksessa jatkuu. Loppuarvioinnin myötä asiakkuus joko sovitusti päättyy tai jatkuu jatkosuunnitelman mukaisesti.

7 Opinnäytetyön toteutus

Yhteistyö Lännen päihdepoliklinikan perheiden avokuntoutuksen kanssa oli opinnäytetyöni toteutuksen kannalta merkittävässä roolissa. Yhteisten keskustelutapaamisten myötä täsmentyivät opinnäytetyöni teoria, tutkimustehtävät ja tavoitteet. Tutkimustehtävien ja tavoitteiden määrittelyssä pyrkimyksenä oli, että ne vastaisivat yksikön kehittämistyön tarpeita ja toisivat mahdollisimman kattavasti tietoa yksikön kehittämistyöhön. Opinnäytetyöni toteuttaminen edellytti tutkimuslupaa, jonka anoin tutkimusalueeni sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksesta huhtikuussa 2013. Tutkimuslupa menettely eteni Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksesta käytännön mukaisesti, erillisen hakemuksen kautta, joka edellytti myös päihdepalvelujen ylempien esimiesten suostumuksen. Varsinaisen tutkimuslupa päätöksen sain 27.5.2013.

Opinnäytetyöni toteutuksen lähtökohtana oli vahvasti Lännen päihdepoliklinikan perheiden avokuntoutuksen toiminnan kehittämisen tarve. Kehittämistyön tarpeeseen oli saada kuulluksi perheiden avokuntoutuksessa olleiden vanhempien kokemukset perhekuntoutuksesta. Tähän tarpeeseen opinnäytetyöni kohdentui hyvin. Opinnäytetyöni vaikutus kohderyhmään, perheiden avokuntoutuksen asiakkaisiin, vaikutti konkreettisesti lähinnä teemahaastattelujen osalta. Seuraavissa luvuissa avaan tarkemmin opinnäytetyön toteutuksen kannalta keskeisiä asioita.

7.1 Opinnäytetyön tavoite ja tutkimustehtävä

Opinnäytetyöni tavoitteena on ollut saada perhekuntoutukseen osallistuneiden perheiden vanhempien ääni kuuluville. Olen pyrkinyt selvittämään vanhempien kokemuksia ja näkemyksiä perheille suunnatun päihdekuntoutuksen merkityksestä lapsiperheen kuntoutumisen kannalta. Kiinnostuksen kohteena oli myös miten lapsi oli huomioitu perhekuntoutuksen aikana. Perheiden päihdekuntoutuksen jälkeen perheiden tuen tarve on ilmeinen ja koko perheen arkitilanne parhaimmillaan rakentuu uudelleen. Opinnäytetyöni tavoitteena oli lisäksi selvittää millaisia muutoksia perheiden elämäntilanteissa oli tapahtunut puoli vuotta perhekuntoutuksen päättymisen jälkeen. Lapsi-perheille suunnattu päihdekuntoutus toteutetaan tiiviissä yhteistyössä lastensuojelun avohuollon kanssa. Opinnäytetyössäni pyrin nostamaan esille asiakkaiden käsityksiä ja kokemuksia päihdepalvelun ja lastensuojelun yhteistyöstä sekä tuomaan näkyväksi vanhempien subjektiivisia toiveita perheiden avokuntoutuksen kehittämiseksi.

Yhteenvetona opinnäytetyöni toteutuksen tavoitteista täsmentyi varsinaisiksi tutkimuskysymyksiksi:

- 1/ Mikä merkitys perheiden avokuntoutuksella on ollut perheen kuntoutumiselle?
- 2/ Miten lapsinäkökulma huomioitiin perheiden avokuntoutuksen aikana?
- 3/ Millaisia muutoksia perheen elämäntilanteessa on tapahtunut perheiden avokuntoutuksen jälkeen?

7.2 Opinnäytetyön kohderyhmä ja tutkimusmenetelmä

Opinnäytetyöni aineistonkeruussa rajasin kohderyhmän perhekuntoutuksen asiakas-perheiden vanhempiin. Riittävän aineiston saamiseksi tavoitteenani oli haastatella 10 asiakasperhettä. Perhekuntoutuksessa lapsiperheet ovat monimuotoisia. Aineistoni kautta pyrin tuomaan kuulluksi yhden vanhemman ja kahden vanhemman perheiden kokemuksia ja näkemyksiä perhekuntoutuksesta. Asiakasnäkökulman painottamisen koin opinnäytetyössäni lähtökohtaisesti erittäin tärkeäksi. Asiakkaiden kokemukset päihdepalvelusta on lähtökohta, jotta saadaan syvempää tietoa palvelun käyttäjiltä lapsiperheille suunnatun päihdekuntoutuksen kehittämiseksi. Mielestäni aiheen valinta ja kohdentuminen nimenomaan asiakasnäkökulmaan on ollut minulle perustellusti eettinen ratkaisu.

Tavoitteeksi asetin haastatella 4-5 kahden vanhemman perhettä ja 4-5 yhden vanhemman ja/tai yksinhuoltajaperhettä. Kahden vanhemman perheissä tavoitteenani oli haastatella vanhempia erikseen, jolloin varmistaisin haastateltavien subjektiivisen kokemuksen perhekuntoutuksesta. Luotettavuus kysymykset ja vaitiolovelvollisuus oli tärkeänä punaisena lankana koko opinnäytetyöni toteutuksen ajan. Opinnäytetyöni on kvalitatiivinen eli laadullinen tapaustutkimus, jossa tiedon hankinta tutkimusmenetelmänä käytin teemahaastattelua. Vuorovaikutuksellisenä tiedonkeruumenetelmänä teemahaastattelu mahdollisti parhaiten asiakkaiden yksilöllisten kokemusten esille tuomisen. Alasuutarin (2007) mukaan teoreettinen viitekehys määrittää aina sen millaista aineistoa kannattaa kerätä ja millä menetelmällä. Tai päinvastoin aineiston luonne asettaa rajat sille, millainen teoreettinen viitekehys tutkimuksen kannalta on järkevää ja millaisia metodeja käytetään aineiston analyysissä. (Alasuutari 2007, 83.) Asiakkaiden subjektiiviset kokemukset, tulkinnat ja merkitykset olivat opinnäytetyöni aineistossa keskiössä.

Hirsjärven ja Hurmen (2000) mukaan teemahaastattelu tutkimusmenetelmänä ottaa erityisen hyvin huomioon ihmisten subjektiiviset tulkinnat käsiteltävistä asioista. (Hirsjärvi & Hurme, 48.) Teemahaastattelun menetelmällisenä etuna oli myös se, että siinä mahdollistui minulle haastattelijalle hyvin haastateltavien joustava myötäily ja aineistonkeruun osalta tarvittava säätely.

Osana opinnäytetyöni aineistonkeruuta käytin myös taustakyselylomaketta (Liite 3-4). Taustakyselyjen avulla sain parhaiten perhekohtaiset kuvaukset perheiden yksilöllisistä ja moninaisista lähtötilanteista, ennen perhekuntoutuksen käynnistymistä. Taustakyselyjen käyttäminen osana aineistonkeruuta olivat merkittävää, koska varsinaisissa haastattelussa keskityin vain perhekuntoutusaikaan ja aikaan perhekuntoutuksen päättymisen jälkeen. Teemahaastattelun teemat olin muotoillut mahdollisimman tarkkaan vastaamaan opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiä. Näin varmistin sen, että saan opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiini haastateltavien subjektiivisia tulkintoja. Haastattelurungon teemoissa painottui perhekeskeinen viitekehys päihdekuntoutuksessa. Vanhemmuuden ja lapsen huomioimisen merkitys, keskittyen myös perhekuntoutuksen jälkeiseen aikaan. Haastatteluni sisälsi myös avoimina kysymyksiä, joissa kysyin vanhemmilta kokemuksia lastensuojelun ja päihdehuollon yhteistyöstä. (Liite 4) Myös muut vanhempien toiveet ja näkemykset perhekuntoutukseen liittyen olivat opinnäytetyöni tarkastelun kannalta merkityksellistä tietoa. Haastattelun sujumisen varmistamiseksi olin laatinut valmiiksi tarkentavia apukysymyksiä, joihin voisin haastattelijana tarvittaessa tukeutua. Haastattelussa pyrin huolehtimaan, että haastateltavilla oli mahdollisuus tuoda vapaasti esille hänelle merkitykselliset asiat ja kokemukset.

7.3 Aineistoni perheet

Opinnäytetyöni aineistoni asiakasperheet olivat helsinkiläisiä lapsiperheitä, joilla oli perheiden avokuntoutukseen ohjautumisen myötä sekä lastensuojelun että päihdehuollon asiakkuus. Taulukossa 1 kuvaan aineistoni perheitä. Tiedot olen koonnut yhteen taustakyselylomakkeiden vastausten perusteella. Taustakyselyjen kautta hahmottui selkeästi se, että aineistoni perheiden elämäntilanteet olivat hyvin haastavia ennen ohjautumista perheiden avokuntoutukseen. Perheissä ongelmat olivat molempien vanhempien tai toisen vanhemman päihderiippuvuuden vuoksi kasautuneita ja perhetilanteet olivat hyvinkin kaaottisia.

TAULUKKO 3. Perheiden taustatiedot ennen perheiden avokuntoutusta.

Aineistoni perheet	Yhden vanhemman perheet	Kahden vanhemman perheet
Lasten lukumäärä	Perheissä 2 - 4 lasta	Perheissä 2 - 3 lasta ,
Lasten ikäjakauma	Alle 10-vuotiaita lapsia 5, Yli 10-vuotiaita lapsia 5	4 0-5v lapsia , 3 yli 10v lapsi
Lapsia sijoitettuna / huostaanotettuna	1 perheen kohdalla 2 lasta huostaan otettuna	Kahden perheen kohdalla 1 lapsi.
Lasten asuminen	3 perheen kohdalla lapset asuivat kotona , 2 perheen kohdalla lapset vierailivat isällään	Kaikissa perheissä kotona. Yhden perheen kohdalla lisäksi 1 lapsi, joka asui isällään tavaten äitiään
Yhteishuoltajaperheitä	1	3
Yksinhuoltajaperheitä	3	0
Vanhemman päihteiden käyttö vuosina	15 - 30v	5 - 25-vuotta
Pääpaihde	Kaikkien perheiden kohdalla pääpaihde oli alkoholi. Ei muita päihteitä	Kahden perheen kohdalla huumeet. Muina päihteinä alkoholi ja/tai lääkkeet. Yhden perheen kohdalla lääkkeet. Muina päihteinä huumeet.
Perheiden ohjautuminen päihdekuntoutukseen	3 perhettä avohuollon lastensuojelun ja päihdepalvelun yhteistyönä, 2 perhettä lastensuojelun avohuollon ohjaamana	2 perhettä Tervalammen laitostuntoutuksen perheyhteisön kautta, 1 perhe lastensuojelun avohuollon ohjaamana

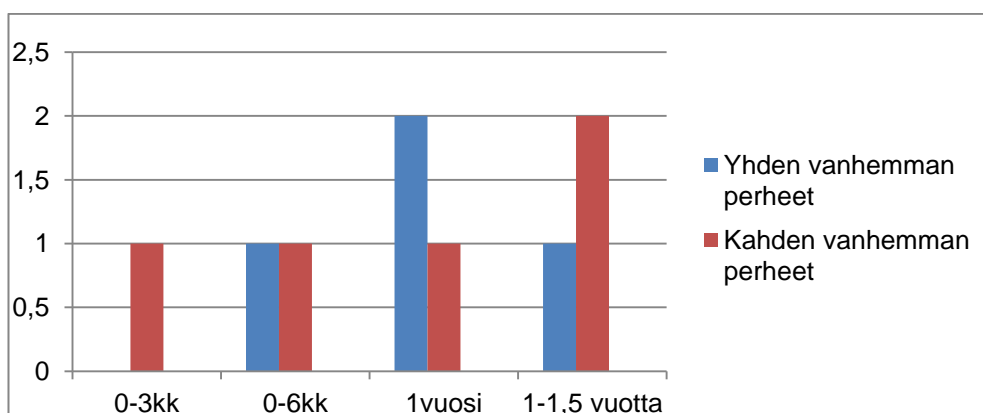
Useiden perheiden kohdalla, vanhempien tai vanhemman päihdekäytön jatkuessa, oli lapset huostaanotettu ja sijoitettu, joko sijaisperheeseen tai lastenkotiin. Arjen hallinnan hankaluus ja jaksamattomuus oli perheissä todellisuutta. Useilla vanhemmilla oli ollut useita katkaisuhoidoja ja/tai aiempia päihdekuntoutus vaiheita ennen perhekuntoutukseen ohjautumista. Kahden perheen kohdalla molemmat tai toinen vanhemmista oli aloittanut korvaushoidon ennen perhekuntoutukseen ohjautumista.

Yhden kahden vanhemman perheen kohdalla korvaushoito alkoi toisella puolisoilla perhekuntoutuksen jälkeen. Pääsy kuntouttavaan korvaushoitoon oli ollut haastateltavien mielestä useiden ja pitkienkin päihdehoito yritysten jälkeen ainut mahdollisuus kuntoutua ja irtaantua päihhteistä. Korvaushoidon sujumisen huomioiminen perhekuntoutuksen ohjautumisessa, verkostotapaamisissa ja perhekuntoutuksen toteutuksessa oli näiden vanhempien päihdekuntoutukseen motivoitumiseksi ja kuntoutuksen sujumiseksi merkityksellistä.

Aineistoni perheissä useammalla vanhemmalla oli taustalla kokemus väkivaltaisesta parisuhteesta. Monien yhden vanhemman perheiden kohdalla parisuhde päättyi eroon ja suhde lastensa isään, ex-puolisoon oli riitaisa. Useimmissa aineistoni perheissä lapset asuivat kotona perhekuntoutuksen aikana. Yhden vanhemman perheiden kohdalla pääsääntöisesti äidin kanssa. Kolmen yhden vanhemman perheen kohdalla äiti oli yksinhuoltaja, kantaen yksin vastuuta lapsista ja perheen arjesta. Yhdessä perheessä toimi yhteishuoltajuus lapsista. Kahden yhden vanhemman perheessä lapset asuivat pääsääntöisesti äidillään, mutta vierailevat sovitusti isänsä luona. Muutaman perheen kohdalla lapset kotiutuivat sijoituksen päätyttyä vasta perhekuntoutuksen jälkeen. Kahden vanhemman perheistä kaikki kolme oli ydinperheitä ja kaikissa oli sovittu yhteishuoltajuus lapsista. Kaikkien perheiden ongelmiin, oli aiemmin pyritty puuttumaan sekä lastensuojelun että päihdepalvelujen tukitoimin. Perheiden päihdekuntoutuksen pituus määrittynyt aina koko perheen kokonaistilanteen mukaan. Aineistoni perheiden kohdalla kuntoutuksen pituus oli hyvinkin vaihteleva.

KUVIO 4. Perheiden avokuntoutuksen kesto

Perheiden lukumäärä

Perheiden avokuntoutuksen kesto

Kuvio 4. Kuva aineistoni perhekuntoutuksen pituutta. Aineistoni perheet kokivat perhekuntoutusajan olleen, perhetilanteiden ja vanhempien yksilöllinen kuntoutustarve huomioon ottaen, pääsääntöisesti riittävän pitkä. Perhekuntoutus on kestoaltaan 3kk - yli vuoden mittainen, tarvittaessa pidempäänkin. Aineistoni perheiden osalta vain yhden perheen kohdalla avokuntoutus kesti 3kk. Muiden perheiden osalta perheiden avokuntoutus kesti keskimäärin vuodesta – puoleentoista vuoteen.

7.4 Aineistonkeruun ja toteutuksen vaiheista

Aineistonkeruu vaiheessa haasteena oli päihdeperheiden tavoitettavuus. Kaikki asiakasperheet valikoituivat haastatteluun perhekuntoutustyöntekijän avustuksella. Yhteistyö Lännen päihdepoliklinikan kanssa oli tiivistä koko opinnäytetyöni aineistonkeruuprosessin ajan. Työntekijöillä oli myös merkittävä merkitys asiakasperheiden motivoimisessa haastatteluihin. Haastatteluun valikoitumisen kriteerinä oli, että perheet olivat kuntoutussuunnitelman mukaisesti osallistuneet ja päättäneet sovitusti perhekuntoutuksen. Valikoitumisen tärkeänä kriteerinä oli myös, että perhekuntoutuksen päättymisestä oli kulunut vähintään puoli vuotta. Haastatteluihin osallistuneet lapsiperheet olivat kaikki päättäneet perhekuntoutusjakson syksyllä 2012 tai keväällä 2013.

Perheiden valikoituminen perhekuntoutus työntekijän kautta oli perusteltua, koska työntekijällä oli vankka käsitys perheiden kokonaistilanteesta. Perhetilanteiden tuli olla sellaisessa vaiheessa, että haastatteluun saapuminen olisi mahdollista. Tärkeintä oli varmistaa, että vanhempien päihdeettömyys oli jatkunut ja perheen tilanne oli edelleen vakaa. Perheiden valintatavan riskinä oli, että haastateltaviksi valikoituisi vain hyvin kuntoutuneita lapsiperheitä. Tällöin vaarana saattoi olla, että kriittisyys perhekuntoutusta kohtaan olisi vähäistä. Päihdeperheiden kohdalla tämä aineiston sisältöriski oli otettava.

Opinnäytetyön aineistoni ulkopuolelle rajasin tietoisesti perhekuntoutuksen keskeyttäneet perheet sekä syksyllä 2013 avokuntoutuksen päättäneet perheet. Aineistoa varten en myöskään haastatellut lapsia, koska opinnäytetyöni kohdentui vain vanhempien näkökulmaan perhekuntoutuksesta. Lapsinäkökulma hahmottui työssäni vanhempien kuvaamana. Opinnäytetyöni tutkimustehtävän osalta tämä ajallinen raja oli tarpeen, koska opinnäytetyössäni pyrin myös selvittämään millaisia muutoksia perheessä oli tapahtunut perhekuntoutuksen päättymisen jälkeen, niin lapsen tilanteen osalta, sosiaalisen tilanteen - ja tuen tarpeen, kuin myös päihdekuntoutumisen näkökulmasta.

Aineistonkeruun käynnistin kesäkuussa 2013 käymällä Lännen päihdepoliklinikan perheiden avokuntoutuksen työntekijöille kertomassa opinnäytetyöstäni ja yhteistyötarpeistani aineistonkeruuseen liittyen sekä täsmentääkseni aineistokeruun kannalta keskeisiä asiakasvalintakriteereitä. Tapaamisen myötä keskitimme yhteistyön asiakkaiden tavoittamiseksi vain muutamaaan työntekijään. Työntekijät lupautuivat käymään läpi kuntoutuksessa olleita asiakasperheitä, jotka täyttäisivät opinnäytetyöni kannaltakeskeiset valintakriteerit ja voisivat olla kiinnostuneita ja halukkaita saapumaan haastatteluun. Ennen varsinaisia haastatteluja toteutin yhden esihaastattelun omalla työpaikallani Pohjoisen päihdepoliklinikalla. Esihaastattelun kautta sain tuntumaa tutkimuskysymyksiini ja teemahaastattelun teema-alueiden toimivuuteen sekä tarvittaviin muutoksiin. Varsinaiset haastattelut toteutin pääsääntöisesti heinäkuusta marraskuuhun 2013.

Saatuani listan asiakasperheistä, olin perheisiin henkilökohtaisesti yhteydessä haastatteluajankohdan sopimiseksi. Haastattelijana pyrin olemaan hyvin joustava haastattelujen toteutuksen suhteen ja kuuntelemaan pitkälti asiakasperheiden tilanteiden mukaista toivetta siitä, mikä paikka ja toimintatapa heille parhaiten sopisi. Pääsääntöisesti toteutin haastattelut Pohjoisella päihdepoliklinikalla, rauhallisessa huonetilassa. Haastattelujen ajankohdat olivat usein perheiden toiveesta myös myöhäisenä iltapäivänä, jolloin yksikön muu perusasiakastyön tuottama kiire ja hälinä oli vähäisempää. Kahden asiakasperheen kohdalla toteutin haastattelun kotikäyntinä.

Asiakkaiden suostuminen haastatteluun perustui aina vapaaehtoisuuteen, luotettavuuteen ja osallistuminen toteutettiin anonymisti. Kunnioitin tutkimukseen osallistuvien perheiden itsemääräämisoikeutta, yksilön tietosuojaa ja vahingoittamattomuutta. Tutkimuseettisesti hyvään toimintatapaan kuului myös se, että haastatteluun suostuvilta vanhemmilta pyysin vapaaehtoisen, yksilöidyn kirjallisen suostumuksen haastatteluun/tutkimukseen osallistumisesta. Annoin haastateltavilleni tiedoksi yhteystietoni ja heillä oli myös oikeus peruuttaa antamansa kirjallinen tutkimussuostumus. Asiakasperheet olivat lähtökohtaisesti innostuneita ja halukkaita saapumaan haastatteluun.

Varmistaakseni, että asiakasperheet saivat kattavan ja tarvittavan etukäteistiedon päädyin siihen, että annoin asiakasperheille puhelimitse alustavat tiedot haastattelun tarkoituksesta ja sen jälkeen vasta lähetin kaikille perheille postitse kotiin ennalta täydennettäväksi taustakyselyn (Liite 3), lomakkeen haastatteluun suostumiseksi (Liite 2) sekä informointikirjeen (Liite 1) opinnäytetyöhöni liittyen. Hirsjärven ym.(2000) mukaan, tutkimuksen kohdistuessa ihmisiin on heille erityisesti selvitettävä, miten suostumus

tutkimukseen hankitaan, millaista tietoa heille tutkimuksesta annetaan ja millaisia riskejä heidän osallistumiseensa liittyy. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2000, 26.) Selkiyttämällä asiakasperheille etukäteen opinnäytetyöni tarkoituksen sekä puhelimitse, että toimittamalla haastatteluun valikoituneille asiakasperheille postitse tarvittavat tiedotteet, toimin tutkimuseettisesti oikein.

Asiakasperheiden kanssa sovin etukäteen, että he palauttavat täytetyn taustakyselyn ja kirjallisen suostumuksensa haastatteluun, saapuessaan varsinaiseen haastattelu tilanteeseen. Taustakysely osana aineistokeruuta tuotti omat haasteensa. Osa haastatteluun saapuvista vanhemmista olivat vastanneet taustakyselyyn sovitusti ennalta, mutta muutaman perheen kohdalla vanhemmat tai jompikumpi vanhemmista oli unohtanut täyttää kyseiset lomakkeet. Näiden haastateltavien kohdalla toimin joustavasti sitten, että he saivat sovitusti tietyn aikavälin aikana palauttaa taustakyselylomakkeen postitse. Joidenkin perheiden kohdalla sain muistutella taustakyselyn ja haastatteluun suostumuslomakkeen palauttamisesta. Ne haastateltavat, jotka toimittivat taustakyselyn haastattelutilanteeseen, toivat lomakkeet sovitusti suljetussa kirjekuoressa. Kaikki vanhemmat vaiheista huolimatta vastasivat taustakyselyyn. Haastateltavat vastasivat taustakyselyyn anonymisti.

Ennen haastattelun alkua selvensin haastateltavalle vielä kertaalleen mistä tutkimuksesta on kyse ja mitä tarkoitusta varten haastattelen. Hyvää eettistä toimintatapaa noudattaen varmistin että haastateltavilla oli riittävä tieto opinnäytetyöni tavoitteesta, toteutuksesta sekä kerätyn aineiston käsittelystä ja mahdollisesta säilyttämisestä. Jokaiselta haastateltavalta varmensin vielä erikseen, että haastattelun nauhoittaminen oli sopivaa. Nauhoittaminen oli perusteltua, koska se mahdollisti haastattelujen toteuttamisen vastavuoroisemmin ja helpottaisi haastattelujen jatkokäsittelyä. Haastattelut kestivät haastateltavasta riippuen puolesta tunnista tuntiin. Haastattelijana pyrin aikaansaamaan tilanteesta rennon, joustavan, vuorovaikutteisen ja haastateltavaa kuuntelevan hetken. Haastattelussa annoin haastateltavan vapaasti, johdattelematta, tuottaa omia ajatuksiaan ja kokemuksiaan. Näin varmistin sen, että haastateltavan vastaus oli hänen omaa yksilöllistä tulkintaa ja näkemystään kysytystä asiasta. Annoin haastateltavalle tilaa olla keskiössä haastattelun aikana. Vanhempien muistellessa perhekuntoutusaikaa, nostatti se vanhemmissa monenlaisia tunteita. Haastateltavat kuitenkin kokivat, että heillä oli haastattelujen kautta mahdollisuus tuoda ajatuksiaan ja näkemyksiään kuulluksi itselle merkitykselliseen asiaan. Kaikki haastateltavat suhtautuivat hyvin positiivisesti haastattelutilanteeseen.

Haastattelijana huolehdin haastattelun ajankäytöstä. Huolehdin että pysyimme opin-
näytetyöni kannalta oleellisissa aihealueissa. Haastattelijana toimin salassapitovelvoi-
tetta noudattaen ja haastateltavien yksityisyyttä kunnioittaen. Salassapitovelvoite liittyi
haastateltavien antamiin henkilökohtaisiin tietoihin, mutta kohdentui myös aineiston
käsittelyn luottamuksellisuuden ja aineiston anonymisoinnin noudattamiseen. Itsemää-
räämisosoikeuden kunnioittaminen on tarkoittanut työssäni sitä, että haastatteluun osallis-
tuvilla on ollut oikeus itse päättää haastatteluun osallistumisestaan ja häntä koskevan
tiedon käyttämisestä.

Toteutuneita haastatteluja kertyi kolme kahden vanhemman perheen eli yhteensä kuusi
yksilöhaastattelua. Kolme yksinhuoltajaperhettä ja yksi yhden vanhemman perheen
haastattelua, joista vastaajat olivat kaikki naisia eli yhteensä neljä yksilöhaastattelua.
Yhden perheen kohdalla vain toinen puolisoista motivoitui haastatteluun. Kyseisen
perheen kohdalla vastaajana oli myös nainen. Kaiken kaikkiaan yksilöhaastatteluja
kertyi yksitoista. Olen työssäni päätenyt hyödyntämään aineistona myös kahden van-
hemman perheen haastattelun, jossa vain toinen vanhempi suostui haastatteluun. Ko-
kemukset perheiden avokuntoutuksesta ovat mielestäni merkityksellisiä tulla kuulluksi
huolimatta siitä, että toinen vanhempi ei syystä tai toisesta motivoitunut haastatteluun.

Aineistonkeruun osalta haastateltavien tavoitettavuus oli jatkuva haaste. Erityisesti
miesten tavoittaminen ja motivoituminen haastatteluun edellytti usein puolison kannus-
tusta ja yhteistyötä. Opinnäytetyöni kannalta haastattelujen määrä oli kattava ja aineis-
tona riittävä, koska haastattelut alkoivat selkeästi toistaa itseään. Haastattelut saavutti-
vat näin kylläntymis- eli saturaatiopisteen. Haastatteluista ei noussut enää ratkaise-
vasti esille uusia näkökulmia, joka mielestäni osoitti sen, ettei lisähaastateltaville ollut
tarvetta. Esimerkiksi, kysyttäessä vanhemmilta, miten lapsi oli huomioitu perheiden
avokuntoutuksessa, kaikki perheet kertoivat yksittäisinä kokemuksina, että lapsen
huomioiminen oli toiminut hyvin perheiden avokuntoutuksessa. Tästä voidaan muodos-
taa laajempi käsitys ja kuva, että aineistoni perheet olivat tyytyväisiä lapsen huomioimi-
seen perhekuntoutuksen aikana. Eskola & Suorannan (1998) mukaan kun samojen
teema-alueiden ja näkökulmien alkaessa toistua aineistossa, eikä merkittävää uutta
tietoa nouse, voidaan puhua aineiston kylläntymisestä. (Eskola & Suoranta 1998, 62
- 65). Aineistoni analyysiä tiivistääkseni olen sisällöltään samankaltaisten toistuvien
haastatteluotteiden osalta nostanut aineistostani esille vain muutamia haastattelu-esi-
merkkejä.

7.5 Aineiston käsittely ja analysointi

Aineiston analysointivaihetta varten litteroin eli toteutin haastattelujen purun kuuntelemalla nauhoitetut haastattelut ja kirjoittamalla ne sanatarkasti puhtaaksi. Tarkan litteroinnin avulla pyrin varmistamaan sen, että aineistossa säilyy pienetkin haastateltavien tuottamat yksityiskohtaiset tulkinnot, jotka saattaisivat olla opinnäytetyöni tulosten kannalta merkityksellisiä. Aineiston litteroituja sivuja kertyi kaiken kaikkiaan 90 sivua. Litteroinnin jälkeen luin haastattelut useasti uudelleen. Näin pyrin saamaan kokonaiskäsityksen haastatteluista ja keskeisistä asiakasperheiden tuottamista tulkinnoista ja sisällöistä. Analysoinnissa kävin aineiston läpi huolellisesti. Tutkimuskysymysten kannalta karsin kaiken epäolennaisen pois, tiivistäen näin aineistoani tarkoituksenmukaisesti. Aineiston analyysiyksiköksi valitsin vanhempien kokemuksen ja näkemyksen sisältävän lausekokonaisuuden.

Erilliset haastattelut kokosin johdonmukaisesti perhekohtaisesti yhteen. Koodasin aineistoni perheet tunnistettavuuden estämiseksi käyttämällä koodeina perhe A, perhe B, perhe C jne. Vastaajan sukupuolen mukaisesti käytin naisesta N ja miehestä M kirjainta. Työni aineistoanalyysissä käytin perheistä johdonmukaisesti samoja koodauksia. Näin varmistin etteivät haastatteluaineistot perhekohtaisesti sekoittuneet. Aineistovastaukset käsittelin ja raportoin nimettöminä suojatakseni vastaajien anonymiteetin. Opinnäytetyössäni sitouduin näin hyvän tutkimuseettisen toimintatavan mukaisesti poistamaan opinnäytetyötäni varten kerätystä aineistosta kaikki tutkimukseen osallistuneisiin liittyvät suorat ja epäsuorat tunnistetiedot. Teemahaastatteluaineiston käsittelin koodausten avulla perhekohtaisesti, keräten aineistosta vastauksia tutkimuskysymyksiini. Nostin aineistosta toistuvien muiden teemojen osalta tarkasteluun myös haastateltavien tuottamat muut merkitykselliset erillisteemat.

Opinnäytetyön aineistoanalyysiä ohjasi kerätty aineisto ja työni teorialähtöinen viitekehys. Aineistoanalysoinnissa nostin perheiden vanhempien tulkinnot keskiöön. Pyrin analysoimaan ja raportoimaan aineistoa objektiivisesti. Hirsjärven (2000) mukaan objektiivisuus merkitsee sitä, että tutkija tavoittelee tutkimuksellaan tuloksia, joiden tulee olla toistettavissa, vaikka tutkimusongelmien asettelussa ja tulosten tulkinnassa on aina mukana tutkijan subjektiiviset näkemykset. (Hirsjärvi ym. 2000, 279.)

Opinnäytetyöni aineistoanalysoinnissa määrittyi teorialähtöisesti ja tutkimusongelmien kautta ne otsakkeet, joiden mukaan erottelin aineistosta opinnäytetyöni teemojen kannalta merkitykselliset asiat. Pyrin tuottamaan vastauksia työni tutkimusongelmiin sekä välillisesti muihin keskeisiin asiakkaiden tuottamiin näkemyksiin. Haastatteluaineistosta erottelin tutkimusongelmaotsakkeiden alle haastateltavien tuottamat näkemykset ja kokemukset. Lisäksi kaikki muu aineistosta nousseet työni kannalta merkitykselliset asiat keräsin muu otsakkeen alle. Ennen aineiston muokkausta ja osiin pilkkoamista otin varmuuskopioita ja värikoodasin tekstin tutkimusongelmittain, jolloin varsinainen aineiston osittaminen oli selkeämpää.

TAULUKKO 4. Aineistoni tulokset jaottelin seuraavien otsikoiden ja teemojen mukaisesti:

Perhekuntoutus	Lapsilähtöisyyden huomioiminen	Muutos perhetilanteissa	Muu
Ohjautuminen	Lapsilähtöisyyden huomioon ottaminen	Perheen arki	Lastensuojelun ja päihdepalvelun yhteistyö
Vanhemmuus		Tuen saanti	
Muu tuen saanti	Lapsen osallisuus	Tulevaisuuden toiveet	
Perhekuntoutuksen merkitys perheen kuntoutumiselle	Lapsen huomioon ottamisen merkitys vanhemman päihdekuntoutumiselle		
Perhekuntoutuksen kehittämis ehdotukset			

Haastatteluaineiston analyysin toteutin useassa eri vaiheessa. 1) Ensin tutustuin haastatteluaineistoihin kokonaisuutena ja perhekohtaisesti, aineistoa lukemalla. 2) Seuraavaksi pyrin jaottelemaan otsakkeet ja koodaamaan aineiston värikoodein opinnäytetyöni tutkimusongelmien suuntaamien otsakkeiden mukaisesti. 3) Seuraavaksi kävin aineiston värikoodit läpi ja ositin aineistoni otsakekohtaisesti osiin. 4) Aineiston uudelleen ja jatkuvan lukemisen myötä aineistosta muokkautui teemaotsakkeiden kautta uusia tekstikokonaisuuksia. 5) Lopuksi tarkastelin aineistosta nousevien, toistuvia sisältöjä. Näin vaiheittain toimien sain aineistosta nousevien näkemysten kirjon jalostuneempaan ja selkeämpään muotoon.

Opinnäytetyöni etenemisessä olen toiminut rehellisesti ja eettisesti huolellisesti, niin tiedonhankinnan-, tutkimus- ja arviointimenetelmien käytössä ja myös muiden tutkijoiden työn ja saavutusten asianmukaisessa huomioimisessa. Opinnäytetyöni suunnittelun, toteutuksen ja raportoinnin toteutin tieteelliselle tiedolle asetettujen vaatimusten mukaisesti ja lainsäädäntöä noudattaen. Aineistokeruuta varten keräämäni aineistoa en ole luovuttanut eteenpäin. Opinnäytetyön valmistuttua tuhosin aineiston silppuamalla. Opinnäytetyössäni pyrin vankasti noudattamaan yleisesti hyväksyttyjä tutkimuseettisiä periaatteita, niin tiedon hankinnassa, aineiston käsittelyssä kuin julkaisuissakin.

Aineistoanalyysissa esittelen ensin perheiden päihdekuntoutukseen motivoitumisen haasteita. Perhetilanteet antavat ymmärrystä niistä haasteista, joista perheet aloittivat perhekuntoutuksen. Seuraavaksi nostin tarkasteluun vanhemmuuden ja muun saadun tuen kokemukset sekä lapsinäkökulman huomioimisen perhekuntoutuksen aikana. Näin täsmentyi aineistoni vanhempien kokemus päihdekuntoutuksen merkityksestä koko perheen kuntoutumisen kannalta. Vanhempien kokemukset lastensuojelun ja päihdepalvelun yhteistyöstä kulkee aineistoanalyysissa mukana osana vanhempien perhekuntoutuksen kokemuksia.

Lapsiperheiden kuvaukset perhetilanteiden muutoksista ja saadun tuen kokemuksista perhekuntoutuksen jälkeen olen kuvannut analyysissa viimeisenä. Vanhempien toistuvien tulkintojen painokkuuden kautta korostui asiat, joita tulkinnoissa ja johtopäätöksissä oli syytä painottaa. Johtopäätöksissä olen pyrkinyt tuottamaan työni kannalta keskeistä pohdintaa, tuoden ajatuksia perhekuntoutuksen kehittämistyöhön ja yhteiskunnallisesti tulevaisuuden päihdepalvelujen kehittämiseksi. Työni kautta toivon heräävän keskustelua myös päihdepalvelujen ja lastensuojelun yhteistyöstä lapsiperheiden päihdekuntoutusprosessissa.

8 Lapsiperhe päihdekuntoutuksessa

Perheille suunnattu päihdekuntoutus on aina voimakas interventio eli väliintulo perheen elämään ja erityisesti vanhemmuuteen. Sen tavoitteena on kuitenkin vahvistaa perheen toimintakykyä niin, että lasten oikeus turvalliseen ja riittävän hyvään lapsuuteen mahdollistuvat. Perhekuntoutuksen kaltainen tuki saattaa motivoida perhettä muutokseen. Perhekuntoutus on usein pitkäkestoinen prosessi, koska perheen systeeminen toiminta muuttuu hitaasti. Motivaation olemassaolo kuntoutumisessa on siksi hyvin keskeistä ja kuntoutukseen sitoutumisen lähtökohta. (Törrönen & Pärnä 2010, 9,70.)

8.1 Perhekuntoutukseen motivoituminen

Aineistoni lapsiperheiden tilanteet olivat ennen perheiden avokuntoutukseen ohjautumista, molempien vanhempien tai toisen vanhemman päihderiippuvuuden vuoksi hankaloituneet. Lastensuojelun huoli lasten tilanteesta oli ollut kaikkien aineistoni perheiden kohdalla päälinnäisenä. Lastensuojelun ja päihdepalvelun yhteistyön toimivuuden merkitys korostui kaikilla aineistoni perheiden kohdalla. Perheiden avokuntoutuksen käynnistyminen oli ollut kaikkien aineistoni perheiden lasten tilanteen kannalta interventiona ehdoton. Vanhempien motivoituminen perhekuntoutukseen oli ollut erityisesti lasten tilanteiden kannalta merkityksellistä. Kaikki haastateltavat kertoivat perhetilanteiden olleen hyvin epävakaita ja kaaottisia, joista lähtökohdista vanhemmat poikkeuksetta kokivat perhekuntoutuksen kuntoutukseen motivoitumisen ja sitoutumisen olleen haasteellista. Seuraavassa luvussa nostan tarkemmin näkyväksi tämän aineiston kautta nousseet vanhempien kuntoutusmotivaatioon vaikuttaneet tekijät.

8.1.1 Arjen turvattomuus

Yhden vanhemman perheissä haastateltavat korostivat perhetilanteissa oman elämänhallinnan romahtamista, jossa lasten tilanne oli ollut jatkuvan pelon, parisuhdeväkivallan uhan ja vanhemman päihdekäytön vuoksi turvatonta. Haastateltavat kertoivat havaituneensa muutoksen tarpeeseen arjen turvattomuuden myötä.

Perhe D/N: *”Asiat oli tosi kurjasti ennen perheiden avokuntoutuksen alkamista. Join, olin kurjassa parisuhteessa. Puolisoni oli mustasukkainen ja väkivaltainen juodessaan. Elämämme oli epävarmaa ja onnetonta. Lapset yritin hoitaa, koti oli repaleinen ja elämä ainaista pelkoa.”*

Perhe B/N: ” Olin tuolloin aviossa miehen kanssa, jolla oli päihdeongelma.
Joimme yhdessä alkoholia ja yleensä se johti väkivalta tilanteisiin.”

Päihteiden käyttö on usein yhteydessä parisuhdeväkivaltaan. Päihdeongelma liittyy elämänhallinnan rappeutumiseen ja väkivalta-alttiuden lisääntymiseen. Impulssikontrolli heikkenee ja tunnevirtaukset pääsevät vapaammin toimimaan. Väkivallan ja päihdeongelman yhteys ei ole aina kausaalinen eli syyn ja seurauksen luonteinen. Päihdeongelma johtaa elämänhallinnan heikkenemiseen, kodin hoitaminen, fyysinen kunto ja ihmissuhteiden hoitaminen rappeutuu. Päihteiden käyttö johtaa ristiriitaihin eri elämänalueilla ja heikentää kykyä sopeutua elämän normaaleihin vaatimuksiin. Riidat läheisuuksissa kasvavat. Päihdeongelma on perheessä kokonaisvaltainen stressitekijä, joka johtaa osan päihdekäyttäjistä väkivallan käyttöön. Päihdeongelma on yleinen läheisuhdeväkivallan tekijöillä ja siinä alkoholi yleisin päihde. (Säävälä & Nyqvist & Salonen 2006, 54.)

Myös Itäpuisto (2004) on todennut, että tutkimukset osoittavat selkeästi sen, että perheeseen kohdistuva väkivalta liittyy usein ongelmalliseen päihdekäyttöön ja kohdistuu kaikkeen mahdollisiin kohteisiin. Vanhempiensa päihdekäytöstä kärsivät erityisesti lapset, jotka kokevat ja näkevät usein vanhempien, etenkin isien harjoittamaa väkivaltaa. Naiset kokevat perheväkivaltatilanteissa usein avuttomuutta. (Itäpuisto 2004, 146-147.) Parisuhdeväkivaltaa kokeneet haastateltavat kokivat elämäntilanteissaan jatkuvaa epävarmuutta, huolta lapsista ja voimattomuutta, jolloin riitaisat perhetilanteet antoivat sykäyksen suunnata kohti omaa elämää, motivoi päihteistä irtaantumiseen perheen tilanteen eheyttämiseksi. Holopainen (1998) toteaa, että päihdekäytöstä irtaantumista ja kuntoutumista pidetään yleensä vaikeana, jopa miltein mahdottomana tehtävänä. Usko muutokseen on kuitenkin usein kantavana voimana. (Holopainen 1998, 10.) Motivaatio kuntoutumiseen ja usko muutoksen mahdollisuuteen nousi näillä haastateltavilla selkeästi arkielämän turvattomuudesta ja toivottomuuden tunteesta.

8.1.2 Puolison kuntoutusmotivaation puute

Yhden vanhemman perheissä kaikki vanhemmat toivat esille sen, miten päihdekuntoutuksen alkuvaiheessa heillä oli ollut luottamus pulaa ja pettymystä puolison hoitoon motivoitumisesta. Toisaalta haastateltavat kokivat, että oma turhautuminen koko perheen tilanteeseen antoi tuolloin sykäyksen omaan motivaatioon lähteä päihdekuntoutukseen, huolimatta puolison ratkaisusta.

Perhe D/N: *"Lasten isä kävi muistaakseni tasan yksi kertaa perheiden avokuntoutuksessa ja sano et tää on ihan perseestä, et hän ei rupee tämmöseen. Yritettiin ex-puolisoani vielä osallistumaan mukaan, mut yksin jatkoin. Mies jättäytyi pois eli oli pahasti alkoholisoitumassa itsekin. Et oltiin erottu siinä."*

Perhe A/N: *"Joo, siis mä kävin lasten kanssa, et mää en halunnu miestä niinku mukaan sinne. Enkä mä tiedä olisko hän loppupeleis ollu valmis lähtemäänkään. Sit mä päätin, et tää on nyt mun oma juttu. Hoitakoon mies itse juttunsa. Hän jätti sitten hoitamatta."*

Kaikki aineistoni yhden vanhemman perheet aloittivat perhekuntoutuksen joko yksin tai yhdessä lasten kanssa. Kahdessa yhden vanhemman perheessä puolison osallistumattomuus päihdekuntoutukseen oli äidin oma toive. Kahden yhden vanhemman perheen kohdalla, puolisoa yritettiin motivoida perheiden päihdekuntoutukseen, siinä kuitenkin onnistumatta. Vanhemman suhde lapsen isään oli joko päättynyt tai päätymässä ennen perheiden avokuntoutusta tai päättyi pian perheiden avokuntoutuksen aloittamisen jälkeen.

Andersson ym. (2008) ovat tutkimuksessaan todenneet, että asiakkaiden tullessa perheenä päihdekuntoutukseen, heidän tilanteensa ovat usein monimutkaisia ja vaativia. Asiakkaat ovat useimmiten äitejä, joiden puoliso on myös päihteidenkäyttäjä ja melko usein suhde lapsen isään on jo päättynyt tai päätymässä. Näin vanhemmuutta ei voida jakaa toisen vanhemman kanssa. Myös äidin oma muutostahto päihteiden lopettamiselle saattaa tuolloin olla häilyvä. Asiakassuhteen aloittaminen näissä tilanteissa on usein haastavaa. (Andersson 2008, 91-92.) Tämä tuli selkeästi esille myös kaikkien yhden vanhemman perheiden perhetilanteiden kautta. Perheissä puolison, aineistossani miesten motivoituminen perheiden avokuntoutukseen jäi poikkeuksetta toteutumatta. Myös parisuhde päättyi tai oli päättynyt puolisoitten välillä. Toisin kuin aineistoni kahden vanhemman perheissä, joissa molemmat vanhemmat osallistuivat perheiden avokuntoutukseen.

Puolison päihdekäytön jatkuminen horjuttaa koko perheen tilannetta, eronkin jälkeen. Päihdekuntoutuksen aikana saattaa käydä selväksi, ettei perheen yhteisestä tulevaisuudesta tule mitään. Kun äiti on kuivilla ja isä jatkaa päihdekäyttöä, ei yhteinen arki pienen lapsen kanssa ole mahdollista. Moni isä häviääkin vankilaan tai päihdemaail-

maan. (Holopainen 1998, 111.) He ovat hylänneet perheensä tai isistä saattaa myös koko perheen tilanteen kannalta olla viisaampaa pysytellä kokonaan erossa. (Nätkin 2006, 46). Holopaisen (1998) mukaan, molempien vanhempien päihdeettömyyden tavoite tuo uskoa tulevaisuuteen. Puolison puuttuminen ei kuitenkaan ole pelkästään negatiivinen asia perheelle, etenkin silloin, kun äidin ja isän suhde on ollut vaikea. (Holopainen 1998, 111.)

Päihdekuntoutus edellyttää yksilön vapaaehtoista sitoutumista. Toisaalta perheen kuntoutumisen ja erityisesti lasten tilanteen kannalta on tavoiteltavaa, jos edes toisella vanhemmalla on tahtotila päihdekuntoutukseen. Huomioitavaa on, että aineistoni kautta nousseet haastateltavien pohdinnat puolison perhekuntoutukseen osallistumattomuuden syistä, on yhden vanhemman perheiden osalta, perheiden naisten tulkintoja. Haastateltavien tulkinnat antavat siten vain toisen puolison näkemystä siihen, miksi toinen vanhemmista ei motivoitunut perhekuntoutukseen. Tähän en voi siten tässä työssä ottaa sen enempää kantaa aineistoni yhden vanhemman perheiden vanhempien tuomien näkemysten pohjalta.

Perheiden avokuntoutuksessa perhekohtaiset haasteet ja traumaattisetkin perhetilanteet pyritään ottamaan kattavasti huomioon. Yksin jäävä, lapsista huolehtiva puoliso on useimmiten äiti ja siten lapsen ainut perheside. Näin myös vanhemman vanhemmuus on jaksamisen haasteen äärellä. Perheiden motivoituminen päihdehoitoon edellyttää auttajatahoilta perhetilanteiden yksilöllistä huomioimista ja vanhempien kannustamista sekä motivoimista. Vanhemman oma oivallus ja usko päihdekuntoutumisen hyödyistä ja tarpeellisuudesta, motivoi vanhempaa päihdekuntoutumisen kautta tavoittelemaan muutoksen mahdollisuuksia.

8.1.3 Syyllisyyden ja häpeän tunne

Kaksi haastateltavaa kuvasi miten syyllisyyden tunne lapsista ja lasten tilanteista oli ollut sykäys muutokselle. Arjessa oli viimeiseen asti yritetty ylläpitää normaaliutta, suoriutua ja selviytyä. Tässä yhden haastateltavan kuvaus tilanteestaan.

Perhe D/N: *No valehtelin ihan kaikkee, ja tein hallaa sinä taas. Tavallaan tää kierre vaan jatkui, jatkui ja jatkui. Siinä vaiheessa en myötäny mitään. Meillä ei ollut mitään ongelmaa. Mä hoidin lapset hyvin, mut se oli sellaista suorit-*

tamista, kulissin ylläpitämistä. Mä tein, mitä mun äitinä piti. Mut mä tein hirveen väärin. Mä valehtelin lapsille, tein turvattoman olon.”

Kaikki yhden vanhemman perheiden vanhemmat toivat esille voimakasta pettymyksen ja syyllisyyden tunnetta omasta toiminnastaan, päihdekäytön määrittäessä pitkään perheen arkea ja lasten kasvuolosuhteita. He kokivat myös pelkoa päihdekäytön sukupolvisuuden jatkumisesta. Syyllisyyden tunne pakotti vanhempia miettimään muutoksen mahdollisuutta ja vahvisti luottamusta perhekuntoutukseen. Tässä yhden vanhemman kuvausta tilanteestaan.

Perhe A/N: *”Mä sain niinku jonkunlaisen synninpäästön sitä, et mun lapset eivät ole mitenkään kauhean pahasti tilanteesta kärsineet. Sitähän mä äitinä koko ajan mietin. Mä oon itse asunut alkoholistiperheessä pienenä, et muistan kyllä niinku paljon asioita sieltä ja niin sitä sit tietysti miettii, et oonks mä niinku nyt laittanu mun lapset käymään läpi saman paskan. Et se oli mulle isoin juttu. Sain sellaisen huolen pois. Koska sit sen jälkeen mä pystyin niinku ite ruveta kuntoutuu paremmin.”*

Yhden vanhemman perheiden vanhemmat kokivat perheen lähivanhempana erityisesti huolta lasten tilanteista. Ympäristö tuomitsee erityisesti päihteitä käyttävän naisen rankasti. Yhteiskunnan moralisointi ja kielteiset asenteet murentavat päihdekäyttäjän itsetuntoa ja kasvattavat syyllisyyden ja häpeän tunnetta. Usein päihteitä käyttävä äiti myös tuomitsee itseään rankasti. Monien syyllistävien tekijöiden vuoksi äiti pyrkii myös salaamaan päihdekäyttöään. He kätkevät ongelman itseltään, ympäristöltään ja yrittävät jatkaa arkipäivän velvollisuuksien pyörittämistä niin pitkään kuin mahdollista. Hyvän päihdekuntoutuksen tavoitteena tulisi olla, että vanhempi hyväksyy ja arvostaa itseään. Lapsen kehityksen perustana on itsensä hyväksyvä vanhempi. (Holopainen 1998, 20,130.)

Kaksi aineistoni vanhempaa kritisoi lastensuojelun mukanaolon tarpeellisuutta päihdekuntoutukseen ohjautumisessa. Vanhemmat kokivat käytänteen perheen hoitoonohjautumista hankaloittavana ja pitkittävänä asiana. Näin yksi haastateltava kuvasi kokemustaan.

Perhe F/N: *”Ehkä olis ollu helpompi lähtee, jos se ei välttämättä pitäis olla lastensuojelu siinä mukana, mihin lähtee. Sanotaan et, tuol on joku perhe joka tarvii*

oikeesti hoitoo, mut ei uskalla lähtee, kun siin pitää olla se lastensuojelu mukana. Et jos se vois olla jotenkin niinko, et ei olis pakko olla siin mukana.”

Hurtig (2003) havaitsi tutkimuksessaan, että vanhemmat voivat omalla toiminnallaan pitkittää, salailemalla ja häpeämällä todellisuutta ja näin pahentamalla koko perheen tilannetta. Lapsiperheissä vanhemmat eivät välttämättä ole valmiita lähtemään päihdekuntoutukseen ja lasten tilanne ja hätä jää usein näkymättömiin. Lapset joutuvat tällöin pahimmillaan odottamaan pitkäänkin ulkopuolista apua. Tärkeätä kuitenkin olisi, että perheet saavat myös lastensuojelun tukea ja lastensuojelussa päästään arvioimaan perheen kokonaistilanne ja tuen tarve, lasten tarpeiden näkökulmasta. Näin täsmentyy realistisesti arvioiden lapsen ja vanhempien kuntoutumisen tarve. (Hyytinen 2007, 78.)

Syyllisyys on siten myös aktiivinen tunne, joka koskee toimintaa, tekoja tai niiden tekemättä jättämistä. Häpeä ja syyllisyys kietoutuvat toisiinsa. Tunneparina ne ovat usein ihmisen moraalisen kättäytymisen taustalla. Syyllisyyden tunteeseen usein auttaa teon sovittaminen. Päihteiden käyttö toimii syyllisyyden kieltämisen apuvälineenä ja toisaalta päihteettömyys tuo syyllisyyden tunteen uudelleen pintaan. (Holmberg 2010, 55-56.) Syyllisyys oikein kanavoituna saattaakin parhaimmillaan olla uutta luova ja myös muutosta sekä toivoa aikaansaava tunne. (Ruisniemi 2006,172.)

Perheen tietoisuus päihdeongelmasta on mahdollinen sykäys muutokselle ja päihdehoitoon hakeutumiselle. Koko perheen kannalta mitä aiemmin, sen parempi. Haastattel-tavan kritisointi ja kokemus lastensuojelun mukanaolon ja yhteistyön välttämättömyydestä heti päihdehoitoon hakeutumisen vaiheessa, oli siten ymmärrettävää. Peltoniemi (2003) huomauttaa, jotta perhe voisi kuntoutua, sen on tultava tietoiseksi päihdeongelmasta. Perheen tulee tarvittaessa hakeutua hoitoon ja suunnattava perheen elämää kohti normalisointiprosessia ja kohden uutta perherakennetta. (Peltoniemi 2003, 170.) Toive paremmasta tulevaisuudesta, yhdessä lasten kanssa retkahduksista huolimatta, on syy tavoitella muutosta ja parempaa tulevaisuutta. Näin oli nähtävissä myös kaikkien aineistoni perheiden osalta. Hurtig (2007) mukaan, kuntoutuksen alkuvaiheessa on tärkeätä, että kuntoutujalla on sisäistetty motivoiva tavoite, joka saa hänet toimimaan. Toiveikkuus liittyy toimintaan. Toiveikkuus on virinnyt jo silloin, kun vanhempi päättää lähteä päihdekuntoutukseen. Motivaatio vahvistuu ja selkiytyy samanaikaisesti toiveikkuuden kasvamisen myötä. (Hurtig 2007, 174-175.)

8.1.4 Huoli lapsen tilanteesta

Kaikissa kahden vanhemman perheissä ja kahdella yhden vanhemman perheissä, perhekuntoutukseen motivoitumisen taustalla, oli pelko lasten menettämisestä. Useat haastateltavat kertoivat alkuvaiheen luottamuspulastaan lastensuojelua kohtaan ja erityisesti pelostaan lapsen menettämisestä, joka saattaa pitkittää päihdehoitoon hakeutumista. Kahdella aineistoni yhden vanhemman perheistä päihdekuntoutusta edellytettiin vanhemmalta perheen yhdessäolon varmistamiseksi. Lasten sijoitus tai pelko siitä, olikin kaikille aineistoni perheille tavalla tai toisella todellisuutta, ennen perheiden avokuntoutusta. Kahdessa aineistoni kahden vanhemman perheessä puolison raskaus oli lopullinen sykäys vanhemmille päihteistä irtaantumiselle. Pelko lapsen menettämisestä ja toisaalta toive lapsen pitämisestä todellisti vanhemmille elämäntilannettaan ja motivoi päihdekuntoutukseen.

Perhe E/N: *”Pari vuotta siinä meni vetäessä, kunnes huomasin olevani raskaana. Mun oli lähettävä katkolle ja hoitoon, koska lapsen halusin pitää ja tiesin, etten pysty itse lopettamaan käyttöä. Jossakin vaiheessa päästiin mieheni kanssa Tervalammen perheyhteisöön. Retkahduksia tuli ja meidät uloskirjattiin ja lapsi otettiin kiireellisesti huostaan ja sijoitettiin. Meille oli suunniteltu jo Tervalammella olo aikana siirtymistä perheiden avokuntoutukseen. Me aloitettiin sit siellä. Lapsi oli muutaman kuukauden sijoitettuna ja saatiinkin sit lapsi kotiin aloitettuaamme sen perhekuntoutuksen.”*

Perhe F/N: *”Lapsen syntymän jälkeen menin Tervalammen perheyhteisöön yhdessä mieheni kanssa. Mieheni retkahti ja jäin sinne yksin vauvan kanssa. Olin siellä kaksi kuukautta kunnes mieheni palasi sinne. Kuukausi myöhemmin me retkahdettiin ja meidät uloskirjattiin. Lapsemme sijoitettiin. Meillä alkoi korvaushoito noin kuukausi uloskirjauksen jälkeen. Sitten palasimme Tervalammelle perheyhteisöön, jolloin saimme myös lapsemme takaisin. Olimme Tervalammella kaksi kuukautta, jonka jälkeen aloitimme perheiden avokuntoutuksen.”*

Bardy & Öhman (2007) muistuttavat, että päihderiippuvuus tai muut kuormittavat riskitekijät luonnehtivat aina niitä oloja, joihin eri tahojen interventioilla pyritään vaikuttamaan, perheiden tilanteen mutta erityisesti lasten kehityksen turvaamiseksi. Näin varhainen ehkäisy liittyy korjaavaan työhön, jossa voidaan vastata kuntouttaviin tarpei-

siin. Kiinnekohtana ja suuntana on uusi elämä ja uusi elämänvaihe niin, että vanhemmuus pääsee vahvistumaan lasta vastaanottavalla tavalla. (Heino 2008, 40.) Ruisniemi (2007) toteaa, että vanhemman pelko lapsen menettämisestä on usein konkreettinen alkumotiivi hoitoon lähtemiselle. Ihminen joutuu tällöin kohtaamaan paitsi oman päihderiippuvuutensa, mutta myös pysähtymään oman vanhemmuutensa äärelle. (Nätkin 2007, 172.) Tämä oli havaittavissa myös kaikkien aineistoni perheiden kohdalla.

Neljä kahdeksasta perheestä olivat ensin kokeneet, että lastensuojelu oli painostanut perhettä lasten tilanteilla, edellyttäen vanhempia motivoitumaan päihdekuntoutukseen. Lastensuojelun huoli tosin perhetilanteissa oli perusteltua vanhemman päihdekäytön ja perhetilanteiden kriisiytymisen vuoksi. Vanhempien oma ymmäry lasten tilanteesta ja päihdekuntoutumisen merkityksestä lasten kannalta motivoi vanhempia päihdekuntoutukseen perheenä ja mahdollisti näin myöhemmin myös lasten kotiutumisen.

Perhe E/M: *"Mä muistan et ensimmäinen mikä harmitti oli niin ku se, et A-klinikalta käskettiin soittaa sinne perheiden avokuntoutukseen. Meil oli niinku kaks päivää aikaa soittaa sinne. No me ei soitettu ja sit työntekijä soitti sinne ja meille tuli puhelu. Niin siitä oli kai ensin vähän niinku katkeruutta, mut toisaalta kun homma lähti eteenpäin, ni jälkikäteen ajatellen se oli tosi hyvä, et se asia tuli nyt vaan hoidettua. Niin siis tehokkaimmathan oli aina noi tai just se lastensuojelu. Sehän oli just semmonen taho mistä muuttu mun mielipiteet täysin. Sehän oli aluks se kaikista pahimpana pidetty. Et niinku ne on uhkailu asemassa ja voivat kiristää lapsen viennillä ja tälle. Mut sit niinku oikeesti tajus, et nehän on niinku ne tehokkaimmat, et niil on sanan valtaa. Et jos lastensuojelu sanoo, niin sit kaikki pistetään toimimaan."*

Perhe D/N: *"Mä ajauduin ensin A-klinikalle yksilöterapiaan, elikkä lastensuojelu painosti ja A-klinikka ehdotti. Mä olin valmis lähtee, vaikka mä tietysti ajattelin, et mitä paskaa taas. Kun mulle ehdotettiin tai kun lastensuojelu painosti, et mun pitää jotain tehdä, et tää ei voi jatkuu näin. Ja ei tietenkään voinut, mä ymmärrän sen nyt, ihan täysin. Kieltämättä mua vähän kiristettiin ja no, pelottihan mua se, että mä menetän lapset. Elikkä yksilökuntoutukseen menin hampaat irveessä. Sä niin kuin heräsit siinä kohtaa. Et mitä mä oon tekemässä lapsille, itselleni? Kauheeta, et lapsillakaan ei oo*

ketään muita kun mä. Et tietenkin noi muksuthan oli se suurin mikä niinku ruokki mua. No mä ajattelin silloin, et jos mä sillä saan lapset takas niin mä meen sinne. Mutta mitä helvettiä mä siellä teen? Olinhan mä vihainen, välillä nyrkitkin pystyssä. Mutta nyt mä ymmärrän sen, siin ei oo ulos pääsyä, se on hyvä, et tulee väliintuloja. Lastensuojelu sanoi, et tää ei toimi näin. Lapset olivat puoli vuotta sijaisperheessä ja välillä kriisiperheessä ja siinä kohtaa mä aloin sitten hoitaa itteeni. Siin oli varmaan sellainen ensimmäinen tökkäys muutokselle joo.”

Hurtig (2007) esitti tutkimuksessaan näkökulman lastensuojelun myönteisestä suhtautumisesta siihen, että lasten sijoitus ”turvaan” vanhempien päihdekuntoutuksen ajaksi on välillä tarpeen vanhempien päihdekuntoutuksen mahdollistamiseksi. Tästä huolimatta hän kannattaa painokkaasti lapsen oikeutta osallistua perheen päihdekuntoutukseen aina, kun se vain on mahdollista. (Hurtig, 2007, 13.) Kaikissa aineistoni perheissä perhetilanteiden kokonaisuus, lasten ikä ja vanhempien muutosmotivaation jatkuminen perheiden päihdekuntoutumisessa määritteli pitkälti lasten sijoitustarpeen ja toisaalta lasten kotiutumisen mahdollisuuden.

Perhekuntoutus mahdollisena kuntoutusvaihtoehtona, täsmentyi siis kaikkien aineistoni perheiden kohdalla lastensuojelun - ja päihdepalvelun yhteistyön myötä. Vanhempien kokemuksissa yhteistyön toimivuuden keskiöön nousi koko kuntoutusprosessin ajan avoimuuden merkitys, jossa vanhempien kannustus ja kuulluksi tulemisen mahdollisuus sekä yhteisymmärrys perheen tilanteesta koettiin tärkeänä.

Perhe D/N: *”Elikkä yhteistyössä me oltiin, niin, perhekuntoutus ja lastensuojelu keskenään. Ei mitään selän takana hommaa. Kaikki avoimesti. Istuttiin alas verkostossa ja mietittiin asioita ja ratkaisuja.”*

Perhe G/N: *”Yhteistyö toimi tosi hyvin, itse asiassa. Ikinä ei niinko meidän tietämättä mitään. Kaikki jotenkin koko ajan ties mis mennään. Mut sillai se oli hyvä, et vaiks eri toimijoilla oli välillä erilaisiakin näkemyksiä. Mutta hyvin meitä kuultiin.”*

Toisaalta neljä perhettä toi vahvasti esille sitä, että lastensuojelun usko vanhempien kuntoutushalukkuuteen oli aluksi heikkoa. Haastateltavat kokivat, että molemminpuolinen luottamus oli alussa melko ohut. Kun vastavuoroinen luottamus ja usko vanhempi-

en muutoshalukkuuteen vahvistui, näytti vahvistuvan myös aineistoni vanhempien luottamus kuntoutumiseensa ja motivaatio perheiden päihdekuntoutuksen aloittamiseen.

Perhe E/N: *"No se oli, kun oltiin mokailtu..niin ei hirveesti ollu alussa luottoo,varmaan ei ehitty yhtään kerätä sellast luottoo, perususkoo siihen et, me voisit pärjätä ja suoriutua siitä. Ni se oli aika ahdistavaa."*

Perhe F/N: *"Meil oli ton lastensuojelun kans, et se oli alussa kauhee peikko, mut sit se ei enää ollut. Mut siinä vaiheessa kun se oli,se lastensuojelu se peikko, ni, mä en olis kyl ite ottanu yhteyttä mihinkään. Olis kyl menny asiat tosi huonosti. Mulle on jääny se peikko siitä, kun me retkahdettiin ja tota lapsi otettiin kiireellisesti huostaan. Et miks lastensuojelu oli jotenkin kurja ja meillä aluks alko jotenkin huonosti ja se miten ne niinku määritteli meidät. Mut se muuttu sit molemmin puolin, mut se oli kurjaa et lapsi piti viedä, et se oli kauheen työn ja tuskan takana et me saatiin se sit pois. Niin siis meil oli niit yhteistapaamisii ja sit siinä vaiheessa meil alko sen lastensuojelunkin kans mennä niinku, et se ei tuntunu et se on niinku vihollinen tai sillee. Et alkoi aika nopeesti sit, kun me aloitettiin siellä perheiden avokuntoutuksessa, ni lastensuojelukaan ei enää ollu sit semmonen kauhee mörkö. "*

Perhe E/M: *"Se oli esimerkiksi hyvä et lastensuojelu kuunteli tosi paljon meitä, lastensuojelu esitti asioita eteenpäin. Et siinä kohtaa esimerkiksi me alettiin vaimon kanssa luottaa paljon enemmän lastensuojeluun. Yhteistyö meni kuitenkin tosi hyvin sen jälkeen kun se korvaushoito oli saatu. Sitä ennen mul oli semmonen et mua ei niinku kiinnostanu, mä halusin sen korvaushoidon ensin. Mua alko vaan hennmostuttaa kaikki. Ne palaverit. Mut kun pysty rauhoittuu ja keskittyy, ni sit ne alko kuulostaa kaikki tosi hyvilt... Et se mun piti niinku hyväksyy ja tajuta et, lastensuojelu yrittää kuitenkin auttaa meidän lasta."*

Luottamus siihen, että tarkoitetaan hyvää ja pyritään ratkaisuihin, jotka ovat toisen etujen mukaisia, on hyvän luottamuksellisen suhteen perusta. Asiakas haluaa hyvää elämää. Tähän tavoitteeseen asiakkaan ja työntekijän on liittouduttava. Haetaan yhdessä keinoja ja mahdollisuuksia, jotka molemmat voivat hyväksyä ja sitoutua. Asiakkaan luottamus on voitettava yhteistyön myötä. (Särkelä 2001, 35-36.)

Perheen saattaa olla vaikea hakeutua päihdehoitoon ja luoda luottamuksellista suhdetta viranomaisiin. Toisaalta luottamuksen syntyminen on päihdehoidon onnistumisen edellytys. Perheen päihdehoitoon ohjautumisessa on aina huomioitava vanhempien kuntoutustarpeiden lisäksi lapsen tilanne ja etu. Lapsen etu ohittaa aina vanhempien edun. Näin viranomaistoimintaan sisältyy tuen lisäksi aina myös kontrolli. Tämä asetus tuo haasteen perheen päihdehoitoon motivoitumiselle, hakeutumiselle, sitoutumiselle ja päihdehoidon onnistumiselle. (Kivitie- Kallio & Politi 2004, 174.)

8.2 Vanhemmuus kuntoutumisen voimavarana

Perheiden avokuntoutuksessa päihdetyön painopiste on vanhemmuuden vahvistamisessa ja voimavaraistamisessa. Vanhemmuus on päihdetoipumisessa parhaimmillaan merkittävä voimavara. Päihteettömän vanhemmuuden kautta on mahdollista saada elämään uudenlaista elämänperspektiiviä ja tavoitella toiseltaisia arkea kannattelevia elämänarvoja. Kaikki haastateltavat kokivat saaneensa perheiden avokuntoutuksen aikana tukea omaan vanhemmuuteensa.

Perhe A/N: *"Yksilöllisesti huomioitiin vanhempiana hyvin. Et nää yksilöjutut oli enempi mun juttu. Et mä en niinko tämmösiä, mis on paljon ihmisiä, ni mua alkoi ahistaa. Ne ei sit aja asiaa. Ja et niinku käytiin sellaisia asioita läpi mitkä oli niinku mulle vaikeita, ihan loistavia juttuja."*

Perhe D/N: *"Siis käytiin tiukkojakin keskusteluja, silleen ettei lapset ollu mukana. Et tavallaan perhekuntoutuksen aikana ne pahat olot jotenkin pääsi pois ja into siihen, et normaaliarki, vau. Se oli niin ku kans se pääasia, et sitä vanhemmuutta käytiin kans. Käytiin menneisyyttä läpi, ihmisiin liittyviä juttuja, mitä tai keitä tarvii olla, käyttäviä kavereita? ja lapset oli siinä jokuksen kerta mukana ja ihan mielellään aina."*

Holopaisen (1998) mukaan päihdekäytön lopettamisen vaikutus heijastuu perheeseen ja perheen luonnollisiin verkostoihin. Vanhat tuttavat on pakko jättää, jos haluaa pysyä kuivilla. Sosiaalista tyhjiötä pitäisi täyttää ja rakentaa uudelleen. Uusien ihmissuhteiden luominen on pitkä prosessi, mutta olennainen osa tulevaisuuden kannalta. Tarvitaan tukea verkostojen kokoamisessa. (Holopainen 1998, 91.) Vanhemman kuntoutumisen ja vahvistuvan vanhemmuuden haasteena on perheen arjen muuttuminen päihdekeskeisestä elämäntavasta päihteettömyyttä ylläpitäväksi ja kannattelevaksi arjeksi.

8.2.1 Tuen tarve vanhemmuuteen

Vanhemmuuden tuen tarve ja haasteet vaihtelivat aineistoni perheillä perhetilanteiden mukaan. Vanhemmuudessa jaksaminen oli kaikissa aineistoni perheissä haasteena, mutta erityisesti yhden vanhemman perheissä silloin, kun vanhempi oli yksin, vailla puolison tukea arjen haasteissa. Kahden vanhemman perheissä tuen saanti vanhemmuuteen ja omaan kuntoutumiseen määrittyi yksilökeskustelujen lisäksi myös paritapaamisten kautta. Perhetilanteissa erityisesti lasten kotiutuminen, usein pitkältikin sijoitusajalta haastoi aineistoni neljän perheen kohdalla vanhemmuutta. Haastateltavat toivat painokkaasti esille sen, miten perhetilanne edellytti vanhemmilta arjessa uusia keinoja ja selviytymismalleja. Vanhemmuuden tuen tarpeessa korostui tällöin selkeästi tuen ja neuvojen saanti kasvatukseen ja lasten kanssa toimimiseen arjen sujumiseksi.

Perhe C/N: *"Joo, kyllä mä, kun aattelen kun mun lapsikin tuli mun luo asumaan ja sitten ni mä koin, et mä olin hirveen yksin siin vanhemmuudessa ja aikailla jaksamisen äärirajoilla. Ni, siihen vanhemmuuteen olis kaivannu jotain erityistä tukee. Juuri siinä vaiheessa kun rupee uudelleen rakentaa sitä vanhemmuutta. Kun on juonu eikä oo saanu pitää lapsia, ni on niinko nollilla se vanhemmuus ja sitten kun on raitistunu ni tavallaan pitää niin ku uudestaan opetella siihen säännöllisyyteen, että miten asiat hoidetaan. Siihen mä olisin kaivannu, kun ottaa sen vanhemmuuden takas."*

Vanhemmuus haastoi vanhempien arkijaksamista. Päähteettömyyden jatkuessa ja päihdekuntoutumisen edistyessä, myös vanhempien usko omaan vanhemmuuteen parani.

Perhe E/M: *"No, joo sain isänä kyllä, mähän olin aika kömpelö isä aluks. Et mua tavaltaan hävetti lapsen hoitaminen siellä Terviksellä, ni mä jotenkin toivoin et puoliso hoitaa. Et mä sit opettelen kun ollaan oman perheen kesken. Mut sit kun me oltiin perheiden, mehelininkadulla, ni siellähän mä. Ei mul sit enää siellä ollu kankeutta tai semmosta. Et kun oli tää oma toipuminen jo siin vaihees, et ei ollu turhii epävarmuuksii kaikkiin asioihin."*

Perhe F/M: *"Joo tuli neuvoja, sieltä sun täältä, neuvoja ja apua. Miten kannattaa levätä ja painotettiin lapsen ruokailu ja kaikennäköistä kasvatusjuttua. Miten elää, olla ja liikkua."*

Vanhemmuustaitojen opettelussa, selkeiden ohjeiden ja neuvojen ja keinojen tarve korostui, joka tuli haastateltavien kokemuksissa voimakkaasti esille. Toisaalta aineistoni miesten osalta näyttäytyi niin, että neuvojen ja ohjeiden lisäksi vanhemmuuden koettiin vahvistuvan vasta arjen kautta, yhdessä lapsen kanssa toimiessa.

Perhe D/N: *"Se, että kerrottiin mitkä on mun vahvuudet ja et mä kyllä osaan pitää perheen sillä lailla, nin ku osaan huolehtia lapsista. Ehkä mua vähän kehuttiin, niin se vähän nosti mun itseluottamusta."*

Kannustus vanhempana pärjäämisestä koettiin kaikkien perheiden vanhempien kokemana perheiden avokuntoutuksessa vanhemman itsetuntoa vahvistavana ja kuntoutusta motivoivana asiana. Vanhemmuus voimavarana on mahdollista kun vanhemman kokemus omasta pärjäämisestä vanhempana vahvistuu.

8.2.2 Parisuhteen huomioiminen

Tuen saanti parisuhteeseen nousikin yllättäen merkitykselliseksi asiaksi kysyttäessä haastateltavilta kokemuksista tuen saannista perheiden avokuntoutuksen aikana. Haastatteluissa kolme vanhempaa toivat esille kokemuksissaan tuen saannin tarpeistaan parisuhteen toimivuuden ja sen huomioimisen tärkeyden kautta. Vanhemmat kokivat, että parisuhteen osalta haasteiden ja tue tarpeen huomioimiseen olisi ollut hyvä kiinnittää enemmän huomiota perheiden avokuntoutuksen aikana. Haastateltavat kokivat, että perhekuntoutuksen aikana olisi heidän kuntoutujana rohkeammin tuoda esille tuen tarvettaan parisuhteeseen liittyen.

Perhe F/M: *"No siis meillähän on puolison kans välit tämmöst aaltoliikettä. Se, et tota siel oli ne perheterapeutit ketä me tavattiin, tällast niinku pariterapiaa, mikä kyl ei sit oikein. Kun ne olis jotenkin osannu antaa jotain vinkkejä noihin meiän riitoihin sekä vanhemmuuteen että parisuhteeseen. No parisuhteeseen enimmäkseen, mut myöskin siihen vanhemmuuteen. Meil on edelleenkin ristiriitai nois kasvatusjutuis."*

Perhe E/M: *"Ainoo mitä me molemmat yhes vaihees oikeesti odotettiin oli, et meil jäi ne keskinäiset asiat. Et tosiaan, et me ei oikeen ikinä päästy erikseen, niinku purkamaan semmosii asioita, mitä meil on jääny toisistamme harmittamaan. Et me odotettiin, et siel piti olla joku perheterapeutti, mut me ei niinko kertaakaan päästy sen luo erikseen. Et, se meni vähän sillee suoraan sanoen, et kumpikaan ei, tai oli vaikee niinku kummankaan sanoa, et haluis sillee, tai ei kehdattu sanoo. Siin kohtaa ku ollaan semmoses, vähän vaikees tilantees muutenkin ja halutaan yhdes eteenpäin, ni sit tuntuu, et semmonen voi jarruttaa ku pelkää et toinen suuttuu. Et tavallaan siin olis mun mielest pitäny toimii niin, että sieltä suunnalta pyydetään ja kysytään se mielipide erikseen. Kun kummiski siin on kaks."*

Perhe systeeminä rakentuu vanhemman päihdekuntoutumisen myötä uudelleen, joka heijastuu vanhemmuuden lisäksi myös parisuhteeseen ja toimintaan puolisoina. Perheessä tarvitaan päihitteettömyyden myötä uudenlaista osaamista ja taitoa rakentaa ja eheyttää puolisoiden keskinäistä suhdetta. Parisuhteen toimivuus on myös lapsen tilanteen kannalta merkityksellistä. Toimiva parisuhde vahvistaa parhaimmillaan vanhempain taitoa toimia yhdessä puolisoina ja vanhempina, jaetun vanhemmuuden mukaisesti.

8.2.3 Vertaistuen merkitys

Vertaistuen mahdollisuutta tai muiden vastaavassa tilanteessa olevien perheiden kohtaamista myös kaivattiin. Osa vanhemmista toivat esille toiveen muiden perheiden kohtaamisen mahdollisuudesta perhekuntoutuksen aikana.

Perhe H/N: *"Siel oli sellainen perhekahvila, jota toivois enemmänkin, et sellast mä toivoisin et se olis niinko aina. Siel oli sellainen puhuja jostain ja se oli avokuntoutuksen tiloissa. Sit siin näki niit toisii perheitä, pystyi juttelee, et se oli kiva. Ehkä sen pitäis jatkuu silleen, et se olis sen kuntoutuksen sisäinen, keskiviikkokahvila, et olis niinko pakko tulla. Se vois kuuluu siihen kuntoutukseen, koska varsinkin alkukuntoutuksessa, ni voi olla ettei ihmiset tuu niinku ku oikeestaan pakollisiin juttuihin."*

Perhe C/N: ”Mulle tulee mieleen se vertaistuki, et ois kiva jos olis muita vanhempia ja sais niitten kans jakaa niit kokemuksii, muiden päihdekuntoutuja vanhempien kanssa. Taisin joskus kuulla siit perheiden avokuntoutuksen perhekahvilasta, mut se jäi kyl mun kohdalla sit taka-alalle.”

Perhe F/M: ”Perheiden avokuntoutuksessa kun näitä ripotellaan näitä perheiden käyn-tejä, ni saisko niitä perheitä yhtä aikaa sinne, et ne pääsis tutustuu. Mekin oltiin silleen niinku monta viikko, a et me ei nähty muita ollenkaan. Et ei ollu oikeen sellaista yhteistilaa perheiden tapaamiselle.”

Haastateltavien puheissa korostui erityisen painokkaana vertaistuen mahdollisuuden toive, joko avokuntoutuksen aikana tai seurantatapaamisina perhekuntoutuksen jälkeen. Vertaistuen lisäksi osa vanhemmista toivoi myös toiminnallisempaa lähestymistapaa perhekuntoutuksen aikana. Toivottiin toimintaa yhdessä perheenä, lasten kanssa.

Perhe H/N: ”Olis ihan kivaa, jos olis jotakin yhteistäkin. Ettei, et mennään sinne ja lapsi menee hoitoon. Vois olla vähän sillai, yhdessäkin jotain. Vaiks lisät-täis yks kerta viikossa ja tehtäis jotain yhdessä, esimerkiksi askartelua et ei tarttis koko päivän olla sitä. Olihan siellä muitakin lapsia samaan aikaan hoidossa, mut jotain pientä lapsillekin.”

Perhe E/N: ”Et olis ollu mahdollista tehdä, niinku siinä samassa tilanteessa olevat perheet, et vois sit niin ku sen kuntoutuksen kans tehdä enenmmän jotain yhdessä ja saada niinku erilaist tukea. Esimerkiksi jotain retkiä, tutustumista ja tämmösii. Et sais erilaista näkökulmaa.

Vertaistuen puuttuminen perhekuntoutuksen aikana oli aineistoni perheiden kokemana selkeä puute. Toivottiin tilaa perheiden kohtaamiselle vertaistuen mahdollistamiseksi. Vertaistuki olisi aineistoni perheiden mielestä lisännyt perhekuntoutuksen merkitystä perheen kuntoutumiselle. Vertaistuki olisi ollut perheille merkityksellinen voimavara myös perhekuntoutuksen jälkeen. Perheet kokivat, että mahdollisuus kohdata muita perheitä olisi auttanut perheiden jaksamista erityisesti perhekuntoutuksen jälkeen. Vertaistuki olisi vahvistanut vanhempien vanhemmuutta ja edistänyt koko perheen jatkokuntoutumista.

Kaksi haastateltavaa painotti kohtaamista normaaliuden kautta. Perhettä ja vanhemmuuden haasteita ei tulisi nähdä vain vanhempien yksilöllisen käyttöhistorian kautta ja siitä johtuviksi tai siihen liittyen vähäisiin elämänhallintataitoihin liittyviksi.

Perhe H/N: *"Hirveesti me käytiinkin sitä vanhemmuutta siel perhekuntoutuksessa. Totta kai sitä päihdekuntoutumistakin, mut eniten just siihen miten me perheenä ollaan niinku päihhteettöminä. Et molempien se oma kuntoutus yritettiin et se olis mahdollisimman paljon A-klinikalla. Mut et me ollaan ihan tavallinen uusioperhe, et ei aina nähtäis niinko vain päihdeongelmaisena ja meil on myös uusioperheongelmia. Et armollisuutta ja realismia koko vanhemmuuteen. Ettei heti itsekkään aina ajattele itsestään, et tää johtuu siitä, kun me ollaan käytetty päihteitä. Et kun meissä on paljon muutakin kun se päihdeongelma."*

Knuuti (2003) painotti tutkimuksessaan, että päihdekuntoutujalle on äärimmäisen tärkeää tuntea olevansa kuin kuka muu tahansa ihminen, muiden ihmisten joukossa. Omituisuuden ja poikkeavuuden tunteen yli pääseminen, subjektiivinen kokemus normaaliudesta, näyttäytyi olevan tärkeä päihdekuntoutumisen edellytys. (Knuuti 2003, 147.)

Myös Tamminen (2000) toteaa tutkimuksessaan, että menneisyydestä riittää kokemuksia, mutta ne eivät sovellu uuteen elämäntapaan. Aiempi elämäntapa on siten ainakin subjektiivisesti sisäisesti koettu stigma, vaikka se ei ulkoisesti näkyisikään. Tutkimuksessa jaettiin päihdekuntotajat normaaliuden etsijöihin ja normaaliin palaajiin. Näissä ryhmissä päihdekuntoutujien subjektiivinen kokemus sosiaalisesta, yhteiskunnallisesta ja psyykkisestä normaaliudesta oli selkeästi onnistuneen päihhteettömyyden edellytys. Kuntoutumisen alkuvaiheessa perheen tavoitteena on tasoittaa perheen elämäntilanne ja luoda arkiset puitteet (Tamminen 2000, 54,58.) Tähän normaaliuden tavoitteeseen haastateltava myös viittaa, stigmattomuuden tavoitteeseen. Päihhteettömyyden kautta rakennetaan uudenlaista, päihhteettömyyden kautta muokkautuvaa identiteettiä niin yksilönä kuin myös vanhempana. Vanhempina pyritään perheessä uuden arjen rakentamiseen.

8.3 Lapsinäkökulman huomioiminen perheiden avokuntoutuksessa

Hyytiäinen (2007) on tutkimuksessaan määritellyt, miten päihdekuntoutusprosessissa tavoitetaan lapsinäkökulma. Hänen mukaansa päihdekuntoutuksessa lapsen näkökulman huomioiminen tarkoittaa lapsen subjektiivisen näkökulman huomioimista, mutta myös vanhempien tuottamaa lapsi näkökulmaa. Perheiden päihdekuntoutus on paikka, jossa on mahdollisuus käsitellä lapsen kokemuksia. Kokemuksia työstetään istunnoissa, jossa koko perhe on läsnä. Lapsinäkökulma on tärkeää ottaa esille, koska vanhemman saattaa olla vaikeata myöntää itselleen aiheuttaneensa lapselle omalla toiminnallaan pahaa. (Hyytiäinen 2007, 21,123.)

Perheiden avokuntoutuksen perhekeskeisessä työotteessa on keskeistä, että perheenjäsenet itse määrittelevät voimavarojaan, tavoitteitaan ja tarpeitaan, jossa lapsilähtöisyyden näkökulma mukana. Perheen tukeminen yksilöllisesti vaikuttaa aina lapseen - samoin lapseen suunnattu interventio eli toimenpide vaikuttaa perheen perhesysteemiin. Perhe nähdään perhekuntoutuksessa kyvykkäänä omien tavoitteiden ja päämäärien asetteluun. (Vilen & Tapio & Toivanen 2010, 27-28.) Perheiden avokuntoutuksessa lapsinäkökulman ja lasten huomioiminen oli kaikille aineistoni perheille merkityksellistä koko perheen eheytyksen ja kuntoutumisen kannalta.

Perhe D/N: *"Elämä oli yhtä helvettii, mikään ei oo hyvin. Mut sieltä se lähti, se prosessi käyntiin ja halu ottaa lapset mukaan. Ja kun näin et myös lapsia kuultais ja näin et puhuttiin avoimesti. Tuli se yhdistymisen tunne."*

Perhe C/N: *"Joo, kyllä se on ollu ihan niin ku selvä koko ajan, niinku et miten lapset sitten voi tässä koko systeemissä. Et, miten lapset on mukana ja et niistä kyl puhuttiin, et onko lapsille riittävästi tukimuotoja . Et lapset kyl on on neks otettu silleen jatkuvasti huomioon."*

Lapsen huomioiminen kuntoutujana perheiden avokuntoutuksessa ei ollut yksiselitteinen asia. Tämä tuli selkeästi esille aineistoni vanhempien kokemusten kautta. Lapset eivät aina olleet fyysisesti osallisina perheiden avokuntoutuksessa, koska lasten ikä ja perheiden tilanteet vaihtelivat. Hurtig (2007) toteaa tutkimuksessaan, että harvoissa perheiden päihdekuntoutuksessa lapsen näkökulma on keskeinen tai että lapsi olisi itse varsinainen kuntoutusta saava asiakas. (Hurtig 2007, 17.) Myllärniemen (2007) mukaan, kun kyse on lapsen edusta, ei perhekeskeisessä työotteessa voida aina toimia

lastensuojelun ja päihdetyön kontekstissa perheenjäseniä tasapuolisesti kohtelemalla. Lastensuojelussa korostetaan aina tietoisesti lapsen tarpeita ja vanhempien lapsen kasvatusfunktiota ja velvollisuuksia suhteessa lapseen. (Myllärniemi 2007, 38.) Näin myös perheiden avokuntoutuksessa lastensuojelu yhdistyi osaksi päihdetyötä. Lapsen tilanne huomioitiin kaikkien vanhempien kokemuksissa vähintäänkin keskusteluissa. Perheiden avokuntoutuksessa lasten tilanteet ja lapsinäkökulma huomioitiin kaikkien vanhempien kokemana hyvin ja riittävästi lapsen ikä ja tilanne huomioiden.

Perhe F/M: *"Lapsihan on osa perhettä, et kyl se on. Ainahan se oli mielessä ja mukana."*

Perhe B/N: *"Joka kerta hyvin huomioitiin ja keskusteltiin ja tavallaan lapset olivat aina paikalla, vaikka ei fyysisesti. Et kyllähän siinä on koko ajan niinku koko perheestä kysymys."*

Lapsen osallistuminen perheiden avokuntoutukseen, kokreettisesti vanhemman mukana, näyttäytyi aineistoni valossa olevan lähinnä niiden perheiden kohdalla, jossa lapsi oli pieni. Mahdollisuus pienten lasten mukaan ottamiselle ja osallistumiselle perhekuntoutuksessa koettiin myönteisenä asiana. Perhekuntoutuksessa lasten osallistuminen pienten lasten kohdalla toteutui pääsääntöisesti lastenhoitajan avulla, turvaten lapsen turvallisen oleskelun, vanhempien ollessa yksilö- tai yhteistapaamisessa. palveluna lastenhoitoapu sai kiitosta ja se koettiin hyvänä asiana.

Perhe H/N: *"Joo oli nuorin joo. Se oli sillain et siellä enimmäkseen kun ollaan niin lapsi oli lastenhoitajalla. Se on hyvä, et lapsi on siinä lastenhoitajalla, kun aika tulee pitkäksi ja mitä isompi lapsi, niin sitä tietenkin hankalampaa olis ollu, et jos se olis ollut siinä. Et, kun on oma hoitaja aikoja."*

Perhe F/M: *"Joo kyllä lapsi otettiin huomioon, joka paikassa niinku. Et se oli etusijalla joka asiassa mitä päätettiin. Ja et jos meillä oli vaikka tommonen verkosto tapaaminen ni, ekana niinko lapselle hoitaja, et se on niinko paikalla."*

Lastenhoitajapalvelu mahdollisti vanhempien saapumisen perhekuntoutustapaamisiin ja siten vanhempien päihdekuntoutuksen toteutuksen. Isompien lasten osalta osallistumien perheiden avokuntoutukseen perustui pitkälti lapsen tai nuoren omaan haluun ja tahtotilaan osallistua. Pääsääntöisesti aineistoni perheiden kohdalla näyttäisi olleen

niin, että varsinkin päiväkotij- ja kouluikäiset lapset osallistuivat vain sovitusti ja niin halutessaan, perheiden avokuntoutuksen tapaamisiin. Osallistuminen näyttäytyi aineistoni perheissä olleen pitkälti näiden lasten tai nuorten kohdalla vapaaehtoisista. Useimpien perheiden kohdalla isommat lapset osallistuivat vain lastensuojelun ja/tai perheiden avokuntoutuksen verkostotapaamisiin.

Kolmella yhden vanhemman perheellä ja kahdella kahden vanhemman perheiden, lapsilla ja nuorilla oli tiivis lastensuojelukontakti, josta vanhemmat arvelivat lastensa saavan riittävästi tarvittavaa tukea. Kahden perheen mielestä kaikki asiat eivät ole lasten kuultavaksi tarkoitettu ja siksi lasten ei ole ollut vanhemman mielestä tarpeen olla mukana kaikissa perheiden avokuntoutuksen tapaamisissa.

Perhe B/N: *"Lapseni, joka nyt jo neljätoista suostu jokusen kerta käymään mun kaa ja tyttö ei oikestaan käyny kun siinä alkutapaamisessa. Lapsia ei niinku pakotettukaan. Lapset saa ite tulla kertoo, mitä haluaa. Et, kaikki lähti siitä vapaaehtoisuudesta, et kun mä en halunnu lapsia pakottaakaan. Olisin tietysti toivonut et molemmat lapset olis tullu. Kyllä mä uskon siihen et jos se päivä tulee, ne asiat, mitä on tapahtunu meiän perheessä ja muuta, ne rupee vaivaamaan ja muuta, ni kyl niist sit lähdetään puhumaan. Isompi lapsi sit halus tulla ja ihan avoimin mielin."*

Perhe A/N: *"No, tota mä oon itekin ollut vähän sitä mieltä et nää tämmöset ei niinku... lasten korvat ei välttämättä oo siinä, oikeassa paikassa."*

Pohdittavaksi jää miten pitkälle ja missä määrin lapsen osallistuminen perheiden päihdekuntoutukseen voi perustua vapaaehtoisuuteen. Perheen kuntoutumisen kannalta lapselle on tärkeitä saada eheyttävää ja korjaavaa kokemusta koetuista tilanteista ja vaiheista, joita perheellä on ollut vanhempien päihdekäyttö vaiheissa. Hyytisen (2007) mukaan lapsi tarvitsee tukea ja apua perheessä tapahtuvien vieraiden ja pelottavienkin asioiden ymmärtämiseen. Ymmärryksen syntyminen on lapselle korjaava kongitiivinen kokemus. Päihdeperheen lapsista on muistettava, että lasta ja hänen kokemuksiaan ei tule ohittaa. Tavoitteena on lapsen todellistuminen. Lapsen kanssa yhdessä elämäkokemuksia käsittelemällä pyritään luomaan ymmärrys perheessä lapsen elämässä vallinneesta pahasta. Pyritään vahvistamaan lapsen omia selviytymiskeinoja ja voimavaroja. (Hyytinen 2007, 125 -127.)

Kaikille aineistoni vanhemmille lapsen konkreettinen osallistuminen oli ollut merkityksellistä, perheen kuntoutumisen edistymisen ja perheen eheytyamisen kannalta. Erityisesti vanhemmat kokivat lasten mukanaolon konkretisoivan perheen yhdessäoloa kuntoutujina.

Perhe E/M: *"No olihan se kyl hyvä, että lapsikin oli siin mukana, koska, rehellisesti sanottuna siit tulee muuten semmonen, et jos se olis menny sen kaavan mukaan, et äiti hoitaa lasta ja isä menee hoitaa itseään, se olis vähän niinku sellaista lapselta salaa, erikseen tapahtuvaa juttua. Mut sitku siin oltiin niinku kaikki samassa pulkassa, ni lapsihan varmistaa viel sen, et siinä on tavallaan niinku pakko onnistuukki. Tuohan se vielä sellaisen panoksenkin siihen että, semmoses jutus ei kehtaa, varmaan vanhemmat helpommin epäonnistuukin, jos ei oma lapsi olla mukana siin systeemis."*

Perhe B/N: *"No, onhan sillä ollut totta kai. Eihän siihen olis varmaan tullu lähdeyttä, kää, jos ei niinku olis ajatellu et tästä on jotain hyötyä. Et lapsille sil oli tärkeä merkki, et jotain tapahtuu, et mä teen jotain. Et se rauhoitti jo aika paljon, et mä alan käymään jossain. Et tää tilanne ei hajoo ihan täysin käsiin."*

Aineistoni perheille lapsinäkökulman toteutumisen, lapsen osallistumisen mahdollisuus perheiden avokuntoutukseen merkitsi vanhemmille myös mahdollisuutta todentaa lapsilleen kuntoutusmotivaatiotaan. Vanhemmat saivat konkreettisesti rakentaa uutta luottamus pohjaa lapsiinsa perheen eheytymiseksi.

8.4 Perhekuntoutus perheen eheytyksen tukena

Perheiden avokuntoutus pyrkii perhekeskeisellä interventiolla vahvistamaan koko perheen kuntoutumista. Perhetilanteessa vanhempien yksilöllisiä päihdekuntoutumisen tavoitteita ja motivaatiota tuetaan aina lapsen tilanne huomioiden. Kaikki aineistoni vanhemmat kokivat, että he saivat perhekuntoutuksessa edetä perheenä perhetilanteiden vaatimalla tavalla. Vanhemmat kokivat saaneensa määritellä omat kuntoutumistavoitteensa ja tuen tarpeet. Perhekohtainen työskentely koettiin aineistoni kautta poikkeuksetta hyvänä toimintatapana.

Perhe B/N: *"Mun mielestä perheemme tilanne otettiin hirveen hyvin huomioon, et se niin ku et kysyttiin, et otetaanko lasten isää tai muita mukaan. No, enhän mä voi niinku toiselle juovalle ihmiselle tehdä yhtään mitään. Sit et se oli lapsille vapaaehtoista, nin ku osallistua. Et, mun mielestä hirveen hyvin, et siin niinku tavallaan kartoitettiin hyvin se, mitä nyt tarvis."*

Perhe H/N: *"Tosi hyvin, et meist kyl huomioitiin se et, se on meille niinku se jatkokuntoutuspaikka. Et meist kyl huomioitiin. Et, kun mullakin oli tavoite et vanhemmat lapset kotituu, ja että mun oma jaksaminen, et sitä niinku työstettiin yhdessä siinä. Et tosi hyvin. Sitte myöskin niinku, kun mun mies tuli sit erikseen. Mut sitäkin mun mielestä ainakin kuultiin kans, et mitä se halua. Ku me ollaan kuitenkin ihan eri ihmiset, et se oli hyvä."*

Kaikki vanhemmat kokivat tulleen kuulluksi perhekuntoutuksen aikana. Haastateltavat painottivat yhtenä tärkeimpänä kuntoutumista edistävänä tekijänä, avoimen, rehellisen, luottamuksellisen ja erityisesti yksilöllisen kohtaamisen merkitystä myös perhekuntoutuksen aikana.

Perhe C/N: *"No, ne keskustelut siellä työntekijän kanssa. Se, miten niinku sen suhteen luottamuksellisuus ja avoimuus. Sen mä koin sillä tavalla kannattelevana."*

Perhe H/N: *"Sitä purkaa siinä keskusteluissa sitten kaikkee sitä jännitystä siit et lapset kotiutuu ja sit omaa päihdeongelmaakin sit niinku. Koko aika tulee uusia asioita sitten arjessa niinku, mitä huomaa kun aikaa kuluu...siis tosi, tosi iso merkitys oli kyllä."*

Perhe B/N: ” *No se oli se puhuminen täysin ulkopuoliselle ihmiselle. Ei ystävälle, sukulaiselle tai mulle. Van ihan neutraali maaperä, missä pohtia asioita. Et miten nää asiat nyt on ja mihin suuntaan mennään..* ”

Yksilökohtaisten ja parikeskustelujen kautta vanhempien mahdollistui käsitellä omia tunteitaan, perhetilanteitaan ja päihdekäyttöaikaisen toiminnan aiheuttamia tilanteita. Keskusteluissa koettiin motivoimisen ja kannustamisen olevan erityisen merkityksellistä oman kuntoutumisen jatkumisen kannalta. Perhekuntoutuksella interventiona koettiin olevan merkitystä erityisesti perhetilanteen eheytyamisen kannalta. Kaikki haastateltavat totesivat, että elämäntilanne olisi nyt toinen ellei perheiden avokuntoutusta olisi ollut. Kaikissa aineistoni lapsiperheissä lasten sijoitus purettiin ja lapset kotiutuivat. Osalla perheistä lapset kotiutuivat ennen perheiden avokuntoutuksen alkua ja osalla perheistä lapset kotiutuivat vasta perheiden avokuntoutuksen jälkeen.

Perhekuntoutuksella oli kaikkien aineistoni perheiden kohdalla merkitystä lapsen takaisin saamiseksi tai mahdollistaen perheen yhdessä pysymisen. Lapsen tilanteen turvaaminen ja korjaaminen motivoi kaikkia aineistoni vanhempia sitoutumaan perheiden päihdekuntoutukseen ja oli siten kaikille haastateltaville päätavoite elämäntilanteen muuttamisessa.

Perhe D/N: ” *Mut jos ajattelen näin, et mä oisin kotiin tullu, niin ei olis riittäny, et tavallaan se on ollu ihan älyttömän suuri elikkä se, että kun mä myönsin itselleni. Ni sit tavallaan se perheiden yhdistyminen alko sitten siinä, perheiden avokuntoutuksessa, elikkä minä ja lapset.*”

Perheiden avokuntoutus koettiin merkityksellisenä kuntoutusvaiheena elämäntilanteen muutostyön tukena ja vanhemman oman kuntoutumisen vahvistamisessa. Neljä aineistoni kahden vanhemman perhettä koki, että suoraan laitospäätyänsä jaksolta kotiutuminen ei olisi ollut perhetilanteessa riittävä tuki.

Perhe F/N: ” *Sil oli iso merkitys. Et jos tota perheiden avokuntoutusta ei olis ollu, ni en mä tiä sitte, et jos me ei oltais aloitettu siellä laitosjakson jälkeen ni miten sitten ois käynny? Mä luulen et meil ois aika heikosti nyt.*”

Perhe E/N: *"Oli se tosi iso merkitys. Jos me oltais päästy laitoshoiduksesta vaan kotiin, ni ois tavallaan lähteny se pohja. Sitten kaikki tutut ihmiset ois kuitenkin palannut siihen takas ympärille. Ni, ei ois pystyny niin sitte jatkaa silleen ilman päihkeitä."*

Andersson (2007) on todennut tutkimuksessaan, että päihdehoiduksessa keskeistä on pitkäjänteinen ja kärsivällinen työote perheen kanssa. Asiakkaan omat ja perheen tilanteen eheyttämisen tavoitteet mahdollistavat hoiduksen. Asiakkaalle tulee antaa aikaa oman sisäisen muutosprosessin käynnistymiseen ja omaan tahtiin etenemiseen. (Andersson ym. 2007, 110.)

Hyytisen (2007) mukaan perhehoiduksessa on tärkeätä suuntautua tulevaisuuteen, joka edesauttaa perheen yhdessäoloa. Lapset sinällään jo luovat tulevaisuuden näkymiä. Vaikeasta eletystä elämästä voi ammentaa hyviä muistoja, joista rakentuu parhaimmillaan myös hyviä yhteisiä tulevaisuudenkuvia perheenä. Perhehoiduksessa tulevaisuuden näkymät tukevat toiveikkuutta ja toivoa ja kannattelevat hoiduksen jälkeen. Vaikka elämä on ollut rankkaa ja nykyhetkessäkin on omat haasteensa, on jäljellä tulevaisuuteen suuntautuminen. (Hyytinen 2007, 186.)

9 Arkielämän asettuminen perheiden avokuntoutuksen jälkeen

Päihdekuntoutuksen päätyminen on usein kriittisin vaihe perheelle ja kuntoutujalle itselleen, jolloin tuen tarve saattaa korostua. Päihdekuntoutuksen jälkeen perheen ja vanhemman tuen tarve muuttuu, mutta ei poistu. Palvelujen piirissä olemiseen saataan väsyä ja halu kokeilla pärjäämistä vanhempana ja perheenä houkuttaa. Arki yksin lasten kanssa vanhemmuuteen totutellen vaatii kuitenkin erityistä jaksamista vanhemmilta. Hengähdystauot ovat vanhemmalle tarpeen ja myös lapsen edun mukaista tukipalvelua. Lastensuojelun – ja päihdepalvelun jatkotuella vanhempaa tukien, tuetaan myös perheenä toimimista ja lapsen tilannetta. Samalla on mahdollista varmentaan vanhemman päihteettömyyden jatkuminen.

9.1 Tukea arjen rakentumiseen

Aineistoni perheiden tuen saanti arjessa perheiden avokuntoutuksen jälkeen, perheen sekä vanhempien kuntoutumisen ja jaksamisen kannalta vaihteli. Kolme perheistä oli avokuntoutuksen päättymisen jälkeen saanut sovitusti perheiden avokuntoutuksen liikkuvan perhetyön tukea. Kaikilla perheillä oli mahdollisuus kontaktoida lastensuojelua tarvittaessa. Neljällä perheellä ei haastatteluhetkellä ollut enää päihdehoitokontaktia. Kaksi perhettä kokivat haastatteluhetkellä tarvitsevansa lapsen kotiuduttua ja arjen tasaannuttua päihdehoidon yksilöllistä jatkotukea.

Perhe F/N: *”No meil kävi perhetyöntekijöitä avokuntoutuksen loppuvaihees. Mut meil ei oo mitään lastensuojelukontaktia enää, eikä perhetyöntekijöitä, eikä oikeestaan yhtään mitään enää. Mut on mahdollisuus kontaktoida lastensuojelua, jos tulee jotain. Voi ottaa yhteyttä ja ilmeisesti tuonne avokuntoutukseenkin jos siltä tuntuu? Mä kaipaen edelleenkin tukea, niit keskustelui. Mul on aika pitkä päihdetausta, mä oon ollu monennäköisissä hoidoissa ja niin oon tottunu siihen, et pääsee juttelemaan. Et mul ei niinko oo mitään kontaktia mihinkään missä voisin käydä puhumassa. Välillä noi asiat vähän niinku kasaantuu liikaa.”*

Jatkuvien päihdehoitojen ja kuntoutusten jälkeen saattaa vanhemman olla hankala yllättäen olla täysin omillaan vanhempana ja puolisona. Päihteettömyyttä ylläpitäen, vanhemmuuteen totutellen ja parisuhteen haasteissa, saattaa vanhempi yllättäen huomata, että tuen saanti arjessa olisikin tarpeen. Perheiden kokonaistuen tarve tulee kar-

toittaa niin lastensuojelun kuin päihdepalvelujenkin osalta. Arjen asettumisen myötä päihdehoidon tai muun tuen tarve saattaa tulla uudelleen ajankohtaiseksi. Päihdehoidon osalta tiivistä tukea saivat poikkeuksetta korvaushoidossa olevat kolmen perheen viisi vanhempaa. Muilla vanhemmilla oli tarjottu mahdollisuus tarvittaessa ottaa yhteyttä päihdehoitoon lähinnä perheiden avokuntoutukseen tai omalle päihdepoliklinikalle, tukea saadakseen. Yhteydenotto ja tuen saanti jäi näin pitkälti vanhemman itsensä varaan.

Perhe B/N: *"Aina mahdollisuus ottaa yhteyttä jos tarvis. Ei oo nyt ollu mitään semmost hätää. Mä luulen et siin on semmonen psykologinen vaikutus silla, että tietää ettei oo ihan tyhjän päällä ja tietää mistä niitä ."*

Perhe D/N: *"Mulla on kaikki ovet avoimena. Sanotaanko näin, että tarvittaessa voin soittaa sinne. Et jos tulee hätä tai tarviin jotain, niin varmaan Läntiselle a-klinikalle. Sovittuja tapaamisia ei ole. Lastensuojelun kautta on tämmöistä tukea, lomaperhe ja tukiperhe. Elikkä lapset käy tukiperheessä yhden viikonlopun kuukaudessa ja lomaperheessä yleensä kaksi kertaa vuodessa. Tästä voi kiittää myös ihan tota perheiden avokuntoutustakin, että tota, niin just se, että mä tavallaan itsekin kypsyin siihen, että jonkinlainen tukiperhe tai joku. Mä koin ensin et en voi antaa lapsia kun ne on muutenkin joutunu kokemaan niin paljon. Mut mun jaksamisen kannalta, joo se on tärkeätä. Jos mä en äitinä jaksa, ni sit meillä on asiat tosi huonosti."*

Perhe A/N: *"Lapselle on haettu tällaista tukiperhettä. Tavoitteena on et nää kaksi pienintä on kerran kuukaudessa yhden viikonlopun poissa kotoo. Et se tieto mulle siitä, et tämmöinen hengähdystauko tulee, niin jo se, et mä tiedän. Mä vedän vaiks kaks viikkoo, vaikka päällä seisten, koska lasten isään mä en voi luottaa. Et meillä on toi lastensuojelun linkkikin auki. Et toimii hyvin toi lastensuojelun kanssa."*

Haastateltavat kuvaavat yhden vanhemman perheen arkea perhekuntoutuksen jälkeen. Kaikilla perheillä oli lastensuojelukontakti edelleen voimassa. Kolme yhden vanhemman perhettä oli saanut tukea lastensuojelun avohuollon kautta, lähinnä vanhemman jaksamisen varmistamiseksi, joka koettiin hyvänä. Kaikilla aineistoni kahden vanhemman perheillä lastensuojelun tapaamiset olivat jatkuneet koko päihdekuntoutuksen ajan. Päihdepalvelun perhetyö kotikäyntinä koettiin hyvänä tukena perheen arjessa.

Päihdepalvelun perhetyön tuki ei tosin välttämättä mahdollista vanhemman yksilöllisen päihdekuntoutumisen tuen tarvetta, kuten haastateltavan kuvauksesta voi päätellä.

Perhe C/N: *"Lastensuojelun työntekijää tavataan silloin tällöin, koko porukka. Nyt ne avokuntoutuksen perhetyöntekijät käy meillä. Päihdehuollon tukea mul ei muuta oo nyt ollu et, sovittiin et niin kauan kun on nää perhetyöntekijät, ni mä en käy A-klinikalla. Keväällä olisin tarvinnut ja mä soitinkin A-klinikalle, mut silloin ei ollu puhelin aika."*

Kaikilla perheillä ei ollut selkeää ymmärrystä siitä mistä tai kuka oli kotiin saapuva työntekijä. Oli epäselvää oliko työntekijä lastensuojelun vai perheiden avokuntoutuksen työntekijä. Vahvan läheistuen ja ystävien kautta saadun tuen myötä viranomaistuen merkitys selkeästi väheni aineistoni perheillä. Aineistoni yhden vahemman perheiden kohdalla läheistuen mahdollisuus oli heikompi. Kaikilla aineistoni kahden vanhemman perheillä läheistukea oli saatavilla. Näin eräs haastateltava kuvailee perhetilannettaan.

Perhe F/M: *"Meille tuli joku tämmönen perhetyöntekijä olisko ollut lastensuojelun kautta? Sit tuota, se hiipu ja hiipu ja tapaamisetkin sit. Ne niinko alko niinku hiipuu ja sit ne loppu. Päihdehoidon tuen tarvetta ei nyt ole. No sit meil on laaja ystäväpiiri ja lapsella päiväkot, et on tukea."*

Kaikki aineistoni kahden vanhemman perheet kokivat perhekuntoutuksen jälkeen jatkuvien ja pitkien päihdehoitojen ja lastensuojelu palvelujen piirissä olemisen perheen arkea kuormittavana asiana. Myös palvelujen päällekkäisyys koettiin perheen arkea ja vanhempia turhauttavana tilanteena. Pitkien kuntoutusvaiheiden jälkeen perheen motivaatio tuen vastaanottamiseen saattoi osalla haastateltavista heikentyä tai tuen piiristä haluttiin tietoisesti ottaa etäisyyttä.

Perhe H/N: *"Perhekuntoutuksen jälkeen meillä kävi perheterapeutit kaks kertaa viikossa ja lastensuojelun kautta perhetyöntekijät. Me otettiin se lasten suojelun perhetyö siihen varmuuden vuoksi, mut ei se sit, et oikeestaan se alko käydä enemmän rasitteeks. Et me soitetaan jos tarvitaan. Mut sitte se oli oikeestaan hirveen päällekkäistä, just perhekuntoutuksen kanssa. Nyt me sanottiin et me ei aloiteta niitten kanssa, varmuuden vuoksi, et meil on niiden numerot, jos niinku tarvii. Meil ei oo oikeestaan aikaakaan, et ne meidän tukitoimet on oikeestaan koulut ja päiväkot sitte. Perhetera-*

peutit on kuitenkin sillai, et ne pystyy joustaa kellonajoissa, se on oikees taan se tuki mitä me tarvitaankin. Meil on kuitenkin korvaushoito tapaamiset myös. Perheterapeutti, et jos tulee joku kriisi. Lastensuojelun kanssa ei tällä hetkellä. Mut ollaan ninko sovittu et voidaan soittaa niinko sellaisi asioissa.”

Ainoastaan korvaushoito oli päihdehoitona se mihin lääkehoidon osalta oli perheiden sitouduttava. Muun päihdehoito tuen vastaanottaminen, ei jaksamisen kautta koettu mielekkäänä tai tarpeen. Toisaalta haluttiin kokeilla omaa pärjäämistä vanhempina ja perheenä. Aineistoni kahden vanhemman perheiden kohdalla tukea oli olemassa lastensuojelun kautta ja päihdehoidon osalta kuntouttavassa korvaushoidossa käyntien osalta päivittäin. Korvaushoito vaatii kuntoutujalta aktiivisuutta ja arjen jaksamista, päivittäisten korvaushoito käyntien osalta. Haastattelemini vanhempien kohdalla korvaushoito koettiin hyvänä asiana yksilötukea antavana etappina arjessa. Tarvittaessa myös koko perheen tilanteen ja tuen saannin kannalta.

Perhe G/M: *” No kyl tuolt klinikan puolelt oon saanu, korvaushoidosta. Ollaan me käyty siel tapaamisessaki niinku sitä mun työntekijää ja kyl sielt on ihan hyvää tukee tullu ja lastensuojelun puolelt kans ja tarvittaessa saadaan lisää.”*

Perhe E/M: *” No sit ei kyl enää ollu, tai olihan mul toi korvaushoidon puolelt, mä kävin niinku aika tiiviisti kumminkin juttelemassa siellä.”*

Aineistoni perheiden kokemusten valossa näyttäisi olevan niin, että selkeimmin tukea perheiden avokuntoutuksen jälkeen saatiin lastensuojelun avohuollon kautta. Päihdehoidon osalta selkeimmin tukea olivat kokeneet saaneensa kuntouttavassa korvaushoidossa olevat vanhemmat ja myös tarvittaessa koko perhe. Kontakti päihdehoitoon korvaushoidon osalta tällöin selkeää ja intensiivistä. Näiden perheiden kohdalla myös koettiin että lastensuojelun tuki kohtasi perheiden sen hetkisen tuen tarpeen. Muiden aineistoni perheiden osalta tarve ja kontakti päihdehoitoon jäi pitkälti perheiden vanhempien oman harkinnan varaan.

9.2 Muutokset perhetilanteissa

Päihdekuntoutuksen jälkeen arjen hallinta ja siihen asettuminen saattaa olla perheelle haasteellista. Päihteettömyyden myötä koko perheen tilanne muuttuu. Knuuti (2007) toteaa tutkimuksessaan, että päihteetön elämäntapa merkitsee hyvin kokonaisvaltaista arkielämän uudelleen rakentamista. Siinä on tärkeitä hahmottaa niitä tekijöitä, jotka kiinnittävät toipuvia ajan kuluessa uuteen elämäntapaan. Elämäntavan yhteydessä on tarpeen puhua arjesta, koska elämäntapa ilmenee juuri jokapäiväisessä elämässä ja arjen toiminnoissa. Arkielämä on osana elämäntapaa ja yksi sen pääkomponenteista ja heijastuu tavassamme elää. Arjen toiminnoissa ilmenee uuden elämäntavan omaksuminen ja toipumisen ylläpitäminen. (Knuuti 2007, 33, 35.)

Päihteettömyyden ylläpitäminen ja muutoksen suuntaaminen toiminnan tasolla eteenpäin, vaatii koko perheeltä jaksamista ja yhteen hiileen puhaltamista. Vanhemmuus saattaa olla koetuksella. Parisuhde haastaa vanhempia puolisoina tai parisuhdetilanne on kokonaan muuttunut. Päihdekuntoutus on pitkä prosessi, joka ei pääty perhekuntoutuksen päättymiseen. Perheiden tilanteet näyttäytyivät kaikkien aineistoni perheiden kohdalla melko hyvin asettuneen ja rauhoittuneen.

Perhe B/N: *"Elämä on taas rauhoittunut, enemmän uomillaan. Et, tota sillä tavalla, vahvistui se etäisyyden otto myös ex-puolisoon, eikä nyt oo ollu mitään, semmosii veivejä. Rajojen vetäminen tiukemmaksi, siihen suuntaan vahvistui, et meitä ei häiritä, saa niinku elää rauhassa omaa elämäänsä."*

Perhe G/M: *" On se varmaan vähän rauhoittunu joo, silleen, ehkä luottamus alkaa vähän nousta täältä kodist mua kohtaan."*

Vanhempien perusarjen arvostus ja merkitys oli vahvistunut päihteettömyyden ja lasten kotiutumisen myötä. Aineistoni perheet toivat vahvasti esille arjen normaaliuden merkitystä oman ja perheen kuntoutumisen edistymiselle ja vahvistajana. Muutosprosessi jatkui päihteettömyyden myötä ja perheissä oli rakennettu uutta arkea. Lasten kotiutuminen näytti kannatelleen aineistoni vanhempien päihteettömyyden jatkumista ja arjen rakentumista, myös lapsia suojaavaksi. Perheen yhdistymisen kautta, perheen kuntoutumisen jatkuminen oli arjessa vahvistunut. Aineistoni perheillä oli selkeästi havaittavissa se, että kun asiat omassa arjessa ja perhetilanteessa sujuivat lasten tilanteiden, asumisen ja työllistymisen kannalta, myös päihteettömyyden ylläpitäminen vahvistui.

Perhe F/M: *"Mä tein sellaisen periaatteen et kun pää on kunnossa ni muutkin asiat on kunnossa. Sit kun siviilielämässä on kaikki kunnossa , niin pääkin on kunnossa , et silleen."*

Perhe F/N: *"Parisuhdehan nyt elää tota omaa elämäänsä, ei oo oikein vieläkään hyvin. Mut elämä on tosi erilaista kun ennen hoitoon lähtemistä. Et sehän oli rankkaa käyttämistä ja sit niin ku kaman ympärillä pyörimistä ja rahan hankkimista ja semmost, mikä ei niinku todellakaan oo mitään lapsiperheille sopivii juttuja. Et me eletään nyt niinku aika normaalia elämää todellaki. Lapsi aloitti päiväkodin sen jälkeen ja asuu kotona ja puoliso on töissä. Lapset voi hyvin ja mul on koti ja kaikkee, mitä mä oon toivonu oikeestaan aina. Mitä mä en sit jossain vaihees uskonu, et mä tuun ikinä saamaankaan. Mä oon menettäny asuntoja ja niinku. Mä en uskonu, et mä tuun saamaan lapsiakaan. Mut nyt mul on kaikki, oon tosi kiitollinen kaikest mitä mul on. "*

Perhe G/M: *" Et se menee vähän niinku omalla painollaan täs sit. Lapsi kotiutui kesällä, et pikkuhiljaa tässä asettuu. Ihan hyvä olla omillaankin välillä,ä ku tos oli yhes vaihees tosiaan aika paljon kaikkee, että alko vähän tuntuu ettei oo aikaa mihinkään muuhun, ku näihin erilaisiin palavereihin."*

Päihteettömyys edesauttaa arjen sujumista ja elämänhallintaa. Vanhemmuuden haasteet myös tällöin helpompi kestää, kun perusasiat arjessa kunnossa. Aineistoni vanhemmat uskoivat omaan pärjäämiseensä, jolloin oman elämänhallinnan tunne kasvoi. Huoli retkahtamisesta oli muutamien perheen kohdalla pelkona perheiden avokuntoutuksen päättymisen jälkeen. Päihdekuntoutumisessa retkahdukset ovat usein osa muutosprosessia.

Knuutin (2007) mukaan toipumisessa syvimmillään tapahtuu henkinen uudelleen orientoituminen, jolloin ihminen ei enää tahdo käyttää päihteitä ja on saavuttanut jokseenkin vakaan sisäisen hallinnan. Riskien suhteen on kuitenkin pysyttävä valppaana, sillä keran riippuvuuden kokenut ei voi palata viattomuuden tilaan. Varsinaisen toipumisen saavuttamisessa tapahtuu päihteettömän elämäntavan sisäistäminen ja oman henkilökohtaisen elämänrakenteen löytäminen. (Knuuti 2007, 40.)

Perhe E/N: *"Me ollaan molemmat päihteittä. Me ollaan saatu toinen lapsi ja molemmat lapset on kotona. Puoliso on töissä ja meillä on asunto ja niinku normaali arki. Onneks on menny silleen helposti. Haastavinta oli se, että miten sitten pärjää kun se päättyy, se Mechelini. Jos tulee mielitekoja. Se oli se mitä pelkäs silloin."*

Arjen sujumisen ja perhetilanteen asettumisen myötä myös pelko retkahtamisesta helpottui ja luottamus omaan päihteettömyyteen kasvoi. Kuntoutumisen myötä myös avoimuus perheessä oli useiden aineistoni perheiden kohdalla lisääntynyt ja se koettiin tärkeänä koko perheen kuntoutumista edistävä asia. Salailuun ei ollut päihteettömyyden myötä enää tarvetta. Erityisesti vanhemmat korostivat avoimuuden merkitystä vanhempina. Lasten kanssa pystyi puhumaan avoimesti päihteistä ja myös aiemmista-kin perhetilanteen kokemuksista.

Perhe A/N: *"No varmaankin se, et meil ei kotona esimerkiks juoda. Ex-puolison kanssa ollaan lopullisesti erottu. Et meillä ei päihteet näy enää senkään vertaa kotona. Et kun lapset on kotona niin, meil ei vaan yksinkertaisesti juoda. Et mä vein sellaisen selkeän rajan. Mun lasten ei tarvitse enää katsoa. Vanhempien lasten kanssa ollaan puhuttu ja pienempien lasten kanssa, joiden kanssa käytiin siel Töölössä, ni ollaan niinku keskusteltu alkoholista kans. Meillä ei alkoholi ole mikään vaiettu salaisuus mikä pitäis lakaista maton alle. Kun on hyvässä vaiheessa itse, on helpompi puhua lasten kanssa asioista, joita on itsekkin käsitelly. Et oon saanut arjen rullaamaan ehkä paremmin. Et nää nyt on niitä suurimpia muutoksia mitä meidän elämässä nyt on."*

Perhe C/N: *"Lasten kanssa on avoin ja rehellinen suhde. Puhutaan asioista rehellisesti ja näytetään tunteita, ei tarvii esittää mitään. Tietysti on ihanaa, et lasten ei tarvii pelätä, et milloin mä retkahdan, et tää on tällaista erilaista tää raittius Kun mä oon sanonut, et mä oon uskossa, niin mä oon sanonu et nyt voi luottaa."*

Perhe H/N: *"Nyt meil on lapset kotona ja eletään ihan niinku tavallisesti, tavallista perhearkeä. Käydään sellaisissa paikoissa mis on muitakin ihmisiä ja perheitä. Jotenkin uskaltaa puhua. On enemmän ulospäinsuuntautunu perheenä ja*

yksinkin. Haasteellisinta tällä hetkellä on varmaan se, että huomioi kaikkia lapsia tarpeeksi”

Avoimuus oli vanhempia kuntouttava, mutta erityisesti lapsia eheyttävä ja luottamusta vahvistava asia. Haastateltavat kuvaavat hyvin sen, miten lasten kotiutumisen myötä arjen opettelu, avoimuus, luottamuksen vahvistuminen ja vanhempana lasten kanssa toimiminen haastoi mutta myös palkitsi vanhemmuutta. Kahden vanhemman perheissä toisen vanhemman tuki helpotti parhaimmillaan puolisoiden jaksamista vanhempina.

Perhe E/M: *”Mun mielest vanhemmuus on niinku sellainen juttu mikä itekseen opitaan, siinä lasten kans olemalla. Jos mult kysyttiin, ni mä olin kyl aina ite sitä mieltä, et on homma hallinnassa, vaiks sitäkin arvioitiin. Mulla oli se arvio, et pärjään lapsen kanssa silleen isänä, mut en pärjää ilman puolison tukea. Mut yllättävän hyvin ollaan kyl jaksettu, läheisapua kyl on.”*

Perhe E/N: *”Se oli aika pitkä se avokuntoutus. Et vaiks jäi vähän sellainen orpo olo ku se loppu. Mut se oli kuitenkin hyvä, et sit pääsi kokeilee, et pärjääks sitä sit niin ku ihan oikeesti keskenään perheenä.”*

Yhden vanhemman perheissä, yksin vanhempana toimiminen, oli selkeästi vanhemman jaksamista kuormittava tekijä. Pärjäämisen tunne vanhempana koettiin kuitenkin tärkeänä elämäntilanteiden haasteista huolimatta.

Perhe D/N: *” Aika hyvä nyt. Arki rakentuu mun opiskelusta, päiväkotii ja kouluu, et illat käy aika vähiin. Opiskelussa on omat paineet...muksuilla on uhmaa ja hei, mä oon yksin vanhempana kuitenkin tässä.”*

Muutoksen ylläpitämisessä on päihteettömyyden myötä tärkeitä havaita ja huomata hyvien asioiden mahdollistuminen elämässä ja omassa arjessa. Kaikki haastateltavat kertoivat hyvin myönteisesti elämässään tapahtuneista muutoksista perheiden avokuntoutuksen jälkeen, joihin oli vaikuttanut monet arjen ja elämäntilanteen muutokset. Päihteettömyyden myötä tilalle oli tullut opiskelua, arjen hallinnan tunnetta, työllistymistä, asunto ja mikä tärkeintä, koko perhe oli lasten myötä yhdessä. Erityisesti vanhemmuus ja vanhempana lapsille toimiminen koettiin poikkeuksetta tärkeänä ja positiivisena asiana haastateltavien elämässä. Lapset olivat arjen sisällön keskiössä.

Muutokset arjessa vaihtelivat aineistoni perheillä sen mukaan, mikä lähtökohtatilanne perheellä oli ollut ennen perheiden avokuntoutusta. Kaikkien haastateltavien elämäntilanne oli nyt toinen kuin ennen perheiden avokuntoutusta. Muutokset arjessa myös koettiin hyvinkin merkittävinä, varsinkin lapsen kautta määrittäen arjen ja haastaen oman vanhemmuuden uudella tavalla. Toisilla ero puolisoista oli myönteinen muutos ja perhetilannetta rauhoittava asia. Toisille työ tai opiskelu oli kantavana voimana. Taloudellista turvaa varmentava ja toisaalta väylä osallisuuteen yhteiskunnassamme. Myös Tamminen (2000) havaitsi tutkimuksessaan, että päihteettömyyden myötä arki nähtiin ja koettiin uudella tavalla. Arjen rutiinit koettiin osoituksena elämännhallinnasta. Muutos suhtautumisessa arkeen liittyi osana oman elämäntilanteen hyväksymiseen. Tutkimuksessa korostui erityisesti arkipäivän kautta saatu kokemus oman elämän hallitsemisesta. (Tamminen 2000, 73.)

Menneisyyden käsittely on osa muutoksen aikaansaamista ja toisaalta läsnä nykypäivässä. Päihteettömyyden jatkuessa pidempään, muuttuneesta elämäntilanteesta halutaan kertoa avoimesti niin muille kuin myös perheen sisällä. Kertominen toimii tällöin lupauksena itselleen ja muille siitä, että muutosta on todellakin tapahtunut. Tämän jälkeen päihteettömyyden päätöksen pitämisestä ja jatkamisesta tulee kunniakysymys. Julkistaminen merkitsee sisäisen dialogin päättymistä ja tahtoa ja valmiutta puolustaa omaa ratkaisuaan muiden edessä. (Knuuti 2007, 157-158.)

Yhtä mieltä voimme olla siitä, että muutoksen aikaansaaminen ja eteneminen ei ole vain kongitiivinen prosessi, jonka taustalla on konfliktien kokemisen pohjalta tapahtunut päätöksenteko. Muutos on vaihteleva ja yksilön olosuhteista riippuvainen. Muutos on monien, usein pitkäkestoisten prosessien ja tapahtumaketjujen tulosta. Joskus muutos on pitkään kytevä, joskus äkillinen liikkeellelähtö. Joskus hengelliset elementit ovat vahvasti mukana. Hyvin usein, mutta ei aina perheellä ja ystävillä on tärkeä merkitys. Joskus muutokseen liittyy pitkäaikainen tai lyhyempi kuntoutus. Aina muutoksen yhteydessä on kuitenkin tapahduttava jonkinlainen ajattelun ja toiminnan transformaatioprosessi. (Oxford 2004, 208.) Kuten aineistoni perheiden vanhemmat kuvasivat arjen muutoksia ja elämäntilanteitaan. Vanhemman arjen hallinnan tunteen vahvistuminen, vanhempana jaksaminen ja päihteettömyyden jatkuminen koettiin hyvinä asioina, joista iloitseminen antoi myös voimaa vanhemmalle itselleen ja siten koko perheelle. Poikkeuksetta kaikki perheet iloitsivat päihteettömästä nykyhetkestä ja arjesta huolimatta siitä, että arjessa jaksamiseen ja pärjäämiseen liittyi jokaisen perheen kohdalla omat haasteensa.

9.3 Tulevaisuuden haaveita

Muutossuuntautunut arki tuo mukanaan uskalluksen suunnitella tulevaisuutta. Tämä tuo toivoa elämän eheytymisestä ja uskoa tulevaisuuden olemassaoloon. (Ojanen 2006, 134.) Tulevaisuudesta löytyy syyt toimia toisin. Menneisyys ja nykyisyys saadaan käyttöön tavoitteiden ja tulevaisuuden kautta. Tulevaisuuden tavoitteista löytyy muutoksen mahdollisuus. (Särkelä 2001, 85.) Kaikilla haastateltavilla oli selkeä käsitys omasta tulevaisuuden näkymästä. Luottamus omasta elämästä ja niistä itselleen merkityksellisistä asioista, joista elämä rakentuisi. Osalle haastateltavista työ oli elämään pysyvyyttä ja turvallisuutta tuova ja hyvän tulevaisuuden aineksiin kuuluva asia.

Perhe F/M: *"Mä oon töissä, se on satavarma juttu. Lapsi koulussa ja meillä toivottavasti rivitalon pätkä , jossa on oma piha ja sellast normaali elämää."*

Perhe H/N: *"Olisin valmistunut lähihoitajaksi ja mahdollisesti saanut työpaikan. Oltais muutettu isompaan asuntoon ja puolisoikin olis valmistunu ja töissä. Oikeestaan se on niinku seuraava tavoite, kouluttautua ja päästä työelämään. Lapset toivottavasti saa kavereita. Meillä menee perheenä hyvin. Mul olis mies ja me oltais kaikki yhdessä."*

Perhe G/M: *"No varmaankin se, että sais vakituisen työpaikan, ois ainakin töissä ja sitten tää ois niinko tasapainossa muutenkin tää perhe. Kaikkee on tulossa ja varmaan niit kommelluksiikin on, mutta tota niistä ku selviäis ni, olis niinku sellainen hyvä tilanne. Yhdessä puolison kanssa tukien. "*

Perheen yhdessä pysymisen jatkuminen, lapset osana perhettä oli merkittävänä ja selkeänä osana kaikkien haastateltavien tulevaisuuden näkymässä. Lapsi luo merkityksen perheen yhdessäololle ja antaa merkityksen myös vanhemmuudelle ja vanhemman toipumiselle. Vanhemmat toivoivat myös lasten elämässä parempaa suuntaa ja pysyvyyttä. Toisille haastateltaville arjen rakenteiden muuttaminen kokonaisvaltaisemmin koettiin tarpeellisenä tulevaisuudessa.

Perhe C/N: *"Mä en asu täs asunnos enää. Tytär on saanu oman asunnon ja mä asun kanssa ja meil on tosi kiva koti. Mul on työpaikka ja se on kiva tai sit mä opiskelisin. Opiskelut alkais sit olee aika loppuillaan ja mulla olis tieto mihin mä pääsen töihin. Työ on kivaa ja haasteellista. Mä olen terve ja hyvin voiva."*

Perhe H/N: *"Lapset on koulussa ja tota. Mä oon miettinyt et lähenkö mä opiskelemaan tai kenties jotain muuta. Mun pitäis olla itsekkäämpi ja ottaa se oma aika. Se on tietysti se mistä on helpoin tinkiä. Et sanotaan et tää on loppuvuoden tavoite."*

Elämää suuntaavien valintojen tekeminen ei ole vanhempana aina helppoa, vaan arjessa uudelleenkin opetettava asia. Arjen vanhemmuudessa omien tarpeiden ja toiveiden toteuttaminen ei voi aina olla etusijalla. Lasten kotiutuessa tarvitaan vanhempana ymmärrystä ja taitoa toimia perheenä lasta kannattelevalla ja vastuullisella tavalla. Vanhempien vahvistuneessa vanhemmuudessa, lasten tarpeet ovat keskiössä. Vanhemman toipumisen myötä myös vanhemman omat tavoiteltavat asiat ja valinnat ajan myötä mahdollistuvat ja ovat päihdekuntoutumista edistäviä asioita. Kaikilla haastateltavilla oli optimistisia tulevaisuuden suunnitelmia. Toiveikkuus paremmasta elämästä päihteettömyyden myötä oli havaittavissa kaikilla aineistoni perheiden vanhemmilla.

Jokaisella ihmisellä on viime kädessä valinta ja vastuu omasta toiminnastaan ja ratkaisuistaan. Päihteitä käyttävän vanhemman kohdalla eettinen ristiriita syntyy siitä, että lapsella on oikeus kasvaa vanhempiensa luona. Vanhemmaksi tuleminen tai vanhemmuus on hyvä syy tavoitella päihdekuntoutumista. Hallitsematon päihteiden käyttö ei ole vanhemman eikä lapsen etu. Päihteet ovat huono ratkaisu elämän vaikeuksissa. Päihderiippuvuus on monimutkainen, mutta ei mahdoton ongelma ratkaistavaksi. Päihdetyössä on uskottava muutoksen mahdollisuuteen, niin toipuja itsekin voi luottaa siihen. (Holopainen 1998, 129.)

Lopuksi erään haastateltavan puheenvuoro siitä, miten usko ja luottamus päihteistä irtaantumiseen ja muutoksen mahdollisuuteen loi toivoa ja kannatteli perheenä eteenpäin.

Perhe D/N: ”Siis **muutos on ihan oikeesti mahdollista**. Silloin kun mä näin sen typerän lapun siihen aikaan, et muutos on mahdollinen, niin mä ajattelin mielessäni, et voi paska. Siis miten ihminen voi olla niin rikki, täynnä katkeruutta, pelkoa ja voimattomuutta. Et sitä ajattelee ihan oikeesti, että mä jurraan tässä, tää on mun juttu, mähän juon. Lapsilla menee ihan hyvin, ei mullakaan ole ongelmaa? Mutta sitte, ihan oikeesti, hei, pääset yli niistä pienistä retkahduksista ja kaikista, niin voi vautsi. Sitten sitä vaan löytää itsensä. Niin, mikä mulla on ollu kadoksissa kahdeksan vuotiaasta asti. Mä olen elävä esimerkki, tai meidän perhe on elävä esimerkki siitä, et **asiat ja ihminen voi hei ihan oikeesti muuttua.**”

”Usko mahdolliseen. Väliäkö sillä kuinka synkiltä asiat näyttävät tai kuinka huonosti ne itse asiassa ovat, kohota katseesi ylöspäin ja näe mahdollisuudet – näe ne aina, sillä ne ovat aina olemassa.”

- Norman Vincent Peale

KUVIO 5. Yhteenveto aineistoni päätuloksista.

<p>Perhekuntoutuksen merkitys perheen kuntoutumiselle?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Päihdekuntoutuksen edistyessä vanhemman vanhemmuus vahvistui. • Lasten sijoitus purettiin / Lasten kotona asumisen jatkuminen mahdollista. • Perheiden eheytyminen mahdollista.
<p>Lapsinäkökulman huomioiminen perhekuntoutuksessa?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Lapsinäkökulman huomioiminen perhekuntoutuksen aikana on vanhemman päihdekuntoutusmotivaatiota vahvistava.
<p>Muutokset perheen elämäntilanteessa perheiden avokuntoutuksen jälkeen?</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Arki päihdekeskeisestä elämäntavasta päihteettömyyttä ylläpitäväksi arjeksi → Elämänhallinta perheenä vahvistui. • Pärjäämisen tunne vanhempana vahvisti päihteettömyyttä ja arjessa selviytymistä. • Myönteinen suhtautuminen ja luottamus tulevaisuuteen voimistui.

Seuraavassa luvussa tarkastelen työni tuloksia (Kuvio 5.) tarkemmin. Pohdin tulosten merkitystä perheiden avokuntoutuksen toiminnalle, perheiden jatkokuntoutumisen ja laajemmin päihde- ja lastensuojelutyön kannalta.

10 Johtopäätökset ja pohdintaa

- lapsiperheiden päihdekuntoutus päihdepalveluna

Opinnäytetyössäni olen ollut kiinnostunut perhekuntoutuksesta päihdepalveluna. Työni aineisto koostui vanhempien kokemuksista perheiden päihdekuntoutuksesta. Erityisesti halusin selvittää, mikä merkitys perhekuntoutuksella oli ollut perheen kuntoutumiselle. Miten lapsinäkökulma huomioitiin perhekuntoutuksessa sekä mikä oli muuttunut perheen arjessa päihdekuntoutuksen jälkeen. Päihdetyön asiantuntijana minua kiinnosti myös miten vanhemmat olivat kokeneet lastensuojelun ja päihdepalvelun yhteistyön. Opinnäytetyöni toteutuksessa oli monia haasteita. Pelkästään päihdeperheiden tavoitettavuus tuotti epävarmuutta. Päihdepalvelujen perhekuntoutuksesta on asiakkaiden kokemuksina vähän tietoa. Rajasin kuitenkin aineistoni pysyen tutkimustehtäväni kannalta keskeisissä asioissa.

Perhekuntoutus on päihdetyön erityisosaamista. Siinä tuetaan vanhempien kuntoutumista päihderiippuvuudesta pyrkien koko perheen kuntoutumiseen. Tiedossa on, että päihdepalveluihin ohjautuu vain jäävuorenhuippu niistä perheistä, joissa tuen tarve vanhempien päihdekäytön vuoksi on ilmeinen. Päihdehuollon tulevaisuuden haasteena on lapsiperheiden tavoitettavuus ennen kuin perheen tilanne on vanhempien päihderiippuvuuden vuoksi kriisiytynyt. Perhetilanteiden pitkittyminen ei ole etenkään lasten kannalta suotavaa. Tämä haastaa tiivistämään erityisesti lastensuojelun ja päihdepalvelujen yhteistyötä, mutta myös päihdepalvelujen yhteistyötä muiden tahojen kanssa.

Perhetilanteissa on monenlaisia vaikeuksia, jotka haastavat vanhemman päihdehoitoon motivoitumista. Työni tuloksena voi todeta, että perheiden kannalta tavoiteltavaa on päihdekuntoutukseen pääsy heti, kun vanhempien alkumotivaatio päihdehoitoon on olemassa. Vanhempien päihdekuntoutus motivaatio on alussa usein heikko, vahvistuen päihdekuntoutuksen myötä. Perhetilanteiden kaaottisuudesta huolimatta ammattiauttajien paikka on tukea ja vahvistaa vanhempien alkumotivaatiota päihdehoidon toteutumiseksi. Vanhemman päihdekuntoutumisen aloitus ja sen eteneminen saattaa muutoin epäonnistua eikä muutoksen aikaansaaminen perheessä onnistu.

10.1 Perhekriisistä kohti eheämpää elämää

Perhekuntoutus toteutui aineistoni lapsiperheiden kohdalla vanhempien päihdekäytön pitkittyessä ja perhetilanteiden jo kriisiytyessä. Lastensuojelun huoli lasten tilanteista oli todellisuutta. Perhekuntoutukseen ohjautumisen vaiheissa aineistoni vanhemmat usein kamppailivat päihdekäyttöön ja perhetilanteeseen liittyvien pelon, häpeän ja syyllisyyden tunteiden kanssa. Tällaisten sisäisten tunnetilojen kamppailujen keskeltä ei ollut helppoa asettua ja luottaa siihen, että toipuminen ja elämän uudelleen rakentuminen olisi mahdollista. Kaikissa aineistoni yhden vanhemman perheissä puoliso käytti edelleen päihteitä motivoitumatta päihdekuntoutukseen. Tällöin ajatus yhteisestä kuntoutumisesta perheenä ei ollut näille perheille realistinen tavoite. Vanhemman oma usko kuntoutumiseensa, ilman puolison tukea, oli alussa heikkoa. Perhetilanteiden kaaottisuus ja arjen turvattomuus pakotti vanhemmat pysähtymään perheen ja lasten tilanteeseen. Huoli lapsista oli kaikilla aineistoni vanhemmillla muutosmotivaatiota herättävä ja edistävä tekijä.

Alkumotivaatioon vaikuttavana asiana vanhemmat korostivat myös luottamuksen rakentumisen merkitystä viranomaisia kohtaan. Luottamuspuola näkyi alussa molemmipuolisena epäluottamuksena. Epäluottamus näkyi aineistoni vanhempien kokemuksissa lastensuojelun- ja päihdepalvelun yhteistapaamisissa epäilynä vanhempien kuntoutusmotivaatiota kohtaan. Lapsen tilanteen realisointi oli vanhemmille tarpeellinen muutosta edeltävä ja edistävä tekijä. Vanhemmat uskalsivat vihdoin ”katsoa totuutta silmään”. Perhetilanteiden realisoinnin kautta toive paremmasta tulevaisuudesta lapsen kanssa suuntasi vanhempien toimintaa kohti muutosta. Perhekuntoutus tarjosi vanhemmille uudenlaisen vaihtoehdon perhetilanteen eheyttämiseksi. Vanhemmat saivat mahdollisuuden osoittaa olevansa muutoshalukkuudessaan tosissaan. Aineistoni vanhemmat kokivat, että perhekuntoutus oli heille perheenä ”viimeinen oljenkorsi”.

Hyytinen (2007) huomasi tutkimuksessaan, että ammattityöntekijöiltä vaaditaan vahvaa eettisyyttä, erityistä taitoa ja tahtoa nähdä onnistumisen mahdollisuuksia ja toivoa, perhetilanteiden alkukaaottisuudesta huolimatta. Mitä vaikeammalta perheen tilanne näyttää, sen vankemmin tulisi auttajan motivoitua auttamaan perhettä. (Hyytinen 2007, 194.) Työni tulokset osoittivat, että ammattiauttajien tehtävänä on luoda perheelle emotionaalista uskoa ja toivoa muutoksen mahdollisuudesta ja vahvistaa siten vanhempien alkumotivaatiota. Vanhempien päihdehoitoon motivoitumista ja kuntoutumisen sujumista ennakoivat työntekijöiden usko päihteitä käyttävien vanhempien tahtoon parantaa ja

muuttaa elämäntilannettaan. Vanhempien kokemuksissa yhteistyö parantui ja toimi paremmin, kun vanhemmat kokivat tulleen kohdatuiksi lähtökohtaisesti arvostavasti, ihminen ihmisenä ja heidän tahtoon kuntoutua päihteistä ja tavoitteisiinsa luotettiin. Tulevaisuuden toivo säilyi. Tamminen (2000) havaitsi tutkimuksessaan, että alkumotivaatio päihteettömyyteen löytyi aina jostain muualta. Joko ennen kuntoutusta tai kuntoutuksen jälkeen, mutta aina hoitometodista tai kuntoutuksesta riippumatta. (Tamminen 2000, 87.)

Vanhempien alkumotivaatioon vaikuttavat tekijät kumpusivat perheiden päihdekeskeisestä arkitodellisuudesta. Työni tulokset osoittavat, että yhteisymmärrys arjen tosiasioiden realisoimisen kautta antoi vanhemmille muutosta edistävää tahtotilaa kuntoutua päihteistä ja edetä kohti perhetilanteen eheytymistä. Alkumotivaatio vahvistuessaan suuntaa sisäisesti vanhemman ja koko perheen toimintaa kohti muutostavoitteita. Päihdetyön asiakastyössä joudutaan usein realisoimaan asiakkaalle tilanteiden todellisuus. Päihderiippuvuus altistaa vanhempia salailun maailmalle, johon ammattiauttaja ei voi lähteä mukaan. Muistettava on, että lapsen tilanne menee aina vanhemman edelle. Jotta lapsen tilanne ja perheen eheytyminen mahdollistuisi, on vanhemman kohdattava reaali maailma ja perheen sen hetkinen todellisuus, kaikessa kaaottisuudessaankin. Vain siten päästään vanhemman päihdekuntoutumista edistävään yhteistyöhön, vahvistaen vanhemman alkumotivaatiota ja perheen kuntoutumista. Tuloksena tämä tieto on merkityksellistä perheiden päihdekuntoutuksen toteuttamiselle, lastensuojelun- ja päihdehuollon yhteistyölle kuin myös muun viranomaistoiminnan yhteistyön kannalta. Tämä on haaste kaikille ammattiauttajille.

10.2 Perhekuntoutus interventiona

Perheille suunnattu päihdekuntoutus on interventiona pitkä kuntotusmalli, joka edellyttää perheen sitoutumista kuntoutukseen. Perhekuntoutuksen aikana, sovitut tapaamiset määrittävät pitkään perheen perusarkea. Perhekuntoutus haastaa perheiden arkea ja vanhempien jaksamista. Useiden perheiden arki rakentui perhekuntoutustapaamisten lisäksi viikottaisista tapaamisista korvaushoidon, lastensuojelun ja usein myös muiden tahojen luona. Joidenkin perheiden kohdalla vanhemmalla oli myös työssä käyntiä. Osalla vanhemmista arki täyttyi myös isompien lasten arjen sujumisen huolehtimisesta, koulunkäynnin ja/tai päivähoidon osalta. Perhekuntoutus vaati perheiltä vahvaa kuntotusmotivaatiota ja sitoutumista sekä sisäistä tavoitteellista tahtotilaa muutokseen. Perheiden haasteena oli perhekuntoutuksen sovittaminen osaksi perheen arkea.

Aineistoni perheet olivat kaikki hyvin erilaisia, mutta kaikkia vanhempia yhdisti päihdeongelma, lasten kasvatusvaikeudet, vanhempien keskinäiset ristiriidat ja jaksamisen kysymykset. Vanhempien kuntoutusmotivaation ylläpitäminen ja tuen saanti vanhempien tarpeiden mukaan oli keskeistä koko perheiden päihdekuntoutusprosessin ajan. Vanhempien kokemuksissa perheiden jaksamisen kannalta merkityksellistä oli perhekohtaiset päihdehoitosuunnitelmat, jotka mahdollistivat perheiden arkitilanteiden joustavan huomioimisen.

Perhekuntoutus tukee perheitä perhekohtaisesti moniammattillisen tuen keinoin. Vanhempien kokemukset tuen saannista vaihtelivat perhekuntoutuksen aikana. Aineistoni vanhempien tuen tarve muuttui perhetilanteiden ja vanhempien kuntoutuksen edistytessä. Pääsääntöisesti perhekuntoutus toteutui vanhempien kohdalla yksilötapaamisina. Tapaamisissa painottui tuen saanti vanhemmuuteen ja omaan päihdekuntoutumiseen lapsinäkökulma huomioiden. Vanhemmat kokivat, että oman työntekijän kanssa oli helpompi luoda sellainen luottamussuhde, joka edisti vanhemman ja koko perheen kuntoutumista. Hurtig (2003) havaitsi tutkimuksessaan, että työskentelyssä perheiden kanssa suurin tila perheenjäsenistä on useimmiten vanhemmilla. Vanhempien ja työntekijöiden välisessä suhteessa saattaa tällöin olla vaarana, että työskentely jää ohueksi eikä yllä asetettuihin tavoitteisiin. Parhaimmillaan työntekijä aikaan saa vanhemmissa tietoisuuden omasta ja lasten tuen tarpeesta ja halun sekä sitoutumisen muutostyöhön. Vanhemman huoli lasten hyvinvoinnista sekä oman käytöksen uhasta välittää avun myös lasten arkeen. Keskeistä on että lasten tarpeet eivät jää työskentelyssä vaille huomiota. (Hurtig 2003, 179-181.)

Myös Hyytisen (2007) tutkimuksen mukaan, perhekuntoutuksessa aikuisten tuen tarve tulee ottaa kattavasti huomioon, mutta samalla on huolehdittava ettei aikuisten tarvetta jätetä lasten tarpeita syrjään. (Hurtig 2003, 195.) Aineistoni vanhempien kokemuksissa lasten tarpeiden huomioiminen toteutui hyvin. Lasten kokemusta ei työni kautta kysytty, jolloin tulos on vanhempien kokemusten tuottamaa. Tulosten kautta jäin kuitenkin pohtimaan, onko perhekuntoutuksessa vaarana työskentelyn muotoutuminen liiaksi yksilötyöskentelyn suuntaan vanhemman kanssa? Perhekuntoutuksen tavoitteena on perhekeskeisellä työotteella mahdollistaa koko perheen osallistuminen ja tuen saanti. Tukea koko perheen kuntoutumista, myös lapsen. Aineistoni vanhempien kokemuksissa yksilötyöskentely kuitenkin painottui.

Hurtig (2003) kehotti tutkimuksessaan perhekeskeisessä työssä pysähtymään lapsilähtöisyyden äärelle. Läpsilähtöisyys käytäntöjä työn ohjaavana arvona saattaa organisoida lasten auttamisen vanhempien tarpeiden ympärille. Näin lasten hyvinvointi kiinnitetään vahvasti perheeseen ja lasten auttamisesta tulee epäsuoraa. Huomioitavaa sitten on, että yksilöllisten lapsipersonien kohtaaminen ei jäisi etäälle. (Hurtig 2003, 179,183.) Lasten konkreettinen mukanaolo perhekuntoutuksessa mahdollistaa korjaavan ja kuntoututtavan työskentelyn lasten kanssa. Aineistossani vanhemmat toivat esille toiveen yhteistoiminnasta isompien lasten kanssa. Jäin pohtimaan, miten on lasten tilanne, tulevatko he riittävästi autetuiksi?

Hyytinen (2007) painottaa lasten kanssa tapahtuvan korjaavan työskentelyn merkitystä lasten subjektiuden kautta. Perhekuntoutuksessa tapahtuvaa korjaavaa työskentelyä ovat kaikki lapsille tarjottava mukava toiminta, jossa lapset saavat huolenpitoa, välittämistä, luottamuksen ja kunnioituksen kokemuksia. Kaikkea sitä mistä lapset ovat jääneet paitsi. Pienemmille lapsille tarjotaan syliä ja hellyyttä silloin, kun vanhempi ei kuntoutumisen alkuvaiheessa siihen täysipainoisesti kykene. Lasten selviytyminen ei saa olla vanhempien päihdeongelmasta riippuvainen. Lapset tulee tulla autetuiksi vaikka heidän vanhempi ei kuntoutuisikaan. (Hyytinen 2007, 192, 193.) Työni tuloksissa todentui selkeästi, että lasten konkreettinen osallistuminen perhekuntoutukseen toteutui lähinnä hyvin pienten lasten osalta. Aineistoni vanhemmat kokivat kuitenkin että lasten säännöllisempi mukanaolo perhekuntoutuksessa, olisi selkeämmin todentanut lapselle vanhemman päihdekuntoutusmotivaatiota. Perhekuntoutuksesta olisi tällöin tullut konkreettisemmin perheen yhteinen asia.

Perheiden yksilöllisen ja lapsinäkökulman huomioivan tuen lisäksi, parisuhteen huomioiminen perhekuntoutuksen aikana nousi esille vanhempien kokemuksissa. Paritapaamisia oli toteutettu satunnaisesti, mutta tukea parisuhteeseen vanhemmat kokivat saaneensa harvoin. Vanhemmat korostivat parisuhdeneuvojen merkitystä puolisona toimimiselle. Knuuti (2007) havaitsi tutkimuksessaan, että parisuhde parhaimmillaan on keskeinen tuki puolison kuntoutumisessa. Parisuhde on tärkeä hyvän elämän määrittäjänä. Päihderiippuvuudesta toipuvalle parisuhde asettaa kuitenkin omat haasteensa. Oman kuntoutumisensa lisäksi, parisuhde haastaa puolisoita kohtamaan parisuhteen mahdollisia ongelmatilanteita, jotka osin johtuivat suhteesta mutta myös eletystä elämästä ja puolisoiden taustasta. (Knuuti 2007,119.) Päihhteettömyyden myötä parisuhde saattaa kriisiytyä. Parisuhteen toimimattomuus tai kriisiytyminen heijastui vanhempien kokemana myös vanhempana ja perheenä toimimiseen.

Vanhemmuuden jakaminen hankaloituu, kun vanhempien arki painottui parisuhteen ongelmiin. Varsinkin lasten kotiutuminen tuotti aineistoni vanhemmille uusia haasteita vanhemmuuden ja parisuhdetaitojen uudelleen opettelussa. Parisuhde heijastuu aina perhesysteemiin, sen sisäiseen elämään, kodin arkeen ja lasten hyvinvointiin. Parhaimmillaan parisuhteessa eletään toinen toistaan tukien ja pyritään selviämään päihdeistä vapaina vanhempina, lasten hyvää turvaten. Tulosten mukaan parisuhteen huomioiminen toi vanhemmille lisävahvistusta perheen sisäiseen arkitoimivuuteen. Perhekuntoutuksen aikana tuen saanti parisuhdeongelmiin ei siten ole merkityksetöntä.

Perheiden tarve saada kattavaa tukea päihdekuntoutumiseensa tuli tulosten kautta selkeästi esille. Tuen saanti perheenä, vanhempana yksilönä, parisuhteeseen ja vanhemmuuteen oli keskeistä. Perheiden kokemuksissa vertaistuen mahdollisuus nousi myös erityisen painokkaasti esille. Vertaistuen mahdollisuus oli vanhempien kokemana vähäistä perhekuntoutuksen aikana. Tämän perheet kokivat selkeänä puutteena. Vertaistuki on yksi merkityksellinen tukimuoto päihdekuntoutumisessa. Vertaistuen kautta samassa tilanteessa olevat perheet, voivat kohdatessaan kannustaa ja tukea toisiaan niin päihdekuntoutumiseen liittyvissä, kuin kasvatus- ja parisuhde kysymyksissä. Perheiden mahdollisuus hyvien kokemusten ja tilanteiden jakamiseen kokonaisvaltaisesti muiden perheiden kanssa, voimavaraistaa vanhempia ja vahvistaa parhaimmillaan vanhempien uskoa kuntoutumiseensa ja selviytymiseen perheenä. Perhekuntoutuksen toimintaympäristö ei ole este vertaistoiminnan toteuttamiselle. Toimintarakenteiden muuttaminen ja olemassa olevien toimintojen ja tilojen kattavampi hyödyntäminen perheiden tueksi on aineistoni vanhempien mielestä mahdollista.

Halusin työlläni selvittää mikä merkitys perheiden päihdekuntoutuksella oli ollut perheen kuntoutumiselle. Tulokset osoittavat, että vanhempien alkuvaiheen pelosta ja uhkakuvista huolimatta, luottamuksen, rehellisyyden ja avoimuuden kokemukset perhekuntoutuksessa olivat merkityksellistä vanhempien päihdekuntoutuksen edistymisessä. Perhekohtaisen tuen huomioiminen, parisuhdetta unohtamatta, vahvisti vanhempien vanhemmuutta. Lapsi oli merkittävä vanhemman kuntoutusmotivaatiota kannatteleva tekijä. Vanhempien päihdekuntoutuksen sujumiseen vaikutti vanhempien tulevaisuuteen suuntautuva tavoite lapsen kotiin saamisesta tai perheen yhdessä pysymisen mahdollisuudesta. Lapsen myötä vanhempien usko paremmasta huomisesta voimistui ja vanhemman usko omaan päihdekuntoutumiseen ja vanhemmuuteen vahvistui. Päihdekuntoutuminen tuli merkitykselliseksi vanhemmille vanhemmuuden ja lapsinäkökulman huomioimisen ja/tai lapsen kuntoutuksessa mukanaolon kautta.

Lapsen kotiutumisen tai perheen yhdessä pysymisen tavoite oli merkittävä johtotähti vanhempien päihdekuntoutumisen edistymisessä. Vaikutus lasten tilanteeseen oli selkeä. Tulokset vahvistavat myös näkemystä, että perhekuntoutuksessa on merkityksellistä huolehtia vanhemman toivon ylläpitämisestä. Perhekuntoutuksessa saadun vanhemmuuden ja kattavan perhekohtaisen tuen myötä perheen kuntoutuminen edistyi. Lasten konkreettisempi osallistuminen ja vertaistuen mahdollisuus sekä mahdolliset seurantatapaamiset tulee työni tulosten pohjalta myös ottaa perhekuntoutuksessa vanhemmin huomioon. Perheen kuntoutuminen kannatteli vanhempien päihteettömyyttä. Vanhemmuus sekä pärjäämisen tunne perheenä vahvistui.

10.3 Päihdearjesta päihteettömään arkeen

Mielenkiintoni työssäni oli ollut myös selvittää millaisia muutoksia perheiden elämäntilanteissa oli tapahtunut perhekuntoutuksen jälkeen? Millaista arkitukea perheet olivat saaneet? Vai olivatko? Tuen saanti arkeen ei ollut aineistoni perheille automaatiopalvelu perhekuntoutuksen jälkeen. Päihdekuntoutuksen loppuvaiheessa, yhdessä perheen kanssa, pyritään tarkistamaan perheen arjen tuen tarve lastensuojelun-, päihdepalvelun ja muun avohuollon tuen osalta. Tämä ei kaikkien perheiden kokemuksissa ollut toteutunut. Suurimmalla osalla perheistä lastensuojelun kontakti oli jatkunut koko perhekuntoutuksen ajan ja jatkui edelleen. Päihdepalvelujen osalta jatkumoa ei kaikilla perheillä välttämättä ollut.

Joillakin aineistoni perheiden kohdalla tuen tarve tai saanti oli ollut melko vähäistä heti perhekuntoutuksen päätyttyä. Pärjääminen arjessa vanhempina ja puolisoina ja erityisesti perheenä, ilman ulkoisen tuen kontrollia oli tuolloin ollut vanhemmille merkityksellistä. Parhaimmillaan perhekuntoutus vahvistaa vanhemmuutta ja luo vanhemmalle pärjäämisen tunnetta. Pitkän perhekuntoutuksen jälkeen vanhempien kylläntyminen ja hoitoväsymys palveluihin on ymmärrettävää ja inhimillinenkin tunne. Muistettavaa kuitenkin on, että päihderiippuvuudesta kuntoutuminen ei ole yhden tai kahden vuoden mittainen, vaan elämänpituihin matka. Päihdepalvelujen piiristä jättäytyminen voi altistaa perheen vanhempia retkahtamiselle. Vanhempien päihteettömyyden jatkuminen, on koko perheen jatkokuntoutumisen kannalta ehdoton edellytys. Arjen haasteet saattavat yllättää.

Vanhempien päihteettömyyden ylläpitäminen jäi useilla aineistoni perheiden vanhempien kohdalla vanhempien itsensä varaan. Kaikilla aineistoni vanhemmilla oli mahdollisuus ottaa yhteyttä sekä päihdepalveluun että lastensuojeluun. Lastensuojelun kontaktin säilyminen koettiin poikkeuksesta hyvänä asiana. Vanhemmat kokivat, että lastensuojelun piirissä pysyminen mahdollisti tuen saannin ja ehkä nopeutti kontaktia myös päihdepalveluihin. Retkahdusta pelättiin mutta kynnyks päihdepalvelukontaktiin näyttäytyi aineistoni vanhemmilla kuitenkin olleen melko suuri huolimatta siitä, että päihdepalvelun käyttöä oli aiemmin ollut hyvinkin paljon. Perheenä haluttiin osoittaa pärjäävyyttä, jolloin päihdehoitokontaktin uudelleen virittämistä vältettiin. Lasten tilanteiden kannalta lastensuojelun avohuollon kontakti ja tuen jatkuminen koettiin itsestään selvänä asiana.

Osalla perheistä jatkui perhetyö perhekuntoutuksen kautta työntekijän kotikäynteinä. Perhetyö koettiin hyvänä jatkotukena. Perhekuntoutuksen liikkuva perhetyö on uusi työmalli, jossa tavoitteena on kotiin vietävänä päihdepalveluna tukea vanhempien päihteettömyyttä, vanhempien jaksamista, vanhemmuutta ja perheen kuntoutumista. Päihdepalvelun liikkuva perhetyö tekee yhteistyötä lastensuojelun avohuollon kanssa. Osalla perheistä oli molempien tahojen toteuttamia kotikäyntejä, jolloin vanhemmuuden ja lasten tilanteen osalta työskentely oli vanhempien kokemana hyvinkin samansuuntaista. Vanhemmat kokivat palvelujen päällekkäisyyttä. Olisiko tässä yhteistyön tehostamisen pintaa? Vanhempien jaksamista arjessa ja arjen hallinnan tunnetta vähensi selkeästi vanhempien epätietoisuus kotiin vietävien palvelujen kestosta ja sisällöstä. Päällekkäisyys palveluissa turhautti vanhempia. Palvelun tukea antava palveluperiaate sitten hämärti vanhempien kokemuksissa.

Osa aineistoni vanhemmista aloitti kuntouttavan korvaushoidon perhekuntoutuksen jälkeen tai sen aikana. Perhekuntoutuksen jälkeen kuntouttavassa korvaushoidossa olleet vanhemmat kokivat saaneensa parhaiten tukea. Korvaushoidon päivittäinen kontakti mahdollistaa vanhemmalle intensiivisen tuen saannin. Korvaushoidossa huomioidaan vanhempien lääkinnällinen hoito ja psyko-sosiaalinen tuki. Tulosten pohjalta huomioitavaa on, että kuntouttava korvaushoito ei jää irralliseksi päihdepalveluksi perhekuntoutuksen päättäneille vanhemmille. Vanhemman yksilöllisen hoidon ja jatkotuen lisäksi koko perheen tilanne ja tuen tarve tulee huomioida. Erityisesti vanhemmuus ja lapsinäkökulma tulisi huomioida, jotta perheen kuntoutumisen edistyminen jatkuu.

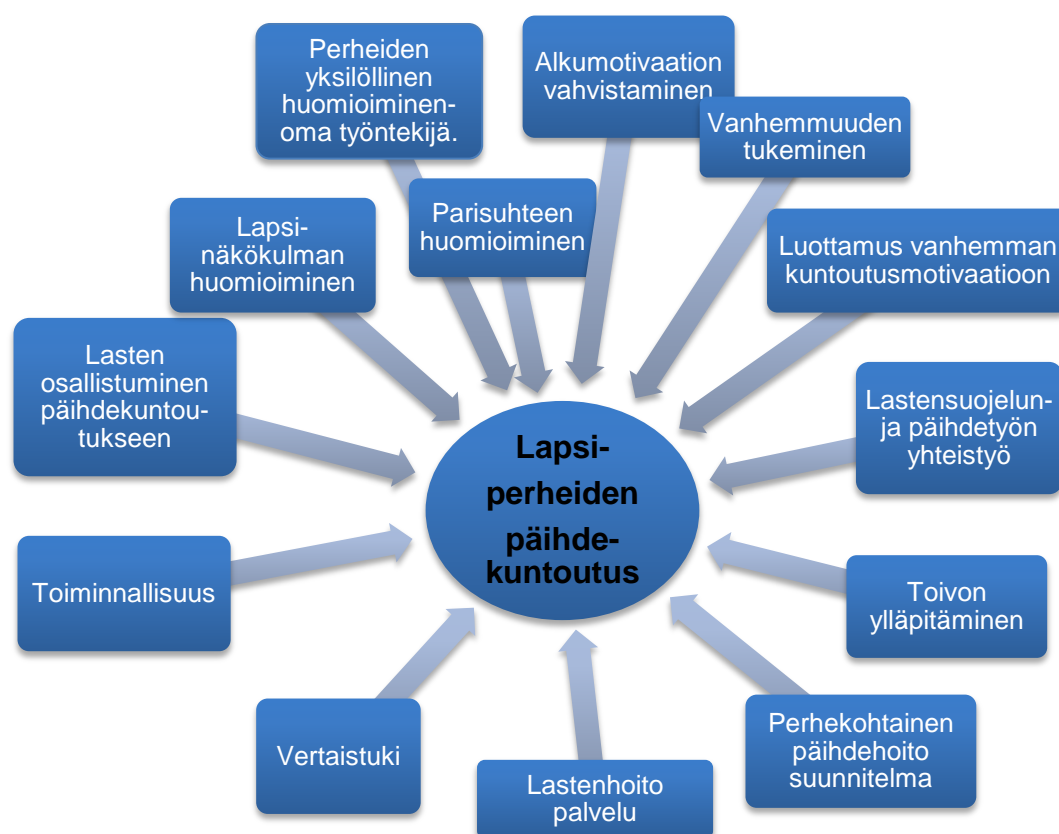
Tulokseni osoittavat, että mitä pidemmälle päihdekuntoutuminen eteni, sitä enemmän vahvistui aineistoni perheillä odotukset paremmasta tulevaisuudesta. Arjessa pärjääminen perheenä vahvistui. Vanhempien haaveina oli parempi työ, elämäkumppani, parisuhteen toimivuus, kouluttautuminen ja se että lasten tilanne pysyisi hyvänä. Tavallinen perhearki, rauhallinen kotielämä lasten kanssa korostui aineistoni perheiden tulevaisuuden näkymissä. Knuuti (2003) huomasi tutkimuksessaan samaa. Muuttuneen elämäntavan myötä tavallinen arkinen elämä houkuttelee. Suhde lapseen koettiin tärkeänä ja toimi arjen voimavarana. Suhteen korjaaminen läheisiin ja erityisesti lapseen korostui. Kouluttautuminen mielenkiintoiseen ammattiin ja sitä kautta hyvän työpaikan saaminen oli monien kohdalla haaveena. Päihdekuntoutumisen kautta optimistiset tulevaisuuden haaveet ja näkymät vahvistuvat. (Knuuti 2003, 121, 168.)

Tulokset todensivat, että kaikilla perheillä elämänhallinta oli vahvistunut vanhempien päihteettömyyden myötä. Elämän puitteet olivat alkaneet rakentua päihteettömyyttä vahvistaviksi. Perheet systeeminä toimivat arjessaan päihteettömyyttä ylläpitäen. Muutoksen edistyminen perheiden perhetilanteissa oli kaikilla selkeästi nähtävissä. Osalla perheistä oli ammatillista tukea enemmän kuin toisilla ja joillakin sosiaalista tukea muutoin saatavilla. Tuen saannissa perheillä painottui lastensuojelun avohuollon tuki. Päihdepalvelujen jatkotuen kannalta vanhempien hoitoonhakeutuminen päihdepalvelujen avohuollon piiriin jäi pitkälti vanhempien vastuulle. Useiden aineistoni perheiden kohdalla tukea ei haettu vaikka tarvetta olisi ollut. Syynä vanhempien jaksamattomuus tai usko omaan pärjäävyyteen. Suositeltavaa ei ole että perheen tilanne kriisiytyy uudestaan arjen haasteiden tai vanhemman retkahtamisen vuoksi. Erityisesti yhden vanhemman perheet olivat jaksamisen ja vanhemmuuden osalta kovilla. Työni tulosten pohjalta lastensuojelun ja päihdepalvelujen avohuollon yhteistyössä on tehostamisen paikka.

Kaikilla vanhemmilla oli pärjäämisen tahtoa selviytyä perheenä itsenäisesti huolimatta mahdollisista tuen tarpeista. Päihteettömyyden myötä muuttuneissa perhetilanteissa seestynyt arki lasten kanssa ja vanhempien tulevaisuuden toiveikkuuden säilyminen oli keskeinen perheen arkea kannatteleva voima. Retkahduksen pelkoa oli useilla vanhemmilla, mutta elämän uusien rakenteiden rakentuminen oli vahvistanut vanhempien uskoa päihteettömyyteen, vanhemmuuteen ja perheenä toimiseen yhdessä lasten kanssa.

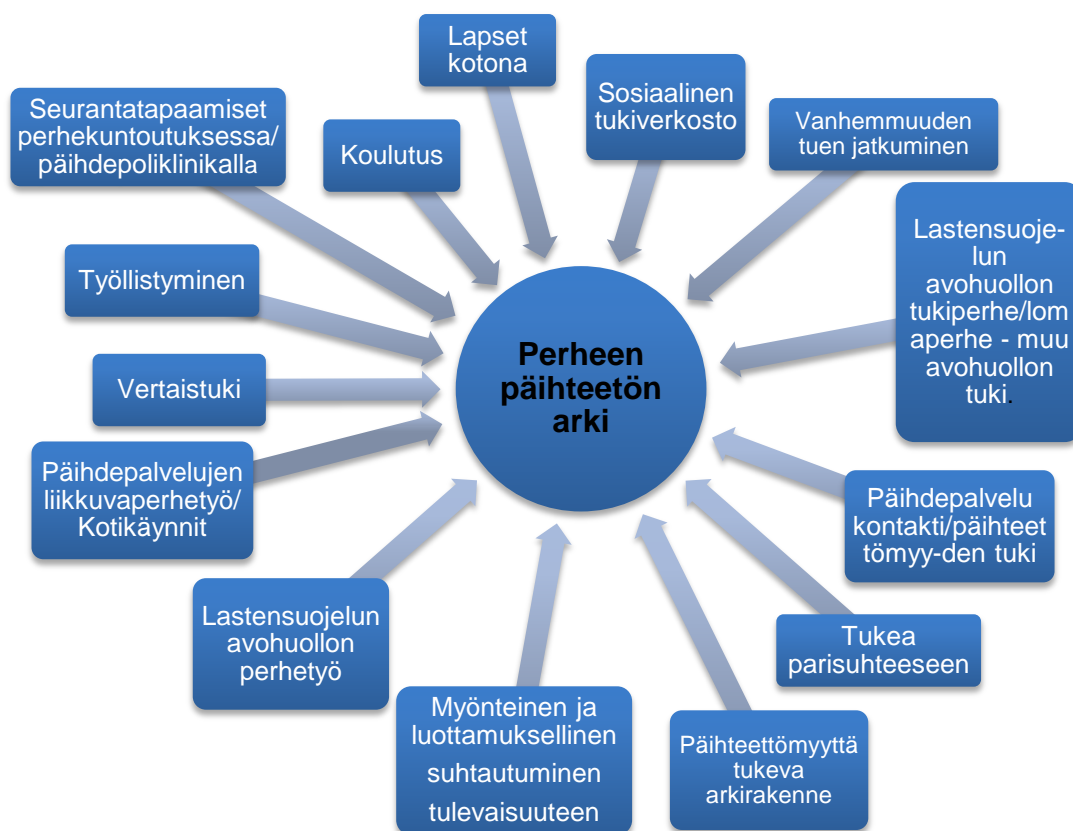
Seuraavaksi kuvioissa (Kuvio 6) esittelen työni tulosten kautta nousseet lapsiperheen päihdekuntoutumista edistäviä tekijöitä. Lopuksi (Kuvio 7) tuon näkyväksi aineistoni kautta nousseet perheiden arjen päihdeettömyyttä ja jatkokuntoutumista edistäviä tekijöitä.

KUVIO 6. Lapsiperheiden päihdekuntoutumista edistävät tekijät.

Lapsiperheiden päihdekuntoutusta toteutetaan perhekeskeisellä työotteella, perheiden yksilölliset tuentarpeet ja tavoitteet huomioiden. (Kuvio 6) kautta olen yhteenvetona tuonut näkyväksi vanhempien kokemuksissa perheiden päihdekuntoutumista edistäviä tekijöitä. Perhekohtaisesti tuen tarve määrittyi ja muuttui perhetilanteiden ja vanhempien yksilöllisten tuen tarpeiden mukaan. Työni tulokset osoittivat selkeästi, että nämä perheen kuntoutumista edistävät ja tukea antavat tekijät on syytä huomioida perhekohtaisesti päihdekuntoutuksen perhelähtöisessä toiminnassa.

Kuvio 7. Lapsiperheiden arjen päihteettömyyttä tukevat tekijät

Perheen päihdekuntoutuminen on muutosprosessi, jossa päihteettömyyden kautta vaiheittain, koko perhesysteemi perheessä muuttuu. Tämä edellyttää vanhempien päihteettömyyden jatkumista. Tulokset todensivat, että perhekuntoutus interventiona mahdollistaa parhaimmillaan vanhempien irtioton ja kuntoutumisen päihteistä, lapsen tilanteen selkeytymisen ja perhetilanteen eheytyksen. Perhekuntoutumisen jälkeen on varmistettava lastensuojelun ja päihdepalvelujen avohuollon tuki. Myös muu kattava perhekohtainen tuki vanhempien ja koko perheen päihteettömän arjen rakentumiseksi on merkityksellistä. Perheen hyvinvointi edellyttää vanhemmilta jaksamista, niin päihdekuntoutujana, vanhempana kuin puolisonakin. Perheen tasapainoisen arjen turvaaminen on myös lasten kasvuolosuhteiden turvaamista. Tulevaisuuden toiveet ja haaveet kannattelevat perheen päihteetöntä arkea. Päihteettömyyden jatkumiseen vaaditaan vanhemmilta lujaa tahtoa, sisäistä tavoitteellista motivaatiota, mutta ennen kaikkea, tuettua arkea yhdessä lasten kanssa.

11 Tulosten hyödynnettävyys tulevaisuuden päihdepalveluissa

Yhteiskunnassamme lapsiperheet, joissa vanhemmilla on päihderiippuvuus, on entistä yleisempi ilmiö, johon on syytä regoida. Opinnäytetyöni tulokset osoittavat, että lapsiperheiden päihdekuntoutuksen toteuttamiselle ja kehittämiselle on tarvetta. Tällä hetkellä päihdehuollossa pyritäänkin kehittämään perhelähtöisiä avohuollon päihdepalveluja. Perhekuntoutuksella on päihdepalveluissa selkeä oma paikkansa, lapsiperheiden kokonaisvaltaisen päihdekuntoutuksen toteuttamiseksi. Perhekuntoutuksessa myös lastensuojelun avohuollon kanssa tehtävä yhteistyö on lasten tilanteen arvioimiseksi keskeistä. Päihdehuollon ja lastensuojelun yhdistäminen perhekuntoutuksessa haastaa perhetyön tekemisessä ymmärtämään lastensuojelun lähtökohtia ja toisaalta lastensuojelua päihdepalvelujen perhetyön lähtökohtia. Perheen päihdekuntoutuminen on yhteiskunnallisesti merkityksellistä.

Opinnäytetyöni aineiston vanhempien hoitoon ohjautumisen kynnys oli ollut melko korkea. Perhetilanteet olivat hyvin erilaisia, josta vanhempien päihdekuntoutukseen motivoituminen oli haasteellista. Vanhemmilla oli ollut pelkoa lapsen menettämisestä ja vanhempien häpeän tunne omasta toiminnastaan vanhempana oli ollut suuri. Tämä haastaa niin päihdepalvelun kuin lastensuojelun ammattilaisia. Perheiden kohtaamisessa turhien uhkakuvien minimoiminen avoimella ja rohkealla kohtaamisella on entistä tärkeämpää. Tulevaisuuden päihdepalveluissa yhteistyötä on painotettava entistä enemmän lastensuojelun, mutta myös laajemmin psykiatrian avohuollon, sosiaalitoimen ja peruspalvelujen suuntaan. Yhteistyön pintaa tulee lisätä myös kolmannen sektorin kuten järjestöjen ja eri vertaistukea tarjoavien tahojen kanssa. Perheiden päihdehoitoon ohjautuminen tulisi suunnata toteutettavaksi mahdollisimman monen tahon joustavana ja matalakynnyksisenä varhaisen tuen palveluna.

Tulevaisuudessa päihdehuollon vahvana suuntana on painottaa päihdepalvelujen avohuollon palveluja. Avohuollon päihdepalveluilla tavoitellaan säästöä palvelukustannuksissa, mutta ne ovat myös matalakynnyksistä palvelua. Päihdepalvelujen avohuollon tavoitteena on tarjota monipuolisia, asiakkaiden erilaisiin tilanteisiin ja päihdehoidon tarpeisiin soveltuvaa päihdepalvelua. Avohuollon päihdepalvelut ovat palvelutarjonnassa asiakkaille ensisijaisia vaihtoehtoja. Huomioitavaa kuitenkin on, että usein pitkittynyt päihdekäyttö edellyttää laitoshoidoa ennen avohuollon tukea. Avohuollon päihdepalvelu on usein jatkumo laitoshoidokselle, jolloin merkityksellistä on perheen sujuva ja nopea siirtyminen laitoshoidosta avohuollon päihdepalveluun. Kaikilla aineistoni perheillä

laitoshoidosta avohuollon piiriin siirtyminen ei toteutunut mutkattomasti. Perheen päihdekuntoutuksessa tuleekin tulevaisuudessa rakentaa entistä selkeämpiä perhekohtaisia hoitopolkuja, joissa turvataan eri yhteistyöllä kaikille perheenjäsenille mahdollisimman kattava tuki koko päihdekuntoutusprosessin ajan. Opinnäytetyöni tulosten pohjalta lapsiperheen päihdekuntoutumisprosessissa on tarpeen, varsinkin erilaisissa siirtymävaiheissa, entistä tiiviimmin varmistaa perheen tilanne päihdeettömyyden ja arkielämän tuen tarpeen kannalta.

Haastateltavat kokivat perhekuntoutuksen melko vaativana ja raskaana kuntoutusvaiheena. Vanhempien jaksaminen ja vanhempana toimiminen oli päihdekuntoutumisen aikana usein koetuksella. Tulokset osoittavat, että vanhemmuuden huomioiminen perhekuntoutuksessa vahvisti vanhempien vanhemmuutta ja edisti kuntoutumista. Erityisesti lapsen kotiutuminen varsin pitkältäkin sijoitusajalta haastoi vanhemmuutta. Vanhempien kuntoutuminen päihderiippuvuudesta vaatii perheeltä arkielämän uudelleen rakentamista, lasta huomioivalla tavalla. Siirtyminen päihdekeskeisestä arjesta päihdeettömään arkeen edellyttää vanhemmilta vahvaa elämänhallintaa ja tuen saantia. Arjen sujuminen puolisoina ja vanhempina haastoi vanhempien päihdekuntoutumisen edistymistä perhekuntoutuksen jälkeen. Vanhempien pärjääminen arjessa edisti vanhempien elämänhallinnan tunnetta. Työni tulokset osoittavat, että perheiden arjessa on tarpeen olla päihdekuntoutumista edistäviä ja perheen päihdeettömää arkea kannattelevia tekijöitä. Mitä enemmän niitä oli, sen vahvempia vanhemmat olivat kuntoutumisessaan ja arjen hallinnassaan. Päihdeettömän arjen sujumisen myötä myös tulevaisuuden haaveet ja tavoitteet suuntasivat vanhempien uskoa elämän eheytymiseen.

Tiedetään, että päihderiippuvuudesta kuntoutuminen on aikaa vaativa prosessi, jossa tuen saanti on merkityksellistä. Puoli vuotta perheiden avokuntoutuksen päättymisen jälkeen ei kaikilla aineistoni vanhemmilla enää ollut päihdepalvelukontaktia. Useammalla perheellä heti perhekuntoutuksen päättymisen jälkeen oli ollut päihdepalvelun perheyön tuki ja osalla perheistä myös lastensuojelun perhetyö oli jatkunut. Haastattelu hetkellä perheille tarjottu tuki oli vähentynyt. Lähinnä tukea saatiin lastensuojelun perhetyön kautta. Korvaushoidossa olevien vanhempien kohdalla tuen saanti oli ollut päihdehoidon osalta jatkumona selkeämpää. Osalle vanhemmista päihdehoidon tuen ulkopuolelle jääminen oli vanhempien oma valinta. Osa vanhemmista kaipasi selkeästi tukea päihdeettömyyden ylläpitoon, mutta päihdehoitokontakti oli jäänyt toteutumatta. Työni tulokset osoittavat että perheen päihdekuntoutumisen edistymisen ja vanhemman päihdeettömyyden turvaamiseksi on harvaluonteisempikin päihdepalvelun avo-

huollon jatkotuki suotavaa. Päihdehoitokontaktin aikaansaaminen tulisi turvata hoitotahon kautta sovittujen seurantakäyntien osalta eikä sen tulisi jäädä vanhemman itsensä varaan.

Avohuollon päihdepoliklinikoiden kautta perheiden on mahdollista saada kattavaa jatkotukea perhekuntoutuksen jälkeen. Päihdepoliklinikoiden työmuotoina ovat erilaiset ryhmätoiminnot, päivätoiminta, yksilökeskustelut sekä sosiaaliohjauksen palvelu. Sosiaaliohjaus on uusi työmuoto päihdepoliklinikoiden palvelussa. Sosiaaliohjaus on päihdepalvelun työmuoto, jossa toimitaan erityisesti perheiden sosiaalisen tuen ja perheiden päihteettömän arjen tukena. Tuetaan myös asiakkaan asumiseen, kouluttautumiseen tai työllistymiseen liittyviä tavoitteita. Työn tavoitteena on vanhempien päihteettömyyden ja perheen arjen sisällöllisyyden vahvistaminen.

Opinnäytetyöni tuloksissa oli nähtävissä, että päihdepoliklinikan mahdollistama jatkotuki jäi perheiden kohdalla valitettavan vähäiseksi. Sosiaaliohjauksellinen tai muu tuki olisi syytä painokkaammin huomioida asiakkaiden päihdekuntoutumisen jatkotueksi. Myös eri järjestöjen mahdollistamat sekä vertaistoimintojen tukivaihtoehdot tulisi kattavammin kartoittaa ja ottaa huomioon perheiden jälkikuntoutuksen tueksi. Ammatillisen työn vastuu on varmistaa perheille jatkokuntoutumisen edellytyksiä, perheitä huomioiden tavalla. Vanhempien päihteettömyyden jatkuminen, lapsen kasvuolosuhteet ja koko perheen päihdekuntoutumisen eteneminen tulee olla päihdepalvelujen perhekuntoutuksen ja lastensuojelun avohuollon perhetyön keskiössä.

Aiempiä tutkimuksia perheiden päihdekuntoutuksesta, asiakkaiden kokemana, on tutkittu melko vähän. Opinnäytetyöni on antanut uutta, mutta myös aiempien tutkimusten kautta jo tiedossakin olleita tuloksia. Tuloksissani keskiöön nousi luottamuksellisen kohtaamisen, vanhemmuuden ja lapsinäkökulman huomioimisen merkitys vanhemman ja koko perheen päihdekuntoutumisen edistämisessä. Asiakastyössä eettinen ja luottamuksellinen kohtaaminen haastaa ammattiauttajia ja on päihdetyön lähtökohta. Työni kautta todellistui keskeiset lapsiperheiden kuntoutumista ja arjen päihteettömyyttä edistävät tekijät. Nämä osatekijät eivät ole tutkimuksellisesti uutta tietoa, mutta kuvastavat hyvin niitä osatekijöiden summaa, jotka perhekuntoutuksen toteuttamisessa on syytä kattavammin ottaa perhekohtaisesti huomioon.

Päihdepalvelujen kehittämiseksi jäin työni tulosten kautta pohtimaan seuraavia jatkotutkimustarpeita. Miten päihdepalvelun perhetyö ja lastensuojelun avohuollon perhetyön yhteistyö toteutuu? Miten kuntouttavassa korvaushoidossa toteutuu perhelähtöinen työ? Myös lapsen äänen todellistuminen perhekuntoutuksen subjektina antaisi varmasti tärkeää näkökulmaa päihdepalvelujen perhekuntoutuksen kehittämiseksi.

Lopuksi esittelen opinnäytetyöni tulosten ja vanhempien kokemusten pohjalta seuraavanlaisia suosituksia perheiden avokuntoutuksen kehittämiseksi:

- Lapsiperheiden päihdehoitoon hakeutumisen kynnystä tulisi madaltaa.
- Perhekohtaisten päihdekuntoutusta edistävien tekijöiden vankempi huomioiminen perhekuntoutuksen aikana.
- Vertaistuen kattavampi mahdollistaminen perhekuntoutuksessa.
- Lastenhoitopalvelun jatkuminen vakituisella lastenhoitajalla.
- Isompien lasten konkreettisempi osallistuminen perhekuntoutukseen (Toiminta, jossa vanhemmat ja lapset toiminnallisesti toimivat yhdessä.)
- Perheiden seurantatapaamiset säännöllisesti osana perhekuntoutusta.
- Vanhempien päihteettömyyden jatkotuki päihdepoliklinikan kautta (sosiaaliohjaus, ryhmät, yksilökeskustelu) tai muu jälkikuntoutuksen varmentaminen.
- Lastensuojelun avohuollon- ja päihdepalvelujen liikkuvan perhetyön yhteistyön täsmentäminen.

Päihdehuollossa toteutetaan tällä hetkellä rakenneuudistusta. Päihdepalveluja pyritään kehittämään ja kohdentamaan entistä tarkemmin asiakkaiden tarpeisiin. Yhtenä tavoitteena on tehostaan yhteistyötä psykiatrian poliklinikoiden sekä lastensuojelun avohuollon kanssa. Työni tulokset osoittavat, että tarvitaan monitoimijuutta perheiden päihdekuntoutumisen tueksi. Hoitoonohjautumista tulee entisestään pyrkiä madaltamaan. Tarvitaan perheiden varhaista tukea, mutta myös perheiden nopeaa hoitoonohjausta perhetilanteiden niin edellyttäessä. Perhekuntoutus lapsiperheiden päihdekuntoutumisen tukena on yhteiskunnallisesti merkityksellinen palvelu, johon tulee tulevaisuudessa panostaa.

Lähteet

Ackerman J. Robert 1990. Lapsuus lasin varjossa. Lapsi alkoholistiperheessä. Opas vanhemmille, ammattikasvattajille ja hoitotyöntekijöille. Kääntänyt Suomen oloihin soveltuvaksi Teuvo Peltoniemi. Helsinki: A-klinikkasäätiö VAPK-kustannus.

Ackerman, J. Robert 1983. Children of Alcoholics: A guide for parents, educators and therapists. How to help and find help for children trapped in alcoholic families. Florida USA: Publications of Holmes Beach.

Andersson, Maarit & Hyytinen, Riitta & Kuorelahti, Marianne (toim.) 2008. Vauvan parhaaksi. Kuntoutuminen päihteistä odotus – ja vauva-aikana. Pidä-kiinni-hoitojärjestelmä. Helsinki: Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 38.

Alasuutari, Pertti 2007. Laadullinen tutkimus. Tampere: Gummerus.

Andersson, Maarit 2011. Vauvaperheiden päihdekuntoutus. Teoksessa: Vaaraala, Suvi. (toim.) Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 62-80.

Barber, James.G 2002. Social work with addictions. Second Edition. Hampshire: Publish by Palgrave Macmillan.

Bardy, Marjatta. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia Oy.

Blomqvist, Jan 2004. Pohdintoja riippuvuuden spontaaniparantumisesta. Teoksessa: Hänninen Vilma & Ylijoki, Oili-Helena (toim.) 2004. Muuttuuko ihminen? Tampere: Tampereen yliopiston paino, 157-184.

Cork, R. Margaret 1990. Unohdetut lapset. Alkoholistivanhempien lapsia koskeva tutkimus. A-klinikkasäätiön julkaisu 4. Helsinki: Sahalan kirjapaino Oy.

Cork, R. Margaret 1970. The Forgotten Children. Addiction research foundation. Toronto: Ontario.

Eskola & Suoranta 1998, Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Hannele & Autonen- Vaaraniemi, Leena 2012. Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino.

Forsberg, Helena & Linnas, Helena 2004. Lapsi ja lastensuojelu. Teoksessa: Söderholm ym. 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Forsse'n Katja 1993. Suojaverkon lapsiperheet. Tutkimus kasvuolopuutteiden takia lastensuojelun asiakkaana olevien perheiden elämänhallinnan ongelmista ja perheiden kanssa tehdystä sosiaalityöstä. Turun yliopisto sosiaalipolitiikan laitos. Sosiaalipolitiikan julkaisuja, sarja A:2. Turku: Turun yliopiston offsetpaino.

Heino, Tarja 2009. Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa: Bardy, Marjatta. (toim.) 2009. Lastensuojelun ytimissä. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Unigrafia Oy.

Heino, Tarja 2008. Lastensuojelun avohuolto ja perhetyö: kehitys, nykytila, haasteet ja kehittämisehdotukset. Selvitys lastensuojelun kehittämisohjelmalle. Työpapereita 9/2008. Stakes. Helsinki: Valopaino.

Heinonen, Jarmo. (toim.) 2012. Kuin kala verkossa. Ihminen ja alkoholi. Helsinki: Prometheus kustannus Oy,

Helsingin tilastollinen vuosikirja 2012. Helsingin kaupunki, tietokeskus. Porvoo: Bookwell Oy.

Hirschovits - Gertz, Tanja 2011. Palvelut prosessin vaiheisiin?
Huuko IV 8.9. luentomonisteet. Helsinki.

Hirsjärvi, Sirkka - Remes, Pirkko - Sajavaara, Paula 2000. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.

Holmberg, Jan 2010. Päihderiippuvuudesta elämänhallintaan. Helsinki: Edita.

Holmila, Marja - Raitasalo, Kirsimarja 2012. Lapset päihdeperheessä. Teoksessa: Heinonen, Jarmo. (toim.) 2012. Kuin kala verkossa. Ihminen ja alkoholi. Helsinki: Prometheus kustannus Oy, 38-49.

Holopainen Katja 1998. Äitiys on mahdollisuus. Päihdeongelmaisten äitien kuntoutus Oulunkylän ensikodissa. Ensi- ja turvakotien liiton julkaisu 17. Helsinki: Nykypaino Oy.

Hurtig, Johanna 1999. Huvitusta, hyvitystä vai hyödyllistä. Lastensuojelullisen perhekuntoutuksen arviointia. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja B. Tutkimusraportteja ja selvityksiä 30. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Hurtig, Johanna 2003. Lasta suojelemassa. Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelutyön perhetyön käytännöissä. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja. Rovaniemi: Lapin yliopisto.

Huttunen, Jouko 1999. Muuttunut ja muuttuva isyys. Teoksessa: Arto Jokinen (toim.) Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Vammala: Tampere University Press.169-193.

Hyytinen, Riitta 2007. Lapsi, huumeperhe ja toivo. Lapsen todellistuminen huumeperheen kuntoutusprosessissa. Sosiaalityön erikoistumiskoulutukseen kuuluva lisensiaatin tutkimus. Yhteiskuntapolitiikan laitos. Helsingin yliopisto. Ensi- ja turvakotien liitto ry.

Hänninen Vilma & Ylijoki, Oili-Helena (toim.) 2004. Muuttuuko ihminen? Tampere: Tampereen yliopiston paino.

Itäpuisto, Maritta 2001. Pullon varjosta valoon. vanhempiensa alkoholinkäytöstä kärsineiden selviytymistarinoita. Kuopion yliopiston selvityksiä E. Yhteiskuntatieteet 22. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Itäpuisto, Maritta & Grönfors, Martti 2004. Isä, poika ja pullon henki. Juoppo isä pojan ongelmana. Teoksessa: Hänninen Vilma & Ylijoki, Oili-Helena (toim.) 2004. Muuttuuko ihminen? Tampere: Tampereen yliopiston paino, 134-154.

Itäpuisto, Maritta 2008. Pullon pohjimmaisat. Lapsi, perhe ja alkoholi. Helsinki: Gummerus.

Itäpuisto, Maritta 2005. Kokemuksia alkoholiongelmaisten vanhempien kanssa eläystä lapsuudesta. Kuopion yliopiston julkaisuja E. Yhteiskuntatieteet 124. Kuopio. Kuopion yliopiston painatuskeskus.

Johansson, Monica & Berg, Leif 2011. Opastava yhteistyö perheiden kanssa. Espoo: Oriental xPress Oy.

Jokinen, Arto (toim.) 1999. Mies ja muutos. Kriittisen miestutkimuksen teemoja. Vammala: Tampere University Press.

Kaukonen Olavi & Hakkarainen Pekka (Toim.) 2002. Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Yliopistonpaino.

Kilpatrick, C. Allie & Holland, P. Thomas 2009. Working with Families. An integrative model by level of need. Boston: Allyn & Bacon.

Kivitie- Kallio, Satu & Politi, Johanna 2004. Päihteitä käyttävän äidin lapsi. Teoksessa: Söderholm ym. 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim, 153-175.

Knuuti, Ulla 2007. Matkalla marginaalista valtavirtaan. Huumeiden käytön lopettaneiden elämäntapa ja toipuminen. Yhteiskuntapolitiikan laitoksen tutkimuksia 1/2007. Helsinki: Yliopistonpaino.

Koski-Jännes Anja & Hänninen Vilma 2004. Läheiseni on päihdeongelmainen. Helsinki: Kirjapaja Oy.

Lappalainen - Lehto, Riitta – Romu, Maija-Liisa – Taskinen, Mailis 2008. Haasteena päihteet. Ammatillisen päihdetyön perusteita. Helsinki : Wsoy.

Lastensuojelulaki 13.4.2007/417. Viitattu 15.3.2013.

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2007/20070417>

Leskinen, Maire - Lassila, Anna - Kalamaa, Anne-Maria - Rytkölä, Elina 2003. Perhekeskeisen huumetyön opas. Helsinki: Art-Print Oy.

Mielenterveys- ja päihdesuunnitelma, Mieli 2009 - työryhmän ehdotukset mielenterveys – ja päihdetyön kehittämiseksi vuoteen 2015. Helsinki 2009. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2009:3.

Murto, Lasse 2002. Päihdehuollon suomalainen malli kansainvälistyvässä ympäristössä. Teoksessa: Kaukonen Olavi & Hakkarainen Pekka (Toim.) 2002. Huumeiden käyttäjä hyvinvointivaltiossa. Helsinki: Yliopistonpaino, 167-192.

Myllärniemi, Annina 2007. Lastensuojelun avohuollon perhetyö ammattikäytännönä - jäsenyyksinä perhetyöstä toimintatutkimuksen valossa. Soccan – ja Heikki Waris-instituutin julkaisusarja 6/2007.

Mäkelä, Rauno – Hannula, Marja – Kajantola, Arto – Kurki, Teijo – Levo, Hannele- Mäkelä, Harri – Ruokonen, Eija. 2006. Perhekeskeinen työ A-klinikkasäätiöllä. Kehittämisprosessi 2005-2006. Monistesarja nro 54. A-klinikkasäätiö.

Nieminen, Urpu 1983. Perhekeskeinen sosiaalityö. Sosiaaliturvan keskusliitto. Helsinki.

Nousiainen, Kirsi 2001. Karusellista kasvamaan. Kokemuksia lapsilähtöisestä päihdeperhetyöstä. Projektiraportti. Lomayhtymä ry.

Nousiainen, Kirsi 2004. Lapsistaan erillään asuvat äidit. Äitiysidentiteetin rakentamisen tiloja. Jyväskylä: Minerva kustannus Oy.

Nätkin, Ritva (toim.) 2006. Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-kustannus.

Nätkin, Ritva 2006. Äitiys ja päihde- kertomus ja politiikka. Teoksessa: Nätkin, Ritva (toim.) 2006. Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-kustannus, 23-53.

Nätkin, Ritva 2011. Äiti maaperä. Teoksessa: Vaarala, Suvi. (toim.) 2011. Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry, 118-137.

Ojanen Minna 2006. Äiti korvaushoidossa. Teoksessa: Nätkin, Ritva (toim.) 2006. Pullo, pillerit ja perhe. Vanhemmuus ja päihdeongelmat. Juva: PS-kustannus 107-135.

Oxford, Jim 2004. Kohti uutta lähestymistapaa addiktiosta vapautumiseen. Teoksessa: Hänninen Vilma & Ylijoki, Oili-Helena (toim.) 2004. Muuttuuko ihminen? Tampere: Tampereen yliopiston paino, 187-209.

Peltoniemi, Teuvo 1995. Lasinen lapsuus. Perustietoa päihdeperheistä. Helsinki: A-klinikkasäätiö ja Prevnet.

Peltoniemi, Teuvo 2003. Lapsen elämä alkoholiperheessä. Teoksessa: Utoslahti Kirsi & Peltoniemi Teuvo (toim.) 2003. Pikku aikuisia. Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus- hankkeesta. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 42. Jyväskylä: Gummerus, 168-185.

Poikela, Ritva 2010. Asiakassuunnitelma asiakaslähtöistä auttamista tavoitteellistamassa. Kohteen rakentumisen moniääninen menetelmä. Väitöskirja. Helsingin yliopisto sosiaalitieteiden laitos. Helsinki: Yliopiston painos.

Päihdehuoltolaki 17.1.1986/41. Viitattu 14.3.2013

<http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>

Pösö, Tarja 2012. Lapsen etu, oikeudet ja näkökulma moraalisisina kannanottoina. Teoksessa: Forsberg, Hannele & Autonen - Vaaraniemi, Leena 2012. Kiistanalainen perhe, moraalinen järkeily ja sosiaalityö. Tampere: Vastapaino, 75-97.

Ristimäki, Tero & Sariola, Heikki & Seppälä, Janne & Varsa, Marjo 2008. Lastensuojelulain toteutuminen. Elokuu 2008. Helsinki: Lastensuojelun keskusliitto ja Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia.

Roine, Mira & Ilva, Minna & Takala, Janne (toim.) 2010. Lapsuus päihteiden varjossa. Vanhempien päihteidenkäytöstä kärsivät lapset tutkimuksessa ja käytännön työssä. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 57. A-klinikkasäätiö Helsinki: Multiprint Oy.

Saarto, Ari 1996. Lapsiperhe ja alkoholi. Opas vanhemmille ja ammattiauttajille. Helsinki: Helsingin kaupungin hankintakeskus.

Strid, Outi 2004. Ennaltaehkäisy ja yhteistyö. Teoksessa: Söderholm ym. 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Särkelä, Antti 2001. Välittäminen ammattina. Tampere: Vastapaino.

Säävälä, Hannu – Pohjoisvirta, Riitta – Nyqvist, Leo – Salonen, Santtu 2006. Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan. Oulun ensi- ja turvakoti ry. Oulu: Kalevaprint Oy.

Säävälä, Hannu – Nyqvist, Leo – Salonen, Santtu 2006. Väkivallan tekijän taustaa. Teoksessa: Säävälä, Hannu – Pohjoisvirta, Riitta – Nyqvist, Leo – Salonen, Santtu 2006. Mies varikolle. Apua lähisuhdeväkivaltaan. Oulun ensi- ja turvakoti ry. Oulu: Kalevaprint Oy, 31-55.

Söderholm, Annlis – Halila, Ritva – Kivitie-Kallio, Satu – Mertsola, Jussi – Nieminen, Sirkku (toim.) 2004. Lapsen kaltoinkohtelu. Helsinki: Duodecim.

Taitto, Annikka 1998. Kuka minä sitten olen? Riippuvuus ja siitä toipuminen. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 24. Saarijärvi: Gummerus.

Taitto, Annikka 2002. Huomaa lapsi. Päihdeongelma perheessä. Jyväskylä: Gummerus.

Tamminen, Mikko 2000. Paluu normaaliin. Tutkimus addiktiivisen päihteidenkäytön lopettamisesta. Stakes. Raportteja 247. Saarijärvi: Gummerus.

Timonen, Marko 6.11. 2012. Perheiden avokuntoutus. Luentomonistheet.

Törrönen, Maritta & Pärnä, Katariina (toim.) 2010. Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö. Porvoo: Bookwell Oy.

Törrönen, Maritta 2012. Onni on joka päivä. Lapsiperheen arki ja hyvinvointi. Helsinki: Gaudeamus.

Utoslahti Kirsi & Peltoniemi Teuvo (toim.) 2003. Pikkuaikuisia. Kirjoituskilpailun kertomuksia ja tutkimustietoa Lasinen lapsuus- hankkeesta. A-klinikkasäätiön raporttisarja nro 42. Jyväskylä: Gummerus.

Vaarala, Suvi. (toim.) 2011. Alkoholin vaurioittamat. Raskaudenaikaisen alkoholinkäytön vaikutukset lapsen elämään. Helsinki: Kehitysvammaliitto ry.

Vilen, Marika- Tapio, Nina - Toivanen Riikka (toim.) 2010. Kohtaamisia lapsiperheissä. Menetelmiä perhetyöhön. Helsinki: Kirjapaja.

Walsh, Joseph 2009. Family Systems Theory. In a Kilpatrick, C. Allie & Holland, P. Thomas 2009. Working with Families. An integrative model by level of need. Boston: Allyn & Bacon, 170-196.

Informointikirje

Nimeni on Sin Anu ja toimin sosiaaliohjaajana Pohjoisen päihdepoliklinikalla. Tällä hetkellä opiskelen työn ohessa Metropolian ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa, johon sisältyy opinnäytetyö. Opinnäytetyöni toteutuksen lähtökohtana on ollut tarve kehittää Helsingin kaupungin Lännen päihdepoliklinikan perheiden avokuntoutuksen toimintaa. Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa kuulluksi perheiden avokuntoutukseen osallistuneiden vanhempien kokemukset ja käsitykset perheiden avokuntoutuksesta. Tutkimukseni tarkoituksena on tuottaa tietoa perheille suunnatun avokuntoutustoiminnan kehittämistyöhön, jossa tavoitteena on kehittää perheiden avokuntoutusta vastaamaan entistä paremmin lapsiperheiden päihdekuntoutuksen tarpeita. Opinnäytetyöni tarkoituksena on myös, tuottaa tietoa muiden perheille suunnattavien päihdehoitomuotojen kehittämiseksi.

Opinnäytetyöni aineistonkeruun toteutan haastattelemalla perheiden avokuntoutukseen osallistuneita vanhempia. Työni etenemisen takaamiseksi haastateltavien tavoitettavuus varmennetaan yhteistyössä Lännen päihdepoliklinikan perheiden avokuntoutuksen työntekijöiden kanssa. Haastattelut tapahtuvat nimettömästi ja luottamuksellisesti. Opinnäytetyöhöni liittyvä tiedonkeruu aineisto on salassapidettävä. Henkilöllisyytesi ei tule esille opinnäytetyöni missään vaiheessa. Haastattelut nauhoitetaan ja ovat kestoltaan max. 30-40 minuuttia. Haastattelut toteutan Kesä - Eokuussa, Lännen päihdepoliklinikan perheiden avokuntoutuksen tai Pohjoisen päihdepoliklinikan, rauhallisessa tilassa, Halukkuudestasi osallistua haastatteluun sovitaan ensin yhteistyössä perheiden avokuntoutukseen työntekijän kanssa, jonka jälkeen olen yhteydessä sopiakseni haastatteluajankohdan. Näin varmistamme haastattelu ajankohdan sopivuuden meille molemmille. Voit milloin tahansa keskeyttää haastattelun. Suostumuksesi haastatteluun voit myös peruuttaa. Toivon, että perheiden avokuntoutukseen osallistuneena, osallistuisit rohkeasti haastatteluun, jossa voit tuoda esille kokemuksiasi ja näkemyksiäsi perheiden avokuntoutukseen toimintaan ja omaan kuntoutumiseesi liittyen. Kokemuksesi ja ajatuksesi ovat tärkeitä perheiden avokuntoutustoiminnan kehittämiseksi. Kiitos etukäteen,

Ystävällisin terveisin , Anu Sin

Yliopettaja Sirkka Rousu

Lännen päihdepoliklinikan perheiden intensiivinen avokuntoutus

Suostumus haastatteluun

Kiitos, että perheiden avokuntoutukseen osallistuneena osallistut rohkeasti haastatteluun, jossa voit tuoda esille kokemuksiäsi ja näkemyksiäsi perheiden avokuntoutuksen toimintaan ja omaan kuntoutukseesi liittyen. Ajatuksesi ovat tärkeitä perheiden avokuntoutustoiminnan kehittämiseksi.

Opinnäytetyöni tavoitteena on tuottaa kuulluksi avokuntoutukseen osallistuneiden vanhempien kokemukset avokuntoutuksesta, jotta avokuntoutusta voidaan kehittää entistä paremmin vastaamaan lapsiperheiden päihdekuntoutuksen tarpeita. Haastattelut valitaan yhteistyössä perheiden avokuntoutuksen työntekijöiden kanssa ja valinta kohdentuu avokuntoutuksen läpikäyneisiin perheisiin. Osallistuminen haastatteluun on täysin vapaaehtoista. Voit missä tahansa haastattelun vaiheessa keskeyttää haastattelun. Suostumuksesi haastatteluun voit myös peruuttaa. Peruutuksesi voit tehdä suoraan perheiden avokuntoutukseen omalle työntekijälle tai ottamalla minuun yhteyttä.

Haastattelut toteutetaan Lännen päihdepoliklinikan rauhallisessa tilassa. Haastattelut nauhoitetaan. Haastattelut toteutetaan nimettömänä ja henkilökohtaisia tietojasi käsitellään, joka vaiheessa niin, etteivät ne tule missään vaiheessa esille. Tutkimuksen tiedot ja aineiston tulen aineiston käsittelyn jälkeen hävittämään. Tutkimuksesta tuotetaan lopputuloksena kirjallinen raportti. Tavoitteenani on, että kirjallinen raportti olisi saatavilla myös perheiden avokuntoutuksessa huhti- toukokuussa 2014.

Annan suostumukseni kirjallisesti minulle tarjottuun mahdollisuuteen osallistua intensiivisen perheiden avokuntoutuksen toiminnan kehittämiseen liittyvään haastatteluun.

Allekirjoitus ja nimenselvennys

puhelin numero_____

haastattelu ajankohdan sopimiseksi.

Päiväys ja Paikka_____

Taustakysely

Hei, pyydän sinua vastaamaan nimettömänä muutamaan taustakysymykseen ennen sovittua haastattelua. Rastita ja kirjoita vastaus sille varattuun tilaan. Vastattuasi laita taustakysely suljettuun kirjekuoreeseen. Tuo kirjekuori mukana haastatteluun.

Sukupuoli :

☐

Nainen

☐

Mies

Työssäkäynti:

☐

Työssä

☐

Työtön

☐

Opiskelen

Muu? _____

(esim. vanhempainvapaalla / kotihoidon tuella...)

Keitä taloudessasi asuu tällä hetkellä? _____

Montako lasta perheessäsi on? _____

Lapsesi / Lastesi ikä? _____

Onko sinulla lapsia , jotka eivät asu kanssasi?

Kyllä ☐Ei ☐

Missä lapsesi asuu, jos ei taloudessasi? _____

(Vuoroviikoin molempien vanhempien luona? Lapset eivät asu kummankaan vanhemman luona vaan esimerkiksi sijaisperheessä, isovanhempien luona?)

Kuinka usein tapaat lapsiasi, mikäli lapsesi asuvat muualla?

Kauanko olet käyttänyt päihteitä? _____

Minkä päihteen johdosta ohjauit perheiden avokuntoutukseen? (ympyröi 1 tai useampi

vastaus) 1 Alkoholi

2 Huumeet

3 Lääkkeet

4 Muu _____

Miten ohjautuit perheiden avokuntoutukseen?

Lastensuojelun ohjaamana ☐

☐Päihdepalvelun ohjaamana ☐

5

Muu tahoa? _____

Kuinka pitkään perheesi kuntoutus kesti perheiden avokuntoutuksessa? _____

Kerro oma näkemyksesi päihdeongelmastasi ja perhetilanteestasi ennen perheiden avokuntoutusta?

This image shows a blank sheet of white paper with horizontal ruling lines. The lines are evenly spaced and extend across the width of the page. There are no margins, text, or other markings on the paper.

Kiitos

Teemahaastattelun runko

Perheiden avokuntoutuksen merkitys kuntoutumiselle

Miten perheesi perhetilanne huomioitiin avokuntoutuksessa?

Miten elämäntilanteesi huomioitiin avokuntoutuksessa?

-Millaista huomiota olisit toivonut?

Kerro mitä avokuntoutus merkitsi kuntoutumisellesi? Perheellesi?

Kerro mikä avokuntoutuksessa oli erityisesti merkityksellistä

kuntoutumisesi /perheesi/elämäntilanteesi kannalta?

Miten perheesi tuen tarve huomioitiin avokuntoutuksen aikana?

Millaista tukea perheesi sai avokuntoutuksen aikana?

- Oliko tuen saanti riittävää avokuntoutuksen aikana?

Miten vanhemmuus huomioitiin avokuntoutuksen aikana?

Mikä avokuntoutuksessa erityisesti tuki sinua vanhempana?

Miten lastensuojelun ja päihdepoliklinikan yhteistyö näkyi avokuntoutuksen aikana?

Mikä muutos saisi avokuntoutuksen toimimaan vielä paremmin?

(Mitä muuttaisit avokuntoutuksen toiminnassa?)

Lapsen huomioiminen perheiden avokuntoutuksessa

Miten lapsi huomioitiin avokuntoutuksen aikana?

- Huomioitiinko lapsesi keskusteluissa vaikka lapsesi ei ollut itse paikalla? Miten?

Mitä lapsen huomioiminen avokuntoutuksessa merkitsi omalle kuntoutumisellesi?

Miten lapsesi huomioitiin verkostotapaamisissa/hoitoneuvotteluissa avokuntoutuksen aikana?

- Millaista huomiota olisit toivonut lapsellesi avokuntoutuksen aikana?

Miten lapsesi tuli kuulluksi perheiden avokuntoutuksen aikana?(toiveet, tarpeet)

Huomioitiinko lapsesi tilanne mielestäsi riittävästi avokuntoutuksen aikana?

Muutokset perheen tilanteessa

Millaisia perhetilanteesi tänään?

Millaisia muutoksia perhetilanteessasi on tapahtunut avokuntoutuksen jälkeen?

(pääteettömyyden jatkuminen, työtilanne, asuminen, perhesuhteet, ystävyysuhteet, vapaa-aika, oma jaksaminen, muu?)

Mikä muutosten aikaansaamisessa/ ylläpitämisessä arjessa on ollut haastavinta?

Millaista tukea perheesi on saanut avokuntoutuksen jälkeen? (päihdehuollon avohoito ja/ tai lastensuojelu) Millaista vanhemmuuden tukea olet saanut?

Millaista tukea olisit toivonut enemmän?

Millaisena näet perhetilanteesi 3-5vuoden kuluttua?

Lopuksi, mitä muuta haluaisit sanoa?

